

VĚDECKÝ ČASOPIS

ZEMĚDĚLSKÁ EKONOMIKA

4

ROČNÍK 15 (XLII)
PRAHA,
DUBEN 1969
CENA 10 Kčs

ČESKOSLOVENSKÁ AKADEMIE ZEMĚDĚLSK

ÚSTAV VĚDECKOTECHNICKÝCH INFORMAC

ZEMĚDĚLSKÁ EKONOMIKA

Řídí redakční rada

Prof. ing. Karel Svoboda, CSc., (předseda), dr. Emil Borák, prof. dr. ing. Alois Grolig, CSc., doc. ing. Jaromír Havlíček, CSc., doc. ing. Imrich Fogaš, CSc., dr. ing. Alois Hrubeš, prof. ing. Felix Hutník, CSc., doc. ing. Dimitrij Choma, CSc., doc. dr. Jaroslav Kočí, CSc., prof. ing. Josef Krilek, CSc., prof. ing. Jaroslav Pič, CSc., doc. ing. Ladislav Sobotka, CSc., Otto Soukup, CSc., prof. ing. Mikuláš Šebesta, CSc., doc. ing. Ondrej Tatarka, CSc., Miroslav Zich

Vedoucí redaktor Bohuslav Vávra

© Ústav vědeckotechnických informací, Praha 1969

Vědecký časopis ZEMĚDĚLSKÁ EKONOMIKA uveřejňuje studie, rozborů a vědecká pojednání o vyřešených úkolech výzkumu v oboru ekonomiky zemědělství a potravinářského průmyslu. Vydává Československá akademie zemědělská — Ústav vědeckotechnických informací. Vychází měsíčně. Redakce: Praha 2, Slezská 7, telefon 257541, 254451. Celoroční předplatné Kčs 120,—

Научный журнал ЗЕМЕДѢЛЬСКАЯ ЭКОНОМИКА публикует обзоры, анализы и научные статьи о разрешенных заданиях по научному исследованию в области экономики сельского хозяйства. Издает Чехословацкая сельскохозяйственная академия — Институт научно-технической информации. Выход в свет ежемесячно. Редакция Прага 2, Слезска 7

The scientific journal ZEMĚDĚLSKÁ EKONOMIKA published studies, analyses and scientific treatises about the solved research tasks in the line of the agricultural economics. Published by the Czechoslovak Academy of Agriculture — the Institute of Scientific and Technical Information. Issued monthly. Editorial office Prague 2, Slezská 7

Die wissenschaftliche Zeitschrift ZEMĚDĚLSKÁ EKONOMIKA veröffentlicht Studien, Analysen und wissenschaftliche Abhandlungen über die gelösten Forschungsaufgaben auf dem Gebiete der Ökonomik. Herausgegeben von der Tschechoslowakischen landwirtschaftlichen Akademie — Institut für wissenschaftlich-technische Informationen. Erscheint monatlich. Redaktion Prag 2, Slezská 7

Le journal scientifique ZEMĚDĚLSKÁ EKONOMIKA publie les études, analyses et traités scientifiques concernant les tâches de recherches résous dans le domaine d'économie agricole. Publié par L'Académie agricole tchécoslovaque — l'Institut des renseignements scientifiques et techniques. Paraît une fois par mois. Rédaction Prague 2, Slezská 7

SYNOPSIS

Zemědělská ekonomika

4

Šilar J.:

Рост материальных расходов как результат субституции рабочей силы в сельском хозяйстве и эффективность этой субституции с точки зрения сельского и народного хозяйства

Growth of Material Costs as a Result of Substitution of Manpower in Agriculture and the Effectiveness of this Substitution from the Viewpoint of Agriculture and National Economy

Der Anstieg der materiellen Kosten als Folge der Substitution der Arbeitskräfte in der Landwirtschaft und Effektivität dieser Substitution vom Gesichtspunkt der Land- und Volkswirtschaft

Ružička A.:

Влияние перераспределительных рычагов на величину трудоней в кооперативах Словакии по сравнению с чешскими областями

The Effect of Redistribution Tools on the Value of Working Units in Slovak Cooperatives in Comparison with those in Bohemia and Moravia

Einfluß der Redistributionsinstrumente auf den Wert der Arbeitseinheit in den Genossenschaften der Slowakei gegenüber tschechischen Gebieten

Bruthans J., Hustopecký J., Novák J.:

Применение анализов корреляции и регрессии для экономической оценки возделывания картофеля

The Application of Correlation and Regression Analysis to the Economic Examination of Potato-Growing

Anwendung der Korrelations- und Regressionsanalyse für die ökonomische Kartoffelbauanalyse

Kosař J., Dvořáček M., Rohlíček J.:

Экономика откорма крупного рогатого скота с использованием сахарной свеклы и синтетических веществ

The Economics of Cattle-Fattening Using Sugar Beet and Synthetic Complements

Ökonomie der Rindermast mit Ausnützung der Zuckerrübe und synthetischer Ergänzungen

Редакционная коллегия — Editorial board — Redaktionsrat

Председатель — Chairman — Vorsitzender

Prof. ing. Karel Svoboda, CSc.

Dr. E. Borák, doc. ing. Jozef Fogaš, CSc., prof. dr. Alois Grolig, CSc., doc. ing. Jaromír Havlíček, CSc., dr. ing. Alois Hrubeš, prof. ing. Felix Hutník, CSc., doc. ing. Dimitrij Choma, CSc., prof. ing. Josef Krilek, CSc., doc. dr. Jaroslav Kočí, CSc., prof. ing. Jaroslav Pič, CSc., doc. ing. Ladislav Sobotka, CSc., Otto Soukup, CSc., prof. ing. M. Šebesta, CSc., doc. ing. O. Tatarko, CSc., Miroslav Zich

Главный редактор — Editor-in-chief — Hauptredakteur

Bohuslav Vávra

SYNOPSIS

Л. Ш и л а р :

Рост материальных расходов как результат субституции рабочей силы в сельском хозяйстве и эффективность этой субституции с точки зрения сельского и народного хозяйства

За последние 20 лет развитие чехословацкого сельского хозяйства характеризуется замедленным ростом валовой сельскохозяйственной продукции и сравнительно быстрым ростом материальных расходов, в результате чего наблюдается понижение чистой продукции сельского хозяйства. Из-за убыли рабочей силы в сельском хозяйстве чистая продукция сельского хозяйства на одного работника остается без изменения, что свидетельствует о неблагоприятном развитии производительности труда.

Некоторые экономисты высказали свое требование умеренного роста материальных расходов и валовой продукции сельского хозяйства как условия эффективности его дальнейшего развития. Однако, это требование не отвечает «нормальным» последствиям субституции живого труда (субституция рабочей силы капиталом) в сельском хозяйстве. Результатом этой субституции также и в развитых странах является быстрый рост материальных расходов, а не валовой продукции, а при высоких темпах роста валовой сельскохозяйственной продукции — относительное понижение доли сельского хозяйства в национальном доходе.

Однако с точки зрения сельского хозяйства нельзя считать эффективной такую субституцию рабочей силы капиталом, при которой происходит застой или снижение производительности труда в сельском хозяйстве, что характеризует затем застой или понижение чистой продукции сельского хозяйства на одного работника.

С точки зрения всего народного хозяйства субституцию рабочей силы в сельском хозяйстве, характеризуемую понижением чистой продукции на одного работника, в определенный период времени можно считать эффективной, при условии, если бы понижение чистой продукции на одного работника в сельском хозяйстве было превышено ростом чистой продукции тех работников, которые перешли из сельского хозяйства в несельскохозяйственные отрасли, следовательно, если бы работники, замененные в сельском хозяйстве капиталом, служили фактором повышения темпа эффективного роста в несельскохозяйственных отраслях народного хозяйства.

J. Š i l a r :

Growth of Material Costs as a Result of Substitution of Manpower in Agriculture and the Effectiveness of this Substitution from the Viewpoint of Agriculture and National Economy

The development of Czechoslovak agriculture in the past 20 years has been characterized by a slow increase of gross agricultural production and by a comparatively rapid increase of material costs. This situation results in a decrease in net agricultural production. Despite the decline in the number of workers in agriculture, net agricultural production per worker does not show any progress which may be considered as an index of an undesired development of the productivity of work.

Some economists call for a proportionate growth of material costs and gross production in agriculture as a prerequisite for further progress. This claim, however, is not in accord with the „normal“ implications of substitution of live work (substitution of labour by capital) in agriculture. It is also in advanced countries that the mentioned substitution implies a more rapid growth of material costs than that of gross production, and at the high rate of growth of gross agricultural production

it results in a relative decline in the proportion of agriculture in national income.

However, it appears impossible in agriculture to assign any effectiveness to a substitution of labour by capital that brings about stagnation or depression of the productivity of agricultural work reflected in stagnating or depressed net production per worker in agriculture.

From the national-economy point of view the substitution of labour in agriculture characterized by a decline in the net production per worker for a limited period of time can be considered as an effective factor. The condition is that the decreased net production per worker in agriculture should be outbalanced by greater increases in net production by those workers that left agriculture for another economic sphere; in other words, that the workers substituted by capital in agriculture should become a factor of increased pace of effective progress in non-agricultural fields of the national economy.

J. Šilar:

Der Anstieg der materiellen Kosten als Folge der Substitution der Arbeitskräfte in der Landwirtschaft und Effektivität dieser Substitution vom Gesichtspunkt der Land- und Volkswirtschaft

Die Entwicklung der tschechoslowakischen Landwirtschaft in letzten zwei Dezennien charakterisiert der langsame Anstieg der landwirtschaftlichen Bruttoproduktion und der verhältnismäßig rasche Anstieg der materiellen Kosten, deren Folge der Rückgang des Nettoproduktes in der Landwirtschaft ist. Trotz der Abnahme von Arbeitskräften in der Landwirtschaft steigt nicht das Nettoprodukt der Landwirtschaft auf eine Arbeitskraft, was die Kennziffer der ungünstigen Entwicklung der Arbeitsproduktivität sein kann.

Einige Ökonomen sprachen die Anforderung des angemessenen Anstiegs der materiellen Kosten und Bruttoproduktion der Landwirtschaft, als Bedingung der Effektivität seiner weiteren Entwicklung aus. Diese Anforderung entspricht jedoch nicht den „normalen“ Folgen der Substitution der lebendigen Arbeit (Substitution der Arbeitskraft durch Kapital) in der Landwirtschaft. Die Folge dieser Substitution ist auch in den entwickelten Ländern der raschere Anstieg von materiellen Kosten als der Bruttoproduktion und bei hohem Tempo des Anstiegs der landwirtschaftlichen Bruttoproduktion die relative Herabsetzung des Anteils der Landwirtschaft im Nationaleinkommen.

Vom Gesichtspunkt der Landwirtschaft ist es jedoch nicht möglich eine solche Substitution der Arbeitskraft des Kapitals für effektiv zu halten, bei der es zu einer Stagnation oder Herabsetzung der Arbeitsproduktivität in der Landwirtschaft kommt, was die Stagnation oder die Herabsetzung der Nettoproduktion der Landwirtschaft auf eine Arbeitskraft charakterisiert.

Vom Gesichtspunkt der ganzen Volkswirtschaft kann die Substitution der Arbeitskräfte in der Landwirtschaft, die durch die Herabsetzung der Nettoproduktion auf eine Arbeitskraft im begrenzten Zeitabschnitt charakterisiert wird, für effektiv angesehen werden. Die Voraussetzung ist, daß die Herabsetzung der Nettoproduktion auf eine Arbeitskraft in der Landwirtschaft durch den Anstieg der Nettoproduktion derjenigen Arbeitskräfte, die aus der Landwirtschaft in nichtlandwirtschaftliche Zweige übergangen, aufgewogen wird, d. h. daß die in der Landwirtschaft durch Kapital ersetzten Arbeitskräfte, der Faktor der Erhöhung des Tempos des effektiven Anstiegs in den nichtlandwirtschaftlichen Zweigen der Volkswirtschaft wären.

SYNOPSIS

А. Ружичка:

Влияние перераспределительных рычагов на величину трудоней в кооперативах Словакии по сравнению с чешскими областями

Автор в своей статье выходит из факта, что сельскохозяйственное производство в Чехословакии осуществляется при различных природных и экономических производственных условиях, которые непосредственно влияют на различия интенсивности и рентабельности сельскохозяйственного производства.

Недостаточно дифференцированные условия оплаты реализованных сельскохозяйственных продуктов, не учитывающие различные производственные условия, также проявляются в различном уровне оплаты труда и в уровне личных трудовых доходов членов ЕСХК.

Автор далее изучает развитие различий в личных оплатах труда членов кооператива в межобластных отношениях Словакии и чешских областей за 1960—1966 гг., причем он изучает влияние перераспределительных рычагов на понижение различий личных трудовых доходов членов ЕСХК в Словакии по сравнению с чешскими областями.

Изучение направлено на следующие экономические перераспределительные рычаги:

- а) сельскохозяйственный налог,
- б) непосредственная финансовая помощь производству.

Развитие понижения различий в оплате труда изучается при непосредственном влиянии сельскохозяйственного налога, и, в частности, при непосредственной финансовой помощи производству.

Отсюда вытекает заключение, что перераспределительные рычаги положительно влияли только с 1964 года, когда важно приступили к решению проблем материальной заинтересованности членов кооператива, избегая повторения ошибок, допущенных в прошлом.

Ružička A.:

The Effect of Redistribution Tools on the Value of Working Units in Slovak Cooperatives in Comparison with those in Bohemia and Moravia

The paper is based on the fact that agricultural production in Czechoslovakia is subject to variable natural and economic conditions. The latter, then, exert a direct influence on the existence of differences in the intensity and profitability of agricultural production.

The insufficiently differentiated conditions of payment for the realized agricultural products, which do not respect also the different conditions of production are reflected in different levels of remuneration and, consequently, of personal work incomes of co-op members.

Furthermore, the development of the differences in personal incomes of co-op members is scrutinized in inter-regional relations between Slovakia and the Czech regions for the years 1960—1966 while the influence of redistribution tools on the reduction of the differences in personal work incomes between Slovak and Czech co-op members is studied.

The following economic redistribution tools are examined:

- a) agricultural tax,
- b) direct financial assistance to production,

The development of the reduction of differences in remuneration is examined separately as influenced by agricultural tax and by the direct financial assistance to production.

The author arrives at the conclusion that the redistribution tools came to actual force only after 1964 when a responsible approach to the solution of material incentives in agricultural co-ops was adopted and when care was taken to avoid mistakes of the past.

A. Ružička:

Einfluß der Redistributionsinstrumente auf den Wert der Arbeitseinheit in den Genossenschaften der Slowakei gegenüber tschechischen Gebieten

Der Autor geht in seinem Beitrag aus der Tatsache aus, daß die landwirtschaftliche Produktion in der Tschechoslowakei unter verschiedener Variabilität der Natur- und ökonomischen Produktionsbedingungen durchgeführt wird. Diese folgen direkt aus der Existenz der Unterschiede in der Intensität und Rentabilität der landwirtschaftlichen Produktion.

Die unzureichend differenzierten Vergütungsbedingungen für die realisierten landwirtschaftlichen Produkte, die die unterschiedlichen Produktionsbedingungen nicht berücksichtigen, beeinflussen ebenfalls im unterschiedlichen Niveau die Entlohnungen und nachfolgend auch das Niveau der persönlichen Arbeitseinkommen der Mitglieder der LPG.

Der Autor prüft ferner die Entwicklung der Unterschiede in den persönlichen Entlohnungen der Genossenschaftsbauern in den Zwischengebietsrelationen zwischen der Slowakei und den tschechischen Gebieten während der Jahre 1960—1966, wobei er den Einfluß der Redistributionsinstrumente auf die Verminderung der Unterschiede der persönlichen Arbeitseinkommen der Mitglieder der LPG in der Slowakei gegenüber den tschechischen Gebieten prüft.

Die Forschung ist auf folgende ökonomische Redistributionsinstrumente gerichtet:

- a) Landwirtschaftliche Steuer
- b) Direkte Finanzhilfe in den Betrieb

Die Entwicklung der Verminderung der Unterschiede in der Entlohnung wird unter selbständigem Einfluß der landwirtschaftlichen Steuer und besonders unter direkter Finanzhilfe in den Betrieb geprüft.

Aus der Forschung kann der Schluß gefaßt werden, daß die Wirkung der Redistributionsinstrumente erst nach dem Jahre 1964 einen positiven Einfluß hatte, wo ernstlich zur Lösung der Probleme der materiellen Interessiertheit der Genossenschaftsbauer herangetreten wurde, und warnt vor der Wiederholung von den in der Vergangenheit begangenen Fehlern.

SYNOPSIS

Й. Брутганс, Й. Густопецки, Й. Новак:

Применение анализов корреляции и регрессии для экономической оценки возделывания картофеля

Цель статьи об анализе корреляции и регрессии — показать один из путей оценки некоторых показателей при помощи методов математической статистики.

Вначале применялись простой линейный и квадратный анализы корреляции и регрессии, для которых по отдельным изучаемым показателям были выбраны наиболее важные факторы из сводки о себестоимости, которые могут обуславливать эти показатели различным образом. Это главным образом факторы интенсификации, трудовые и материальные затраты и их отдельные компоненты. Из этого сравнительно большого количества выбирался даже ряд факторов для анализа множественной регрессии и корреляции, в особенности такие, которые оказались наиболее значимыми факторами уже при простом анализе.

Проведенный анализ показал, что по урожайности и себестоимости 1 га площади картофеля выбранные факторы сравнительно мало обуславливали размер приведенных показателей и что сводка о себестоимости не дает возможности установить все важные факторы и затем их значения выразить количественно. Речь шла бы главным образом о зависимости от плодородия почв, климатических условий, от средства производства и способности людей, занятых в сельском хозяйстве, организации труда и т. п.

У других показателей, как например, прямая себестоимость, валовой и чистый доход на 1 га площади картофеля, которые уже являются экономическими показателями, корреляционный анализ подтвердил известную и решающую зависимость этих показателей от размера урожайности. У других выбранных факторов такая зависимость от этих показателей была менее тесной.

Анализ корреляции и регрессии имеет по сравнению с групповым анализом то преимущество, что он отражает степень тесноты связи между учитываемыми факторами и что на основе уравнений регрессии можно проводить оценку. В нашем случае мы никакой оценки на основе уравнений регрессии не проводили, так как в большинстве случаев теснота связи была меньшей, степень тесноты связи редко превышала 0,50. Прежде всего мы хотели показать методический порядок изучения связи при помощи анализов корреляции и регрессии. Оказалось, что простая (парная) корреляция часто не может тщательно проанализировать связи между отдельными факторами, а поэтому необходимо определять коэффициенты частной и множественной корреляции и регрессии, при помощи которых мы в определенной степени заменяем в области экономики эксперимент, который здесь с трудом можно осуществить.

При анализе корреляции и регрессии также использовались коэффициенты детерминации и их разложения на коэффициенты частной детерминации. Эти коэффициенты дают возможность сравнивать отдельные факторы согласно тому, какой долей они действуют на изменчивость урожайности, себестоимости 1 га, прямой себестоимости, валовых и чистых доходов на 1 га площади картофеля.

Оценка при помощи анализов корреляции и регрессии вместе с другими помогает и даже заставляет более подробно обдумать причины имеющейся низкой и дорогостоящей продукции картофеля со всеми глубокими неблагоприятными народнохозяйственными последствиями, а также помогает найти условия и предпосылки для гораздо более высокой, более постоянной и более дешевой продукции картофеля. Такая оценка главным образом важна для работников с высокой квалификацией в центральных и управляющих органах.

J. Bruthans, J. Hustopecký, J. Novák:

The Application of Correlation and Regression Analysis to the Economic Examination of Potato-Growing

The study on the correlation and regression analyses of potatoes shows one of the ways of the analysing of some indices by means of statistical and mathematical methods.

First, a simple linear and quadratic correlation and regression analysis was employed. For the individual indices studied by the analysis, the most important factors were chosen from the report on the prime costs. The main factors which might in some way influence the mentioned indices were those underlying intensification, and the working and material costs with their various components. This comparatively vast material was narrowed down by selecting a set of factors for multiple regression and correlation analysis. The selected set consisted particularly of those factors which had appeared as the most important already during simple analysis.

The analytic study showed that, as to the yields per ha and to prime costs, the selected factors exerted a low influence on the values of the mentioned indices, and that the prime costs report did not provide for a determination of all of the factors and for the quantification of their significance. The main factors in question would be the dependence on the fertility of soils, on the climatic conditions, on the means of production, and on the skills of agricultural workers, on the organization of work, etc.

As to other indices — for instance the unit prime costs, the gross and net income per ha, which are, in turn, economic indices, the correlation analysis corroborated the well-known crucial dependence of these indices on the level of yields per hectare. In other selected factors the dependences on the mentioned indices were much lower.

It is an advantage of correlation and regression analysis over the group analysis that the former shows the rate of the closeness of the relation between the considered factors, and that it is possible to make estimations on the basis of regression equations. In our case, no estimations based on regression equations were made since the relation was weaker and the closeness of the dependence seldom exceeded the value of 0.50. We were particularly interested in showing the methodological procedure of the study of correlations by means of correlation and regression analysis. It has become evident that simple (paired) correlation is often unable to provide a sufficient analysis of the relations between the different factors, and that it is necessary to determine coefficients of partial and multiple correlation and regression, which, in a way, are used as a substitute for experiment in the field of economy where an experiment would be difficult to perform.

During the correlation and regression analysis, use was made also of the determination coefficients and of their disintegration into separate determination coefficients. These coefficients provide for comparisons to be made between the different factors according to the percentage of their effect on the variability of yields per hectare, according to the prime costs per hectare, to the unit prime costs and to gross and net income per hectare under potatoes.

The analyses made by means of correlation and regression analysis and other analyses, promote and stimulate a deeper consideration of the causes underlying the existing low and expensive production of potatoes and all of the far-reaching unfavourable implications for the national economy. They also help find conditions and prerequisites for a much higher, more stable and cheaper production of potatoes. They can be of importance particularly for highly qualified workers of central and directing organs.

J. Bruthans, J. Hustopecký, J. Novák:

Anwendung der Korrelations- und Regressionsanalyse für die ökonomische Kartoffelbauanalyse

Der Zweck der Studie über die Korrelations- und Regressionsanalyse der Kartoffeln war auf einen der Analysenwege einiger Kennziffern mittels statistisch-mathematischer Methoden aufmerksam zu machen.

Zuerst wurde die einfache lineare und quadratische Korrelations- und Regressionsanalyse angewandt, für welche zu den einzelnen geprüften Kennziffern die wichtigsten Faktoren aus der Abrechnung über die Selbstkosten ausgewählt wurden, die diese Kennziffern auf eine bestimmte Art beeinflussen können. Es handelte sich hauptsächlich um Intensifikationsfaktoren und Arbeits- und Materialselbstkosten und ihre einzelnen Komponenten. Aus dieser verhältnismäßig großen Anzahl wurde ferner ein Umkreis der Faktoren für die mehrfache Regressions- und Korrelations-

analyse ausgewählt, besonders solcher, die schon bei der einfachen Analyse als die ausdrucksvollsten Faktoren schienen.

Die durchgeführte Analyse zeigte, daß bei Hektarerträgen und Selbstkosten auf 1 ha Kartoffeln die ausgewählten Faktoren verhältnismäßig wenig die Höhe der angeführten Kennziffer beeinflussen und daß die Abrechnung über die Selbstkosten nicht die Möglichkeit gibt, sämtliche wichtigen Faktoren festzustellen und dann ihre Bedeutung zu quantifizieren. Es würde sich hauptsächlich um die Abhängigkeiten von der Bodenfruchtbarkeit, Witterungsbedingungen und Produktionsmitteln und Fähigkeit der in der Landwirtschaft arbeitenden Menschen, von der Arbeitsorganisation u. ä. handeln.

Bei den sonstigen Kennziffern wie es die Selbstkosten je Einheit, das Brutto- und Reineinkommen auf 1 ha Kartoffeln und die schon ökonomische Kennziffern sind, bestätigte die Korrelationsanalyse die bekannte und entscheidende Abhängigkeit dieser Kennziffern von der Höhe der Hektarerträge. Bei den sonstigen ausgewählten Faktoren waren die Abhängigkeiten mit diesen Kennziffern schon wesentlich schwächer.

Die Korrelations- und Regressionsanalyse hat gegenüber der Gruppenanalyse den Vorteil, daß sie das Maß der Enge der Beziehung zwischen den erwogenen Faktoren zeigt und daß es möglich ist, auf Grund der Regressionsgleichungen Abschätzungen durchzuführen. In unserem Falle haben wir kleine Abschätzungen auf Grund der Regressionsgleichungen durchgeführt da in meisten Fällen die Beziehungskraft schwächer war und die Maße der Abhängigkeitsenge nur selten 0,50 überschritten. Es handelte sich vor allem darum um auf den methodischen Vorgang des Studiums der Beziehungen mittels der Korrelations- und Regressionsanalyse hinzuweisen. Es wurde erwiesen, daß die einfache (Paaren-) Korrelation oft nicht ausreichend ist, die Beziehungen zwischen den einzelnen Faktoren gründlich zu analysieren, aber daß es notwendig ist, die Koeffizienten der Teil- und mehrfachen Korrelation und Regression, mit denen wir in einem bestimmten Maße im Gebiet der Ökonomie das Experiment ersetzen, welches sehr schwer anzuschaffen ist, festzusetzen.

Bei der Korrelations- und Regressionsanalyse wurden auch die Determinationskoeffizienten und ihre Zerlegung auf die Koeffizienten der separaten Determination ausgenutzt. Diese Koeffizienten ermöglichen die einzelnen Faktoren je nach dem zu vergleichen, aus wieviel Prozentsen welcher auf die Veränderlichkeit der Hektarerträge, der Selbstkosten auf 1 ha, der direkten Selbstkosten, der Brutto- und Reineinkommen auf 1 ha Kartoffeln wirkt.

Die Analysen mittels der Korrelations- und Regressionsanalyse gemeinsam mit den anderen helfen und sogar zwingen zu einer gründlicheren Überlegung der Ursachen der bisherigen niedrigen und teuren Kartoffelproduktion mit sämtlichen weitgehenden ungünstigen volkswirtschaftlichen Wirkungen und sind beim Finden der Bedingungen und Voraussetzungen für eine wesentlich höhere, ständige und billigere Kartoffelproduktion behilflich. Diese können hauptsächlich für die Mitarbeiter mit hohem Fachniveau bei den zentralen und Leitorganen von Bedeutung sein.

SYNOPSIS

Я. Косарж, М. Дворжачек, Я. Рогличек:

Экономика откорма крупного рогатого скота с использованием сахарной свеклы и синтетических веществ

Уже из полученных результатов опытов и некоторых экономических показателей вытекает, что сахарную свеклу следует считать перспективной кормовой культурой. Расходы на одну крахмальную единицу практически не превышают расходов на кормовую единицу других культур. С точки зрения перспективы как агротехники, так и технологии уборки развитие скорее направлено в пользу сахарной свеклы. Оказывается, что сахарную свеклу практически можно будет возделывать без применения ручного труда, а технологию ее возделывания и уборки можно будет приблизить технологии уборки зерновых. Важным фактором, решающим о дальнейшем возделывании сахарной свеклы, в частности как кормовой культуры, является то, что речь идет о нашей рентабельной культуре, которая при обогащении синтетическими веществами в продуктивных областях дает по сравнению с зерновыми в 2—3 раза больше продукции кормовых единиц. С точки зрения цен на отечественном и заграничном рынках оказывается, что расходы на одну крахмальную единицу у переработанной сахарной свеклы практически такие же, как например, у зерновых. В некоторых случаях, при сравнении сахарной свеклы с пшеницей, оказывается, что такое сравнение говорит сильно в пользу сахарной свеклы. С точки зрения наших новейших данных о скармливанием сахарной свеклы и синтетических N-веществ (мочевина) важен факт, что в питании жвачных, например, при откорме крупного рогатого скота, 4 кг переработанной сахарной свеклы, дополненной синтетическими веществами, эквивалентны 1 кг зерновых культур. Принимая во внимание некоторые экономические и общественные аспекты, этот факт у некоторых категорий сельскохозяйственных животных сможет решить замену концентрированных кормов и тем самым решить нашу зерновую проблему.

J. Kosař, M. Dvořáček, J. Rohlíček:

The Economics of Cattle-Fattening Using Sugar Beet and Synthetic Complements

Results of tests obtained hitherto as well as some economic indices already show that sugar beet can be considered as a prospective fodder plant. The costs per starch unit practically do not exceed the costs of food units of other crops. There are prospective trends showing that sugar beet will be an advantageous fodder plant as to both its cultivation and the technology of harvest. It appears that sugar beet can be cultivated practically without the use of manual work; the technology of growing as well as of harvest will be similar to that of cereals. A vital factor to determine further cultivation of sugar beet — particularly as a fodder crop — is that it is expected to bring intensification to the production of feeding stuffs in Czechoslovakia; it is a crop the production of which feeding crop — if enriched with synthetic stuffs — can be twice or even three times that of cereals. If prices prevailing on the inland as well as foreign markets are taken into consideration, the costs of a starch unit of fresh sugar beet appear to be at the same level as for inst. in cereals. In some cases, a comparison of sugar beet and wheat shows that sugar beet is highly superior. Our recent findings on the feeding of sugar beet and synthetic N-substances (urea) lay emphasis on the fact that in the fattening of ruminants, e. g. in the nutrition of cattle, 4 kg of fresh sugar beet enriched with synthetic materials is equivalent to 1 kg of cereals. This fact viewed also through some economic and social aspects, can solve the substitution of concentrated feeds for some categories of farm animals and thus help to solve our „cereal“ problem.

Ökonomie der Rindermast mit Ausnützung der Zuckerrübe und synthetischer Ergänzungen

Schon aus den bisherigen Versuchsergebnissen und einigen ökonomischen Kennziffern ergibt sich, daß die Zuckerrübe als perspektive Futterfrucht angesehen werden kann. Die Kosten auf eine Störkeeinheit übersteigen praktisch nicht die Kosten auf die Futtereinheiten der sonstigen Fruchtarten. Vom Gesichtspunkt einer weiteren Perspektive sowohl der Anbautechnik, als auch der Erntetechnologie, wird die Entwicklung zu Gunsten der Zuckerrübe gerichtet. Es zeigt sich, daß es möglich sein wird, die Zuckerrübe praktisch ohne Anwendung der Handarbeit anzubauen und ihre Anbau- und Erntetechnologie wird sich der Getreideerntetechnologie nähern. Ein wichtiger Faktor, der über den weiteren Zuckerrübenanbau entscheiden wird, besonders als Futterfrucht, ist der, daß es sich um unsere Intensifikationsfrucht handelt, die bei der Anreicherung mit synthetischen Stoffen in den Produktionsgebieten eine zwei- bis dreifache Produktion der Futterwerte als die Getreidearten bietet. Vom Gesichtspunkt der Preise auf dem Innen- und ausländischen Markt zeigt sich, daß die Kosten auf eine Störkeeinheit bei der rohen Zuckerrübe praktisch auf demselben Niveau wie zum Beispiel bei Körnerfrüchten sind. In manchen Fällen, sofern die Zuckerrübe mit Weizen verglichen wird, zeigt es sich, daß dieser Vergleich bedeutend zu Gunsten der Zuckerrübe steht. Vom Gesichtspunkt unserer neusten Erkenntnisse mit der Rübenverfütterung und der synthetischen N-Stoffe (Harnstoff), ist die Tatsache von Bedeutung, daß in der Ernährung der Wiederkäuer, zum Beispiel in der Rindermast, 4 kg rohe Zuckerrüben, die durch synthetische Stoffe ergänzt sind, 1 kg Getreidearten äquivalent ist. Diese Tatsache kann, mit Rücksicht auf einige ökonomischen und ganzgesellschaftlichen Gesichtspunkte, bei einigen Kategorien der landwirtschaftlichen Nutztiere den Ersatz von Kraftfutter lösen und dadurch auch zur Lösung unseres Getreideproblems beitragen.

RŮST HMOTNÝCH NÁKLADŮ JAKO DŮSLEDEK SUBSTITUCE PRACOVNÍCH SIL V ZEMĚDĚLSTVÍ A EFEKTIVNOST TĚTO SUBSTITUCE Z HLEDISKA ZEMĚDĚLSTVÍ A NÁRODNÍHO HOSPODÁŘSTVÍ

■ Ekonomický růst čs. zemědělství v posledním dvacetiletí (přesněji v období 1948—1965) se dá stručně charakterizovat takto: Při pomalém růstu hrubé zemědělské produkce (zvláště po roce 1958) velmi prudce stoupají hmotné náklady, čehož důsledkem je pokles čisté produkce zemědělství. Tempo úbytku pracovníků ze zemědělství nebylo takové, aby stoupla čistá produkce na pracovníka. Čistá produkce na pracovníka v zemědělství od roku 1950 v podstatě stagnuje, což může být ukazatelem nepříznivého vývoje produktivity práce. Zlepšené výsledky zemědělské výroby v posledních dvou letech (v roce 1966 vzrostla hrubá zemědělská produkce ve stálých cenách 1967 o 11,1 % a v roce 1967 o 5,5 % ve srovnání s předchozími lety) se opírají především o některé náhodně působící faktory růstu. Nová soustava řízení zemědělství dosud trvalé potencionální faktory růstu zemědělství neuvolnila.¹⁾

V některých analýzách našeho zemědělství²⁾ byl kladen požadavek zvyšování čisté produkce zemědělství a dokonce požadavek rychlejšího růstu hrubé zemědělské produkce před hmotnými náklady. V časopise Zemědělská ekonomika došli pracovníci bývalé ÚKLKS Křovák, Divilová a Husár k závěru, že růst hmotných nákladů a jejich podílu na hrubé produkci nemusí znamenat nepříznivý jev, že je však žádoucí, aby současně rostla čistá produkce zemědělství³⁾. Úměrný růst hmotných nákladů a produkce zemědělství (a dokonce rovněž produktivity práce) požadují v tomtéž časopise Houška a Glazero v á: „*Tendenci růstu hmotných nákladů v zemědělství by bylo nutno považovat za správnou, kdyby růstu hmotných nákladů odpovídaly přírůstky společenského produktu a růst produktivity práce.*“⁴⁾

Znepokojení citovaných autorů nad vývojem čisté produkce, hmotných nákladů a produktivity práce našeho zemědělství je oprávněné, avšak s jejich některými obecně formulovanými závěry nelze souhlasit.

Z obecného hlediska není pokles čisté produkce zemědělství ukazatelem snížení efektivity zemědělské výroby. Není však ani ukazatelem dostatečného či nedostatečného růstu určitého odvětví. Za podmínek růstu či stagnace finální

¹⁾ Blíže viz Bača J., Šilar J.: *Vliv finančních nástrojů na faktory růstu československého zemědělství*, VÚF 1968, kap. 2, str. 123—137.

²⁾ Viz: *Základní tendence vývoje struktury čs. zemědělství v letech 1945—1964*, ÚKLKS, 1965.

³⁾ Volně citováno podle statě uvedených autorů „*Zaměření a efektivnost investic v zemědělství*“, Zemědělská ekonomika č. 6/1965, str. 318.

⁴⁾ Citováno ze statě „*Vývoj nákladů v zemědělství*“, Zemědělská ekonomika č. 12/1967, str. 765.

zemědělské produkce, jež dostatečně uspokojuje poptávku po zemědělských výrobcích vlastního zemědělství (v souvislosti s mezinárodní směnou), je pokles čistě produkce zemědělství ukazatelem pokračující dělby práce mezi průmyslem a zemědělstvím, jež se zpravidla bude vyznačovat v dané etapě technického rozvoje zemědělství rychlejším růstem hmotných nákladů než produkce a úbytkem pracovních sil vázaných v zemědělské prvovýrobě.⁵⁾

Obecně je tedy možno připustit nejen pokles podílu zemědělství na národním důchodu (což je obecně platná tendence v průmyslově vyspělých státech, vyplývající z toho, že pružnost poptávky po potravinách v určitém stadiu má tendenci se zmenšovat, zatímco pružnost poptávky po průmyslovém spotřebním zboží roste), ale za určitých okolností (poměrně dostatečná zemědělská produkce pro zásobování vnitřního trhu a nepřilíživé podmínky pro její zvyšování s ohledem na efektivnost rozšiřování výroby jiných odvětví a výhodnost zahraniční směny) i pokles čistě produkce, což zpravidla pokles podílu zemědělství na národním důchodu prohloubí.

K výše uvedeným obecně formulovaným tezím H o u š k y a G l a s e r o v é je nutno ještě dodat: Rychlejší růst hmotných nákladů než produkce v zemědělství nemusí být za plné zaměstnanosti (popříp. nedostatku pracovních sil v nezemědělských odvětvích výroby) i při stagnaci produktivity práce v zemědělství

(měřené ukazatelem $\frac{D^z}{P^z}$ ⁶⁾ ukazatelem neefektivního vývoje, protože v daném případě pracovní síla, vytlačovaná ze zemědělství zpředmětněnou prací (což způsobuje rychlejší růst hmotných nákladů než produkce), může být zdrojem růstu čistě produkce (národního důchodu) v jiných odvětvích národního hospodářství⁷⁾.

Shora uvedené problémy interpretace ukazatelů růstu zemědělství vysvětluje v Zemědělské ekonomice na jednoduchých matematických modelech J e n í č e k⁸⁾. Budeme stručně reprodukovat jeho závěry z hlediska obecné platnosti. J e n í č e k podle našeho názoru správně vysvětluje, že není možné od zemědělství v procesu ekonomického růstu požadovat, aby byl zachován určitý neměnný podíl zemědělství na národním důchodu. Poměrný přírůstek podílu zemědělství na národním důchodu bude záviset na podílu pracovních sil v zemědělství a na odlišnosti tempa růstu národního důchodu na pracovníka v zemědělství a v ostatních odvětvích. Závěrečná teze interpretace jednoduchých modelů se nám však zdá poněkud málo jednoznačná: „... přes dlouhodobý pokles podílu (rozuměj zemědělství) na celkovém národním důchodu na pracovníka by měl trvale a zřetelně růst národní důchod ze zemědělství na stálého pracovníka do zemědělství. Dokonce tempo růstu národního důchodu na stálého pracovníka by mělo být v určité fázi větší než tempo úbytku pracovních sil ze zemědělství. Splnění této

⁵⁾ Prozatím u nás převládá názor, že v našich podmínkách není růst finální zemědělské produkce uspokojivý. Zda tomu tak skutečně je či není, nelze rozhodnout podle stupně splnění plánu či podle zásobenosti vnitřního trhu potravinami. Rozhodnutí vyžaduje prověřit a analyzovat celou strukturu národní výroby s ohledem na výhodnost té či oné národní specializace výroby s ohledem na její zdroje a výhodnost mezinárodní směny.

⁶⁾ D^z — čistá produkce zemědělství ve stálých cenách

P^z — počet pracovníků v zemědělství

⁷⁾ Tento problém rozvedeme i z hlediska poklesu čistě produkce na pracovníka v zemědělství při substituci živé práce za předmětnou.

⁸⁾ J e n í č e k VI.: Úloha zemědělství v ekonomickém rozvoji, Zemědělská ekonomika č. 1/1966, str. 3—14.

podmínky . . . by ukazovalo, že nedochází jen k úměrnému nahrazení úbytku pracovních sil zpravidla pomocí nové techniky, technologie . . . , ale že v produktivitě práce dochází ke kvalitativním změnám spojeným zároveň s účelnou intenzifikací výroby. Trvalý rychlý růst národního důchodu ze zemědělství na pracovníka je pak zároveň jedním ze základních důkazů jeho efektivního vývoje“ (str. 10 cit. statě).

Souhlasíme s tím, že z hlediska substituce pracovní síly zpředmětněnou prací je možné v odvětví zemědělství pokládat za efektivní jen takovou substituci, která nevede ke snížení čisté produkce v zemědělství na pracovníka zemědělství (snížení produktivity práce). Jinou otázkou je, jak je tomu z hlediska efektivnosti a růstu celého národního hospodářství. To je první problém.

Druhým problémem je vymezení „určité fáze“, v níž „tempo růstu národního důchodu (rozuměj ze zemědělství) na stálého pracovníka (rozuměj v zemědělství) by mělo být větší . . . než tempo úbytku pracovních sil ze zemědělství“.

Třetím problémem je bližší určení „většího tempa“ růstu národního důchodu a „menšího tempa“ úbytku pracovních sil ze zemědělství. Jde totiž o to, že při rychlejším zvýšení čisté produkce na pracovníka v zemědělství než je úbytek pracovních sil v zemědělství, dostáváme dva výsledky pokud se týká růstu čisté produkce ze zemědělství: Čistá produkce zemědělství (to platí obecně i u jiných odvětví, pokud bychom na ně shora uvedenou tezi aplikovali) může buď klesat nebo stoupat, což nemusí být pro národní hospodářství lhostejné.

Důkaz, že při dodržení shora uvedené obecné teze může produkce klesat nebo stoupat, můžeme formulovat takto:

$$\text{Obecně platí: } D = \frac{D_o}{P_o} \cdot P \text{ a proto platí, že } D_o = \frac{D_o}{P_o} \cdot P_o \text{ a } D_1 = \frac{D_1}{P_1} \cdot P_1;$$

je otázka, za jakých podmínek při platnosti shora uvedené teze $Jen \acute{i} \check{c}ka$ bude $D_o \geq D_1$.

Dosažením do vzorce dostaneme:

$$D_o \leq \frac{D_1}{P_1} \cdot P_1$$

$$D_o \leq \frac{D_1}{\frac{D_o}{P_o}} \cdot \frac{D_o}{P_o} \cdot \frac{P_1}{P_o} \cdot P_o$$

$$D_o \leq \frac{D_o}{P_o} \cdot P_o \cdot \frac{\frac{D_1}{P_1}}{\frac{D_o}{P_o}} \cdot \frac{P_1}{P_o}$$

$$D_o \leq D_o \cdot \frac{\frac{D_1}{P_1}}{\frac{D_o}{P_o}} \cdot \frac{P_1}{P_o}$$

Vykrácením dostaneme žádanou obecnou formulaci problému:

$$1 \leq \frac{\frac{D_1}{P_1}}{\frac{D_o}{P_o}} \cdot \frac{P_1}{P_o}$$

Označení symbolů:

- D — čistá produkce,
 D_0 — výchozí čistá produkce v zemědělství,
 D_1 — čistá produkce po substituci pracovní síly v zemědělství,
 P — počet pracovníků,
 P_0 — výchozí počet pracovníků v zemědělství,
 P_1 — počet pracovníků po substituci pracovní síly v zemědělství.

Je-li součin indexu růstu (poklesu) čisté produkce na pracovníka a úbytku (poklesu) počtu pracovníků menší než 1, čistá produkce klesá, je-li větší než 1, čistá produkce stoupá. Při dodržení podmínky rychlejšího růstu čisté produkce ze zemědělství na pracovníka v zemědělství než úbytku pracovních sil ze zemědělství může dojít jak ke vzestupu, tak k poklesu čisté produkce zemědělství.

Pokles čisté produkce zemědělství při rychlejším růstu čisté produkce na pracovníka než poklesu pracovních sil ukazuje tento příklad:

Předpokládejme, že za zkoumané období vzroste produktivita práce (čistá produkce na pracovníka) o 10 % a přitom poklesne počet pracovních sil o 9,5 %. Jaká bude čistá produkce na konci uvedeného období ve srovnání s výchozí?

$$\begin{aligned} D_1 &= \frac{D_0}{P_0} \cdot 1,10 \cdot P_0 \cdot 0,905 \\ &= D_0 \cdot 0,9955 \end{aligned}$$

Po uvedeném poklesu pracovních sil o 9,5 % a vzestupu produktivity práce o 10 % poklesne čistá produkce na 99,55 % původní čisté produkce.

K naší námitce o nejednoznačnosti *Jeníčkovy* teze nutno dodat (příklad to názorně ukazuje i při mezních hodnotách), že při prakticky uvažovatelných tempech růstu produktivity práce a tempech úbytku pracovníků ze zemědělství zachování shora uvedené podmínky většinou nepovede k znatelnému poklesu čisté produkce. V podstatě tedy možno vyvodit, že pokles čisté produkce při substituci živé práce zhmotnělou ani *Jeníček* nepředpokládá.

Z hlediska toho, co jsme výše učinili, zjednodušuje se odpověď na otázku „určité fáze“, v níž vzestup čisté produkce na pracovníka v zemědělství by měl být rychlejší než úbytek pracovníků ze zemědělství. Jsme toho názoru, že v procesu růstu národního hospodářství je nutno předpokládat (požadovat) neustálý růst produktivity práce i v zemědělství, což prakticky vždy předpokládá rychlejší růst čisté produkce na pracovníka než je úbytek počtu pracovníků. S ohledem na nízkou pružnost poptávky po potravinách nelze v dlouhodobé tendenci počítat nadále s takovým růstem zemědělství, který by bylo nutno dosahovat zvyšujícím se počtem pracovníků v zemědělství. Ve vývoji zemědělství se tedy bude jednat prakticky vždy a nikoliv jen v určité fázi o rychlejší růst produktivity práce při pomalejším poklesu počtu pracovníků v zemědělství (v krátkých etapách nejvýše o stagnaci počtu pracovníků). Shora uvedená *Jeníčková* formulace tedy vyjadřuje obecně dlouhodobě platnou tendenci. Jestliže je dána určitá poptávka trhu po produktech vlastního zemědělství, bude tempo úbytku pracovníků ze zemědělství záviset na tempu růstu vlastní produkce na pracovníka v zemědělství. Vzrůst vlastní produkce na pracovníka v zemědělství by nemohl být zajišťován tak, aby poklesla čistá produkce na pracovníka (produktivita práce). Při dodržení těchto podmínek může nastat pokles čisté produkce zemědělství, aniž by to bylo pokládáno za negativní jev. Tedy pokles čisté produkce zemědělství nemusí být spojen s neuspokojováním reálné poptávky po vlastních

produktech zemědělství nebo nemusí být důsledkem neracionální substituce pracovní síly spojené s poklesem efektivnosti zemědělské výroby.⁹⁾

Z hlediska celého národního hospodářství může být však i „neefektivnost“ substituce pracovní síly v zemědělství charakterizována poklesem čisté produkce zemědělství (ve stálých cenách) na pracovníka v zemědělství ve skutečnosti efektivní pro národní hospodářství. Pokles čisté produkce zemědělství na pracovníka v zemědělství může být pro národní hospodářství efektivní, jestliže současně s poklesem čisté produkce na pracovníka v zemědělství klesá absolutně i počet pracovníků v zemědělství a jestliže pokles čisté produkce na pracovníka v zemědělství, způsobený vzrůstem hmotných nákladů v zemědělství, který je spojen se substitucí živé práce v zemědělství, bude vyvážen odpovídajícím vzrůstem čisté produkce na pracovníka odcházejícího ze zemědělství v těch odvětvích národního hospodářství, kam tito pracovníci přešli.¹⁰⁾

Tento případ můžeme reálně uvažovat jen při růstu národního hospodářství, který zároveň vytváří poptávku po pracovních silách. Být zdrojem takového růstu národního hospodářství se pokládá za jednu z hlavních úloh zemědělství v národním hospodářství v současné etapě národního hospodářství vyspělých zemí. Proto se z tohoto hlediska i kapitálově náročná substituce pracovní síly v zemědělství hodnotí kladně. Jsme toho názoru, že při řešení neefektivní velikostní struktury výroby v zemědělství (s tím je spojeno odčerpávání pracovních sil ze zemědělství) a při efektivním využití těchto pracovních sil v jiných odvětvích národního hospodářství, není možné ani dočasné snížení či stagnaci čisté produkce na pracovníka v zemědělství označit jednoznačně za neefektivní.

Z hlediska celého národního hospodářství (tedy problém, který jsme označili za první) je nutno vyřešit tyto otázky:

a) Jednou z příčin sledovaného poklesu čisté produkce našeho zemědělství je pomalý růst hrubé zemědělské produkce. Je dosavadní zvyšování hrubé zemědělské produkce našeho zemědělství z hlediska účelné a pro nás výhodné mezinárodní dělby práce dostatečné či nikoliv? Prozatím se jednoznačně (s výjimkou poválečných let) tvrdilo, že naše produkce v zemědělství je nedostatečná z hlediska naší spotřeby. Odpověď na položenou otázku za předpokladu poměrně volného mezinárodního obchodu s porovnáním efektivnosti dovozu a vývozu jednotlivých výrobků našeho národního hospodářství vyžaduje důkladný rozbor, který nebyl u nás ještě uskutečněn a pro který subjektivní stanovení cen a jejich oddálení od objektivního základu v minulém období nedává dostatek dobrých a jednoznačných podkladů. Studie podobného druhu by značně přesahovala rámec naší statě. Můžeme jen konstatovat, že ve srovnání s většinou zemí s vyspělým zemědělstvím je růst našeho zemědělství pomalý, a že až na výjimky se zpomalení růstu v těchto zemích nepředpokládá.

Obecně (bez ohledu na naše podmínky) by platilo, jak jsme výše uvedli: Za předpokladu, že vlastní produkce zemědělství je dostačující, je možno označit pokles čisté produkce v zemědělství za projev specializace zemědělství a substituce pracovní síly v zemědělství zpředmětněnou prací za podmínky poklesu počtu pracovních sil v zemědělství a při plné zaměstnanosti v národním hospodářství.

⁹⁾ Posuzováno např. ukazatelem $\frac{D}{P}$ (čistá produkce na pracovníka).

¹⁰⁾ Tato formulace je příliš všeobecná a bude ji nutno zkonkretizovat a doplnit dalšími podmínkami, za nichž snížení čisté produkce na pracovníka v zemědělství v důsledku změn ve struktuře vynaložené práce, způsobených odchodem pracovníků ze zemědělství, můžeme označit za efektivní.

b) Druhou otázkou je, zda při tom, co bylo řečeno v bodě a) můžeme z národohospodářského hlediska pokládat za efektivní takový vývoj, kdy při poklesu počtu pracovníků v zemědělství a jejich náhradě kapitálem dochází ke stagnaci či poklesu čisté produkce na pracovníka v zemědělství (dochází ke stagnaci či ke snížení produktivity práce, což je nutno pokládat z hlediska zemědělství jako odvětví za neefektivní). Tyto strukturální změny ve skladbě vynaložené práce v zemědělství, v organickém složení kapitálu, by měly i v zemědělství ve svých dlouhodobých účincích vést ke zvýšení čisté produkce na pracovníka v zemědělství (ke zvýšení produktivity práce).

V netržním hospodářství socialistických států chyběl mechanismus regulace efektivní substituce pracovní síly v zemědělství kapitálem. V našem zemědělství růst hmotných nákladů byl v tomto ohledu pasivním následkem předchozími opatřeními vytvořeného nedostatku pracovních sil v zemědělství.¹¹⁾

Výše zmíněné, poněkud obecně formulované kritérium efektivnosti substituce pracovní síly v zemědělství hmotnými náklady (tj. kompenzace poklesu čisté produkce na pracovníka zemědělství odpovídajícím vzestupem čisté produkce na odcházejícího pracovníka ze zemědělství v nezemědělských odvětvích výroby) nebylo v direktivním plánování bráno ex ante v úvahu a v úvahu ani bráno být nemohlo (stejně jako celá řada jiných kritérií a složitých vztahů). I kdyby zmíněné kritérium substituce pracovních sil v zemědělství bylo sledováno (jak dále uvidíme, není vyčerpávající pro určení efektivnosti substituce pracovní síly v zemědělství), bylo těžké pro něj sestavit ukazatele s dostatečnou vypovídací schopností, a to i ex post (pro analýzu minulého vývoje). V administrativně direktivním systému řízení skreslují ukazatele zemědělství uměle stanovené ceny. Dále ztěžuje reálné řešení problému i metodika výpočtu národního důchodu, na základě níž se substituce pracovní síly v zemědělství zhmotnělou prací jeví (v ukazatelích) vždy jako neefektivní, jestliže pracovní síla ze zemědělství přejde do tzv. nevýrobní sféry (v tradičním pojetí naší statistiky). Úbytek pracovníků ze zemědělství a vzrůst počtu pracovníků v terciární sféře při změnách struktury pracovníků podle odvětví je však převládající tendencí ve všech průmyslově vyspělých státech.

To však zdaleka nevyčerpává problémy kvantifikace efektivnosti substituce pracovní síly v zemědělství zhmotnělou prací. Je jich celá řada a týkají se různých oblastí.

Důležitou otázkou posuzování efektivnosti substituce pracovní síly v zemědělství, kterou nutno doplnit úvahy o kompenzaci produktivity práce a objemu čisté produkce v nezemědělských odvětvích národního hospodářství, jestliže dochází při substituci pracovní síly ke snížení produktivity práce v zemědělství, je otázka zvýšení trvale vázaného kapitálu při substituci pracovní síly v zemědělství předmětněnou prací. Substituce pracovní síly v zemědělství za současné technické úrovně si vyžádá zpravidla nejen zvýšení hmotných nákladů na jednotku produkce, ale i zvýšení objemu trvale vázaného kapitálu jak v zemědělství (náhradou za odcházející pracovníky), tak v nezemědělských odvětvích národního hospodářství (kapitálové vybavení pracovníků přecházejících ze zemědělství do těchto odvětví). Bude tedy substituce pracovní síly v zemědělství zvy-

¹¹⁾ Měl i jiné příčiny, např. v koncepci intenzifikace a rozmístění vkladů do různých objektivních výrobních podmínek, morální opotřebení kapitálu, vyvolané socializací zemědělství, direktivní systém rozmísťování vkladů kapitálu, monopol dodavatele výrobních prostředků pro zemědělství a odběratele výrobků zemědělství apod.

šovat nároky na efektivnost výroby v ostatních odvětvích národního hospodářství tak, aby byl pro kapitálové vklady vytvořen zdroj v čisté produkci. Jednou z podmínek posouzení efektivnosti substituce pracovní síly v zemědělství je odhad nutného zvýšení trvale vázaného kapitálu jak za substituovaného pracovníka v zemědělství, tak na přecházejícího pracovníka v nezemědělských odvětvích výroby v dlouhodobé tendenci a znalost „přirozené“ úrokové sazby pro zúročení trvale vázaného kapitálu, které je nutno uvažovat pro časový nesoulad mezi obdobím jeho vkladu a tvorbou čisté produkce, která je jeho zdrojem.

Metodika výpočtu bilance národního důchodu není jediným statistickým problémem ztěžujícím posouzení efektivnosti substituce pracovní síly v zemědělství. Existují další:

Nelze zjistit fluktuaci pracovníků z odvětví do odvětví. Výsledný úbytek počtu pracovníků v zemědělství, který můžeme zjistit, je důsledkem nejen odchodu pracovníků do jiných odvětví národního hospodářství, ale i důsledkem jejich přirozeného úbytku a přírůstku a přírůstku pracovníků v zemědělství z jiných odvětví. V praxi můžeme předpokládat, že úbytek pracovníků ze zemědělství byl a ještě dlouhé období bude vyšší, než přírůstek pracovníků z tohoto titulu v ostatních odvětvích národního hospodářství (vysoké průměrné stáří pracovníka v našem zemědělství). Je zřejmé, že bude-li úbytek pracovníků ze zemědělství větší, než z tohoto titulu přírůstek pracovníků v nezemědělských odvětvích výroby, pak dojde-li ke snížení čisté produkce na pracovníka v zemědělství, bude to činit vyšší nároky na zvýšení čisté produkce na pracovníka přecházejícího do nezemědělských odvětví výroby, aby nedošlo k snížení efektivnosti výroby v národním hospodářství. Ale nejen to: Při zachování stejné úrovně efek-

tivnosti výroby (z hlediska produktivity práce ukazatel $\frac{D}{P}$), může při nižším přírůstku pracovníků v nezemědělských odvětvích výroby proti úbytku pracovníků ze zemědělství dojít k poklesu čisté produkce v národním hospodářství, což nemůžeme posuzovat stejně jako by došlo k poklesu čisté produkce pouze v zemědělství (v jednom odvětví národního hospodářství).

Obtížně kvantifikovatelná je pro posouzení efektivnosti substituce pracovní síly v zemědělství i ta skutečnost, že pracovníci, odcházející ze zemědělství, přecházejí do odvětví s různou produktivitou práce. V praxi je možno předpokládat, že produktivita práce pracovníků, kteří přecházejí ze zemědělství do nezemědělských odvětví výroby, bude nižší než produktivita práce průměrného pracovníka v nezemědělských odvětvích výroby. Je tomu tak proto, že pracovníci ze zemědělství přecházeli někdy do odvětví s klesající produktivitou práce (např. hornictví) a proto, že jako nekvalifikovaní mají „nižší produktivitu práce“ v odvětvích, kam přešli proti dosavadním pracovníkům v těchto odvětvích.

K přesné kvantifikaci efektivnosti substituce pracovní síly v zemědělství bylo nutno znát i věkovou strukturu pracovníků, kteří ze zemědělství přešli do nezemědělských odvětví, i věkovou strukturu těch pracovníků, kteří ze zemědělství odešli. Tento údaj pochopitelně také chybí, protože nemáme ani nejjednodušší údaje o fluktuaci pracovníků mezi odvětvími.

Vážným problémem z hlediska kvantifikace efektivnosti substituce pracovní síly v zemědělství zhmotnělou prací je to, že porovnáváme čistou produkci zemědělství a průmyslu v cenovém vyjádření, přičemž se ceny zemědělské a průmyslové produkce, vzaté za základ ocenění čisté produkce, různě odchyľují od svého objektivního základu, aniž se tyto odchylky vyrovnávají na průměr. Při porovnávání čisté produkce zemědělství a nezemědělských odvětví porovnáváme

veličiny málo srovnatelné. Cenové relace, jimiž je zpravidla produkce zemědělství podhodnocena (v zemědělství je použit rozdílný model ceny než v průmyslu — rozdělovací cena) zkreslují vyjádření efektivnosti substituce pracovní síly v zemědělství. V podstatě neefektivní substituce pracovní síly v zemědělství se může v ukazatelích jevit jako efektivní z hlediska zvýšení čisté produkce na pracovníka přecházejícího ze zemědělství v nezemědělských odvětvích národního hospodářství. Naproti tomu z cenových disproporcí také vyplývá, že při substituci pracovní síly v zemědělství zhmotnělou prací je čistá produkce zemědělství zkreslována v časové řadě směrem dolů, takže se v podstatě efektivní substituce pracovní síly v zemědělství může jevit z hlediska zemědělství jako neefektivní (protože se snížil ukazatel čisté produkce na pracovníka).

SOUHRN

Vývoj čs. zemědělství v posledním dvacetiletí charakterizuje pomalý růst hrubé zemědělské produkce a poměrně prudký růst hmotných nákladů, čehož důsledkem je pokles čisté produkce zemědělství. Přes úbytek pracovníků v zemědělství nestoupá čistá produkce zemědělství na jednoho pracovníka, což může být ukazatelem nepříznivého vývoje produktivity práce.

Některými ekonomy byl vysloven požadavek úměrného růstu hmotných nákladů a hrubé produkce zemědělství, jako podmínka efektivnosti jeho dalšího rozvoje. Tento požadavek však neodpovídá „normálním“ následkům substituce živé práce (substituce pracovní síly kapitálem) v zemědělství. Důsledkem této substituce i ve vyspělých zemích je rychlejší růst hmotných nákladů než hrubé produkce a při vysokých tempích růstu hrubé zemědělské produkce relativní pokles podílu zemědělství v národním důchodu.

Z hlediska zemědělství není však možné pokládat za efektivní takovou substituci pracovní síly kapitálu, při níž dochází ke stagnaci či snížení produktivity práce v zemědělství, což charakterizuje stagnace či pokles čisté produkce zemědělství na jednoho pracovníka.

Z hlediska celého národního hospodářství může být pokládána substituce pracovních sil v zemědělství, charakterizovaná poklesem čisté produkce na jednoho pracovníka, v omezeném časovém úseku za efektivní. Podmínkou je, aby pokles čisté produkce na jednoho pracovníka v zemědělství byl převážen vzestupem čisté produkce těch pracovníků, kteří ze zemědělství přešli do nezemědělských odvětví, tedy aby pracovníci nahrazení v zemědělství kapitálem byli faktorem zvýšení tempa efektivního růstu v nezemědělských odvětvích národního hospodářství.

Došlo dne 29. 7. 1968

Adresa autora:

Ing. Jiří Šilar, CSc., Výzkumný ústav financí, Dražického 7, Praha 1

■ Poľnohospodárska výroba v Československu sa uskutočňuje za veľkej variability jak prírodných, tak i ekonomických výrobných podmienok.

Efektívne zapájanie pracovnej sily vo výrobnom procese je takto podmienené komplexom činiteľov, z ktorých nemalý vplyv má taktiež úroveň jej hmotnej zainteresovanosti na výsledkoch práce. Odmeňovanie takto pôsobí ako hlavný stimulátor dynamiky pracovnej sily.

Odmeňovanie pracovnej sily v poľnohospodárstve, hlavne však v družstevnom sektore, vykazuje značne rozdielnu kvantitatívnu úroveň. Rozdiely v odmeňovaní medzi jednotlivými družstvami, ako i oblasťami Slovenska a českých krajov, vyplývajú v prvom rade z rozdielných podmienok vynakladania práce, ktoré priamo podmieňujú rozdiely v intenzite a v rentabilite poľnohospodárskej výroby. Nedostatočne diferencované podmienky úhrady za realizované poľnohospodárske produkty, nezohľadňujúce rozdielne výrobné podmienky, vytvárajú rozdiely v úrovni odmeňovania a následne i v úrovni osobných pracovných dôchodkov členov jednotlivých roľníckych družstiev.

Jednou z vážnych osobitostí prejavov uvedených problémov v našich podmienkach je skutočnosť, že tieto problémy vznikajú, vyvíjajú sa v medziach jednotnej integrovanej československej socialistickej ekonomiky, a že teda nadobúdajú celkom zákonite aj podobu medzioblastnú, že pôsobia, ovplyvňujú (pozitívne či negatívne, podľa miery racionality ich riešenia) vývoj dvoch národno-politických oblastí v ekonomickom, sociálnom a následne i politickom zmysle.

Preto musíme skúmať vývoj rozdielov v osobných odmenách družstevníkov aj v medzioblastných reláciách medzi Slovenskom a českými krajinami. Ak akceptujeme názor, že pracovná sila je limitujúcim činiteľom pre využitie potencionálnych zdrojov, pričom nemáme na mysli statický prístup k pracovnej sile, ak racionálnym využitím fondu pracovných síl podmieňujeme zvýšenie poľnohospodárskej výroby na Slovensku, potom musíme rozpracovať sústavu opatrení na zmierňovanie existujúcich rozdielov v odmenách medzi Slovenskom a českými krajinami.

Pri odmeňovaní za socializmu vychádzame zo stanoviska, že každý člen socialistickej spoločnosti, ktorý sa svojou prácou zúčastnil vo výrobnom procese na vytváraní nových úžitkových hodnôt, má zaručenú odmenu za vykonanú prácu, a to podľa socialistickej zásady odmeňovania podľa množstva, kvality a spoločenského významu vykonanej práce. Odmena, ktorú dostáva podľa uvedených zásad, má mu zabezpečiť optimálne podmienky na reprodukciu pracovnej

sily, čoho prejavom je materiálna zainteresovanosť a nové vynakladanie pracovnej sily v reprodukčnom procese.

Skôr však, ako prikrečíme k skúmaniu príčin a prejavov existujúcej disparity v osobných pracovných odmenách členov JRD medzi Slovenskom a českými krajinami, oboznámime sa s úrovňou odmien, ako sa javila v r. 1966 v rámci medzioblastného vývoja úrovne odmien Slovenska a českých krajov (tab. I).

I. Rozdelenie JRD podľa výšky PJ v roku 1966

Výška PJ v Kčs	% podiel JRD		Slovensko voči českým krajom v %
	české kraje	Slovensko	
do 8 Kčs	4,8	2,5	— 2,3
8—16 Kčs	20,8	51,5	+ 30,7
16—20 Kčs	32,1	22,1	— 10,0
nad 20 Kčs	42,3	23,9	— 18,4

Prameň: Štatistická ročenka 1967

Z uvedeného vidno, že viac ako polovina JRD na Slovensku (51,5 %) nedosiahla v roku 1966 vyššiu odmenu na PJ ako 16 Kčs, v porovnaní s českými krajinami je to o 30,7 % viac JRD. Na druhej strane však sú v prevahe JRD v českých krajinách pokiaľ sa hodnota PJ pohybuje v rozpätí od 16 do 20 Kčs, a to o 10 % a nad 20 Kčs až o 18,4 %. Čiže české kraje majú 74,4 % JRD, ktoré dosahujú hodnotu PJ nad 16 Kčs, napriek tomu na Slovensku len 46 %.

Na existencii tak veľkých rozdielov, ktoré sa prejavujú ešte v roku 1966, sa podieľa viac činiteľov, a to:¹⁾

1. Rozdielne historicko-ekonomické podmienky rozvoja poľnohospodárskej výroby na Slovensku v porovnaní s českými krajinami.

2. Rozdielnosť v prírodných výrobných podmienkach.

3. Rozdiely vo vybavenosti základnými výrobnými fondmi, k čomu sa pridružuje taktiež horšia kvalifikačná a veková štruktúra pracovnej sily u JRD na Slovensku ako v českých krajinách.

Súhrnne všetky tieto činitele spôsobujú, že na JRD na Slovensku sa nedosahuje v poľnohospodárskej výrobe takej úrovne jej intenzity, meranej hrubou poľnohospodárskou produkciou na 1 ha p. p. ako v českých krajinách a v roku 1966 bol jej podiel voči českým krajom 72,5 % (menšia o 1958 Kčs). Tieto výsledky nesporne vplývajú i na výšku odmeňovania členov JRD na Slovensku. Je však sporné, či v danom období existujú opodstatnené dôvody, aby existovala tak veľká diferenciácia v odmeňovaní. Zastávame názor, že nie je vinou členov JRD, že musia hospodáriť za horších prírodných a klimatických výrobných podmienok, ako i za rozdielných ekonomických podmienok, pokiaľ tieto majú objektívny charakter.²⁾ Iné stanovisko zastávame, ak ide o vyššie dôchodky, dosahované z titulu lepšej organizácie práce, vyššej úrovne riadenia výroby apod.

¹⁾ Nepokladáme za žiadúce sa podrobne zaoberať uvedenými činiteľmi, nakoľko sú odbornej čitateľskej verejnosti veľmi dobre známe.

²⁾ Obdobnú situáciu možno pozorovať v iných odvetviach materiálnej výroby, podobných poľnohospodárskej výrobe, ako je lesníctvo, ťažobný priemysel apod., a rozdielov v úrovni odmeňovania medzi oblasťami takmer niet.

Socialistická spoločnosť v súčasnom období kladie nároky, aby sa poľnohospodárske produkty získavali i v tých družstvách, ktoré prevádzajú poľnohospodársku výrobu v horších prírodných a ekonomických výrobných podmienkach, a to z dôvodu zabezpečenia požiadaviek osobnej a výrobnej spotreby.

Ak teda spoločnosť tieto požiadavky predkladá, musí štát zabezpečiť týmto družstvám takú veľkú úhradu, aby mohli svojim členom v spoločensky nutnej miere zabezpečiť osobné pracovné dôchodky, aby si mohli uhradiť náklady na výrobu a taktiež aby im zostala časť dôchodku na zabezpečenie rozšírenej reprodukcie.

Štát svoju úlohu môže spĺňať v dvoch smeroch, a to:

a) Že svoju účasť prejavuje priamo vo výrobnom procese (zmiernovanie rozdielov vo vybavenosti základnými výrobnými fondmi, odvodňovanie a zavlažovanie pôdy apod.).

b) Svojou účasťou v oblasti rozdeľovania. Tu máme na mysli úroveň tovarovo-peňažných vzťahov, ako je úroveň nákupných cien za poľnohospodárske produkty a redistribučné nástroje. Tieto opatrenia sa preukazujú svojimi výsledkami skôr ako v oblasti výroby.

Nás bude zaujímať, ako vplývala v rokoch 1960—1966 úroveň redistribučných nástrojov na zmenšovanie rozdielov v osobných pracovných odmenách družstevníkov na Slovensku i voči českým krajom.

ANALÝZA VPLYVU REDISTRIBUČNÝCH NÁSTROJOV NA VYROVNÁVANIE ODMIEN DRUŽSTEVNÍKOV NA SLOVENSKU A V ČESKÝCH KRAJOCH V ROKOCH 1960—1966

Účelom analýzy je zhodnotenie kladných a negatívnych stránok používaných redistribučných nástrojov v ich priamom dopade na zmiernovanie pracovných odmien. Je zameraná na tieto nástroje:

a) Poľnohospodárska daň, pomocou ktorej štát odčerpáva časť nadproduktu JRD do centralizovaného čistého dôchodku štátu.

b) Priama finančná pomoc štátu do prevádzky, pomocou ktorej štát uhrádza JRD objektívne vyššie výrobné náklady.

Ekonomické nástroje nákupných cien, poľnohospodárska daň a priama finančná pomoc (posledné dva ako redistribučné nástroje) by mali v optimálnej miere zotrieť rozdielne účinky nákupných cien v rôznych výrobných oblastiach. Čiže ak pripustíme, že by sa cena poľnohospodárskych produktov skutočne pohybovala na úrovni priemerných nákladov, musela by nastať taká situácia, že výška odčerpanej poľnohospodárskej dane by sa mala rovnať výške priamej finančnej pomoci štátu.

Do akej miery sa podarilo redistribučným nástrojom zmierniť alebo vyrovnať rozdiely v úrovni odmien PJ, ktoré vznikli tým, že nákupné ceny nezohľadňajú rôzne podmienky výroby, nám ukazuje tabuľka II, delená na časť A, B, C. Tabuľky nám vyjadrujú relatívny podiel hodnoty PJ³⁾ v jednotlivých výrobných oblastiach za roky 1960, 1964 a 1966 voči Slovensku alebo českým krajom ako celku.

Tabuľka II/A nám poukazuje na skutočnosť, že nákupné ceny spôsobili (v dôsledku svojej konštrukcie na báze priemerných výrobných nákladov) značnú

³⁾ Hodnota PJ — peňažná odmena, prémie, úhrada za naturálie, kádrová výpomoc.

II. Vyrovnávanie úrovne odmien PJ v rámci výrobných oblastí v rokoch

1960—1966 v ‰

A

Text		Rok	Spolu	Výrobné oblasti				
				K	R	Z	ZO	H
Podiel hodnoty PJ vo výrobných oblastiach k celej oblasti bez vplyvu poľnohospodárskej dane a priamej finančnej pomoci štátu	Slovensko	1960	100	121,7	92,7	54,5	50,0	61,2
		1964	100	107,7	121,1	90,5	76,6	65,0
		1966	100	128,9	95,2	62,6	40,0	55,0
	České kraje	1960	100	125,6	88,4	68,0	57,5	56,9
		1964	100	118,0	112,4	93,6	84,3	74,4
		1966	100	114,9	134,1	96,0	70,5	70,5

B

Text		Rok	Spolu	Výrobné oblasti				
				K	R	Z	ZO	H
Podiel hodnoty PJ vo výrobných oblastiach k celej oblasti za vplyvu poľnohospodárskej dane	Slovensko	1960	100	122,0	90,8	66,0	53,2	66,0
		1964	100	104,3	115,4	93,2	83,0	69,7
		1966	100	140,4	92,8	64,2	42,7	56,5
	České kraje	1960	100	124,6	86,6	91,7	62,6	61,9
		1964	100	115,4	103,7	98,4	93,6	82,9
		1966	100	111,6	143,6	101,4	84,6	84,5

C

Text		Rok	Spolu	Výrobné oblasti				
				K	R	Z	ZO	H
Podiel hodnoty PJ vo výrobných oblastiach k celej oblasti vplyvu poľnohospodárskej dane a priamej finančnej pomoci štátu	Slovensko	1960	100	109,8	90,5	81,2	81,9	101,5
		1964	100	102,5	112,3	94,4	86,8	81,4
		1966	100	112,0	90,5	84,5	79,0	98,5
	České kraje	1960	100	112,3	88,9	83,2	85,1	90,7
		1964	100	105,3	102,8	97,9	96,8	92,3
		1966	100	105,9	120,8	102,2	87,7	94,1

Spracované podľa bilancie za r. 1960, 1964, 1966

diferenciáciu. Tak napr. rozpätie relatívneho podielu v najhoršej výrobnjej oblasti (horskej) voči najlepšej výrobnjej oblasti (kukuričnej) v jednotlivých rokoch na Slovensku bolo nasledovné: 1960 — 60,5 %, 1964 — 42,7 % a 1966 — 73,9 %. Najviac rozpätie vystúpilo v roku 1966, kedy sa poskytovali vo zvýšenej miere prémie a zvyšovali nákupné ceny niektorých poľnohospodárskych plodín. Samozrejme, že najviac z týchto ekonomických opatrení priamo sa prejavilo hlavne u tých družstiev, ktoré hospodárili v lepších výrobných a ekonomických výrobných podmienkach.

Obdobné možno sledovať i v českých krajocho. Rozpätie v českých krajocho sa pohybuje v roku 1960 — 69,7 %, r. 1964 — 43,6 % a v roku 1966 — 44,3 %.

Také veľké rozpätie samozrejme nemá žiadne ekonomické opodstatnenie a s existenciou tohto rozpätia sa pri konštrukcii nákupných cien aj počítalo. Na zmiernenie vzniklého rozpätia boli vytvorené redistribučné nástroje, ako poľnohospodárska daň a priama finančná pomoc. Je treba skúmať, do akej miery vplývali na zmiernovanie existujúcich rozdielov. K tomu nám slúžia tabuľky II/B a II/C.

V tabuľke II/B máme vyjadrený podiel hodnoty PJ pod vplyvom poľnohospodárskej dane, ktorá mala z týchto družstiev, ktoré hospodária v lepších podmienkach ako sú priemerné, odčerpať časť vytvoreného dôchodku a tak znížiť hodnotu PJ. Na Slovensku zohrala poľnohospodárska daň do značnej miery negatívnu úlohu hlavne v roku 1966. Vidno to z nasledovného: rozpätie v roku 1960 — 66,0 %, roku 1964 — 34,6 % a v roku 1966 až 83,9 %. Je to dôsledok toho, že poľnohospodárska daň sa neodčerpávala dostatočne diferencovane. Naproti tomu v českých krajocho sú výsledky nasledovné: v roku 1960 — 62,7 %, v roku 1964 — 32,5 % a v roku 1966 pokleslo až na 27,1 %.

Avšak tieto zostávajúce rozdiely sa dajú ešte korigovať, a to poskytnutím priamej finančnej pomoci štátu JRD.

Poskytovanie priamej finančnej pomoci značne vyrovnalo úroveň hodnoty PJ v jednotlivých výrobných oblastiach. Na Slovensku v rokoch 1960 — 8,3 %, roku 1964 — 21,1 % a v roku 1966 na 13,5 %. Obdobne tomu je v českých krajocho: v roku 1960 — 21,6 %, v roku 1964 — 13,0 % a v roku 1966 — 11,8 %.

K tomu sa však žiada pripomenúť, že poskytovanie priamej finančnej pomoci spôsobilo na Slovensku taký zjav, že hodnota PJ v horskej oblasti mala oproti oblastnému priemeru menšie rozpätie ako v oblasti zemiakarskej a zemiakarsko-ovesnej. To je príznačné pre roky 1960 a 1966. Doteraz malo rozpätie zvyšujúcu tendenciu smerom k horšej výrobnjej oblasti. Tento jav možno pozorovať v roku 1966 i v českých krajocho.

Súhrnne možno konštatovať, že redistribučné nástroje svoju úlohu vplývať na zmiernovanie rozdielov v hodnote PJ medzi výrobnými oblasťami v podstate splnili. Kladný prejav je tu výrazný i napriek tomu, že odčerpávanie poľnohospodárskej dane a poskytovanie priamej finančnej pomoci je poznačené subjektivnosťou orgánov a nedostatočnou diferenciáciou. Kladný prejav sa tu myslí len ako vplyv na vyrovnávanie rozdielov a nie ako vplyv na veľkosť hodnoty PJ z hľadiska celospoločenských potrieb.

Druhá časť skúmania vplyvu redistribučných nástrojov je zameraná na vývoj rozdielov v medzioblastnom meradle, a to Slovensko voči českým krajom. K tomu nám slúžia tabuľky III/A, B, C.

III. Relatívny podiel hodnoty PJ na Slovensku voči českým krajom v %

A

Hodnota PJ bez vplyvu poľnohospodárskej dane a priamej finančnej pomoci	Spolu	Výrobné oblasti				
		K	R	Z	ZO	H
Rok 1960	68,8	77,8	52,7	49,0	44,9	64,9
Rok 1964	75,6	80,5	59,5	55,0	51,6	57,8
Rok 1966	81,1	91,0	57,6	52,6	43,4	56,8

B

Hodnota PJ za vplyvu poľnohospodárskej dane	Spolu	Výrobné oblasti				
		K	R	Z	ZO	H
Rok 1960	67,2	78,6	52,9	47,6	43,6	65,4
Rok 1964	75,5	81,5	63,0	54,0	50,5	56,4
Rok 1966	81,1	93,5	60,7	51,4	41,8	55,5

C

Hodnota PJ za vplyvu poľnohospodárskej dane a priamej finančnej pomoci	Spolu	Výrobné oblasti				
		K	R	Z	ZO	H
Rok 1960	75,8	81,2	61,1	65,3	71,5	94,6
Rok 1964	83,7	89,3	72,5	71,2	72,2	82,3
Rok 1966	90,4	95,7	67,7	74,7	81,4	95,1

Prameň: Bilancie JRD za r. 1960, 1964, 1966

V tabuľke máme výpočty relatívneho podielu hodnoty PJ na Slovensku voči českým krajom v troch variantoch: |

a) V tabuľke III/A máme vypočítaný relatívny podiel hodnoty PJ za roky 1960, 1964 a 1966. Pri výpočte sa abstrahoval vplyv poľnohospodárskej dane a priamej finančnej pomoci štátu. Čiže je tu porovnávaná hodnota PJ vytvorená realizáciou poľnohospodárskych produktov za nákupné ceny, plus ostatná realizácia. Strohé porovnanie nás upozorňuje na skutočnosť, že JRD na Slovensku silne zaostávajú v hodnote PJ za družstvami českých krajov, a to jak vcelku (o 18,9 %), tak i v jednotlivých výrobných oblastiach, a to: reparském o 42,4 %, zemiakárskom o 47,4 %, zemiakársko-ovocnom o 56,6 % a v horskom o 43,2 %.

Táto skutočnosť si vynucuje potrebu uplatňovania redistribučných ekono-

mických nástrojov, ktoré by boli schopné v objektívne nutnej miere korigovať vzniklé nepriaznivé relácie, existujúce medzi JRD na Slovensku voči českým krajom.

b) V tabuľke III/B máme údaje relatívneho podielu hodnoty PJ za tie isté roky, avšak s tým, že pri výpočte hodnoty PJ sa brala do úvahy poľnohospodárska daň, ktorá odčerpala časť dôchodku JRD jak na Slovensku, tak i v českých krajocho. To pochopiteľne muselo vplývať na úroveň hodnoty PJ v oboch oblastiach a prejavilo sa v relatívnom podiele Slovenska. Údaje uvedené v tabuľke III/B poukazujú na to, že poľnohospodárska daň nevylepšila relatívny podiel hodnoty PJ na Slovensku voči českým krajom nijak prenikavo. Tak napr. na úrovni Slovenska a českých krajov sa nič nezmenilo, zmena nastala len v kukuričnej oblasti, a to o 2,5 %, a v repárskej oblasti o 3,1 %. V ostatných výrobných oblastiach sa relatívny podiel ešte znížil, a to v Z — o 1,2 %, ZO — 1,6 %, H — 1,3 %. Toto konštatovanie nie je typické len pre rok 1966, ale aj pre roky 1960 a 1964, s tými istými charakteristickými sprievodnými znakmi.

Domnievame sa, že v dôsledku získaných údajov možno zaujať k funkcii poľnohospodárskej dane stanovisko, že svoju základnú úlohu v tomto smere plne nesplnila.

Vychádzame pritom z toho, že jej najväčšou úlohou je zabezpečovať odčerpávanie diferenčnej renty od tých družstiev, ktoré hospodária v lepších prírodných a ekonomických výrobných podmienkach. Jej úloha spočíva v tom, aby v rámci daného spôsobu nákupu poľnohospodárskych produktov vyrovnávala v odôvodnenom rozsahu dôchodky družstiev, ktorých nerovnosť je výsledkom vplyvov, vyplývajúcich z rozdielných prírodných a ekonomických výrobných podmienok.⁴⁾

c) Tabuľka III/C nám poskytuje údaje, ako sa vyvíjali odmeny na PJ pod vplyvom poskytovania priamej finančnej pomoci štátu JRD.⁵⁾ Údaje poukazujú na výsledok vplyvu z pozície, že poskytovaná priama finančná pomoc má úlohu uhradzovať JRD rozdiel, ktorý vzniká medzi spoločenskou hodnotou poľnohospodárskych produktov a opodstatnenými individuálnymi výrobnými nákladmi, ktoré družstvá vynakladajú v horších prírodných a ekonomických výrobných podmienkach.

Odrozom správneho uplatňovania postupu pri poskytovaní priamej finančnej pomoci by malo byť postupné zmierňovanie rozdielov existujúcich medzi družstvami navzájom a oblasťami.

Do akej miery sa podarilo priamej finančnej pomoci zmierňovať rozdiely v pracovných odmenách členov JRD nám ukazuje tabuľka III/C. Pri výpočte sme vychádzali zo stavu, ktorý nastal odčerpaním časti dôchodku JRD prostredníctvom poľnohospodárskej dane. Čiže sú tu už premietnuté vplyvy oboch redistribučných nástrojov.

Priama finančná pomoc poskytovaná v roku 1964 a hlavne v roku 1966 sa prejavila značne kladne aj v medzioblastných reláciách medzi Slovenskom

⁴⁾ Rozsah príspevku nedovoľuje zaoberať sa celou škálou problémov s vyrubovaním poľnohospodárskej dane. Autor si je vedomý, že existovala pestrá paleta problematiky vyrubovania poľnohospodárskej dane do roku 1966. Napr. nediferencované zdaňovanie príjmov z nepoľnohospodárskej činnosti.

⁵⁾ Skúmame vplyv len poskytovania priamej finančnej pomoci do prevádzky, pričom si uvedomujeme i dôležitosť poskytovania priamej finančnej pomoci i v iných smeroch (napr. rozvoj ZVF, tlmenie tuberkulózy apod.), pretože veľkosť hodnoty PJ ovplyvňujú len nepriamo.

a českými krajmi. V percentuálnej výške sa zvýšil percentuálny podiel hodnoty PJ voči českým krajom v skúšanom období nasledovne:

Výrobná oblasť	Spolu	K	R	Z	ZO	H
rok 1960	8,6	2,6	8,2	17,7	27,9	29,2
rok 1964	8,2	7,8	9,5	17,2	21,7	25,9
rok 1966	9,3	2,2	7,0	23,3	39,6	39,6

Z porovnávania údajov rokov 1960, 1964 a 1966, ktoré charakterizujú vyrovňovanie úrovne odmien na Slovensku s českými krajmi v relatívnom vyjadrení podielu vidíme, že v roku 1966 sa podarilo pomerne dobre vyrovnať rozdiely pomocou priamej finančnej pomoci. Poukazuje aj na správnu rozloženosť, ako i smerovanie, a to v najväčšom objeme do oblastí s horšími prírodnými a ekonomickými výrobnými podmienkami.

Relatívne vyrovňovanie je však len jednou stránkou úlohy redistribučných nástrojov. Úloha, ktorú od nich očakávame, je omnoho širšia, a to zmierňovanie a zamedzovanie narastania absolútnych rozdielov. Ako sa vyvíjali absolútne rozdiely v rokoch 1960—1966 nám ukazuje tabuľka IV.

V tabuľke IV máme zoradený vývoj absolútnych rozdielov do troch skupín:

1. Absolútne rozdiely, ktoré nie sú ovplyvnené poľnohospodárskou daňou a priamou finančnou pomocou. Táto skupina poukazuje na značné rozdiely hlavne v oblastiach R, Z, ZO, H v rozpätí od 7,60 Kčs až do 13,30 Kčs.

2. Existujúce absolútne rozdiely mala korigovať poľnohospodárska daň. V skutočnosti sa znížili tieto rozdiely len v kukuričnej a repárskej oblasti. V ostatných výrobných oblastiach nenastali žiadne zmeny. To je tiež charakte-

IV. Vývoj absolútnych rozdielov v hodnote PJ v Kčs medzi Slovenskom a českými krajmi

Text	Rok	Spolu Slovensko	Z toho výrobné oblasti				
			K	R	Z	ZO	H
Absolútne rozdiely hodnoty PJ bez vplyvu poľnohospodárskej dane a priamej finančnej pomoci	1960	5,6	4,3	10,3	8,3	7,6	4,1
	1964	5,1	4,9	9,7	9,0	8,7	6,7
	1966	4,4	2,4	13,3	10,7	9,9	7,6
Absolútne rozdiely hodnoty PJ za vplyvu poľnohospodárskej dane	1960	5,3	3,6	8,8	7,9	7,5	4,1
	1964	4,6	4,0	7,2	8,5	8,7	6,8
	1966	3,9	1,5	10,1	10,2	10,0	7,6
Absolútne rozdiely hodnoty PJ za vplyvu poľnohospodárskej dane a priamej finančnej pomoci	1960	3,9	3,1	7,2	5,5	4,0	0,8
	1964	3,2	2,2	5,5	5,6	5,3	3,2
	1966	2,1	1,0	8,6	5,7	3,6	1,0

ristické i pre roky 1960 a 1964. Príčinu, že zníženie absolútnych rozdielov sa po celé obdobie dotýka tých istých oblastí, ako i naopak, že nedochádza k žiadnej zmene v tých istých výrobných oblastiach, treba vidieť v tom, že sazba poľnohospodárskej dane, čo do percentuálneho vyjadrenia, je takmer v rovnakej výške ako na Slovensku, tak i v českých krajoch.

V roku 1960 činila na Slovensku 3,8 %, v českých krajoch 4,3 %, v roku 1964 činila na Slovensku 3,8 %, v českých krajoch 4,3 %, v roku 1966 činila na Slovensku 3,6 %, v českých krajoch 4,2 %.

3. V tretej skupine máme rozdiely v odmenách, ako sa javia pod vplyvom redistribučných nástrojov poľnohospodárskej dane a priamej finančnej pomoci. Priama finančná pomoc zohrala najvýznamnejšiu úlohu vo vyrovnávaní rozdielov až v roku 1966 kedy možno registrovať zníženie rozdielov medzi Slovenskom a českými krajinami.

Ako sa vývoj uberal v jednotlivých rokoch vidno z tohto prehľadu:

Výrobné oblasti:	Spolu	K	R	Z	ZO	H
Zníženie v r. 1960	1,4	0,5	1,6	2,5	3,5	3,3
1964	1,4	1,8	1,6	2,9	3,4	3,6
1966	1,8	0,5	1,5	4,5	6,4	5,6

Podľa prehľadu vidno, že priama finančná pomoc štátu pomohla v značnej miere zmierniť veľkosť absolútnych rozdielov v hodnote PJ medzi Slovenskom a českými krajinami. Toto významné zmierňovanie však začína až v roku 1966, pretože priama finančná pomoc poskytovaná do roku 1966 nevedela ani zastaviť nepriaznivý vývoj absolútnych rozdielov, ba práve naopak sa v tomto roku (1964) prehľovali rozdiely, a to v zemiakarskej výrobnéj oblasti o 0,23 Kčs, v zemiakarsko-ovesnej o 1,31 Kčs a v horskej výrobnéj oblasti až o 2,54 Kčs.

Priaznivý dopad sa prejavuje až v roku 1966, kedy sa zvýšila priama finančná pomoc o 23,5 % oproti roku 1964 (o 78 mil. Kčs).

Z výsledkov skúmania pôsobenia nákupných cien a redistribučných nástrojov možno si osvojiť záver, že ich pôsobenie malo kladný vplyv až po roku 1964, a to či už skúmame vplyv na zmierňovanie rozdielov v hodnotách PJ v rámci výrobných oblastí alebo v rámci Slovenska voči českým krajinám. To, že spoločnosť pristúpila k významnejšiemu riešeniu problémov hmotnej zainteresovanosti družstevníka, značne prispelo k upevneniu pracovnej morálky na JRD. Je však treba zabezpečiť, aby sa neopakovali nedostatky typické hlavne pre roky 1960 až 1964. Je preto potrebné skúmať prejavy ekonomických nástrojov a hneď robiť nápravy na zlepšenie ich účinnosti. Táto otázka sa dostáva do popredia nástojčivo aj dnes, keď sme zaviedli v rámci novej sústavy riadenia v poľnohospodárstve nové ekonomické nástroje.

SÚHRN

Autor v príspevku vychádza zo skutočnosti, že poľnohospodárska výroba v Československu sa prevádza za rôznej variability prírodných a ekonomických výrobných podmienok. Tieto priamo vplývajú na existenciu rozdielov v intenzite a rentabilite poľnohospodárskej výroby.

Nedostatočne diferencované podmienky úhrady za realizované poľnohospodárske produkty, ktoré nezohľadňujú rozdielne výrobné podmienky, vytvárajú taktiež rozdiely v úrovni odmeňovania a následne i v úrovni osobných pracovných dôchodkov členov JRD.

Autor ďalej skúma vývoj rozdielov v osobných odmenách družstevníkov v medzioblastných reláciách medzi Slovenskom a českými krajinami za roky 1960 až 1966, pričom skúma vplyv redistribučných nástrojov na zmiernovanie rozdielov osobných pracovných dôchodkov členov JRD na Slovensku voči ČK.

Skúmanie je zamerané na tieto ekonomické redistribučné nástroje:

- a) poľnohospodárska daň,
- b) priama finančná pomoc do prevádzky,

Vývoj zmiernovania rozdielov v odmeňovaní skúma za samostatného vplyvu poľnohospodárskej dane a zvlášť za priamej finančnej pomoci do prevádzky.

Zo skúmania vyvodzuje záver, že pôsobenie redistribučných nástrojov malo kladný vplyv až po roku 1964, kedy sa vážne pristupuje k riešeniu problémov hmotnej zainteresovanosti družstevníkov, a vystríha pred opakovaním chýb v minulosti.

Došlo dne 4. 5. 1968

Adresa autora:

Ing. Anton Ružička, CSc., Párovská 104, Nitra

■ Výsledky pěstování brambor jsou závislé zejména na přírodních činitelích a na účelných a efektivních nákladech živé i mrtvé práce. Chceme-li z obrovského komplexu činitelů, kteří ovlivňují pěstování brambor, nalézt ty nejpodstatnější, můžeme postupovat vedle experimentální cesty i tak, že vhodnými statistickými metodami uskutečníme rozbor údajů empiricky zjištěných v JZD, která sestavují výkazy o vlastních nákladech. Analýza byla učiněna u 243 JZD v bramborářské výrobní oblasti českých krajů za rok 1964.

METODICKÝ POSTUP

Hlavním účelem analýzy výsledků pěstování brambor bylo nalézt nejdůležitější činitele, ovlivňující hektarový výnos, vlastní náklady na 1 ha, vlastní náklady na 1 q, hrubý a čistý důchod na 1 ha brambor, které jsou k dispozici ve výkazu o vlastních nákladech, způsob, jakým se tyto ukazatele navzájem ovlivňují a dále učinit si přehled o intenzitě vzájemného působení zkoumaných znaků.

Nejdříve bylo použito metod jednoduché korelace a regrese, tzn. že předmětem zkoumání byla vždy dvojice znaků. Účelem zde bylo nalézt jednoduchou regresní funkci, přičemž nejpoužívanějším typem funkce byla přímka ($y = a + bx$) a parabola ($y = a + bx + cx^2 + \dots$).

Dále byla změřena těsnost jednoduché závislosti, a to pomocí indexu korelace ($I_{yx} = \sqrt{\frac{\text{var } y'}{\text{var } y}}$). Vypočtené charakteristiky vyjadřují průběh a těsnost závislosti příslušného ukazatele vždy na jediném faktoru. Interpretace výsledků je značně ztížena tím, že nevystihovaly závislost v čisté podobě, Např. vysoký index korelace (I_{yx}) nemusí být ještě výrazem bezprostředí souvislosti znaku y se znakem x .

Proto, chceme-li

a) prozkoumat společné působení vybraného okruhu faktorů na jednotlivé ukazatele produkce brambor,

b) získat informace o intenzitě zkoumaných závislostí očištěných od vlivu některých faktorů,

musíme přistoupit k výpočtům některých charakteristik vícenásobné regrese a korelace.

Cílem vícenásobné regresní analýzy bylo nalézt okruh faktorů, které ovlivňují nejintenzivněji znak y a určit funkci y' , která nejvýstižněji popisuje závislost

y na těchto faktorech. Bylo použito koeficientů separátní determinace $d_i = b_i \frac{\text{cov } x_i y}{\text{var } y}$, jež jsou velmi názorné charakteristiky a lze jich použít jako hrubé aproximace pro skutečný podíl jednotlivých faktorů x na variabilitě ukazatele y .

Koeficienty separátní determinace je možno použít k porovnání jednotlivých faktorů x podle toho, na který z nich znak y reaguje citlivěji.

Dále bylo použito dílčích regresních koeficientů (b_i), které byly pro náš účel navzájem učiněny srovnatelnými standardizací.

Jestliže např. $b_{y \cdot xz}$ odhaduje změnu y v příslušných měrných jednotkách při vzrůstu x o jednu měrnou jednotku při konstantním z , potom standardizovaný dílčí regresní koeficient (β)

$$\beta_{y \cdot x \cdot z} = b_{y \cdot x \cdot z} \cdot \sqrt{\frac{\text{var } x}{\text{var } y}}$$

odhaduje tutéž změnu měřenou v příslušných směrodatných odchylkách.

Ke korelační a regresní analýze byli vybráni jen nejdůležitější ukazatelé z výkazu vlastních nákladů, o nichž se předpokládalo, že nejvíce ovlivňují hektarové výnosy, vlastní náklady na 1 ha, jednicové vlastní náklady, hrubý a čistý důchod na 1 ha brambor.

Nejdříve bylo vybráno větší množství činitelů, kteří ovlivňují tyto ukazatele, a kteří byli podrobeni jednoduché regresní a korelační analýze. V dalším postupu bylo vybráno ke každému ukazateli 4–6 činitelů, kteří se jeví vhodnými pro vícenásobnou regresi.

Pro početní úspornost, snazší interpretovanost a zejména proto, že šlo spíše o poznání intenzity vzájemných vztahů mezi znaky, než o pořízení podkladů pro regresní odhady, se vesměs používalo co nejjednodušších regresních modelů.

ČINITELÉ, OVLIVŇUJÍCÍ HEKTAROVÉ VÝNOSY BRAMBOR

Jednoduchou lineární a kvadratickou korelací a regresí byla prokázána poměrně slabá závislost hektarových výnosů asi na polovině z uvažovaných činitelů. Závislost na ostatních činitelích nebyla vůbec prokázána. Mezi nimi je např. podíl zornění, plocha osázená bramborami, náklady na chlévskou mrvu, náklady na sadbu, náklady na strojovou a potažní práci, odměna na PJ a odměna na pracovníka.

U žádného činitele nepřekročil korelační koeficient 0,50, kdy teprve lze mluvit o těsnějším vztahu.

Velkou část z uvažovaných faktorů tvořily absolutní částky nákladů v druhovém členění. Celkový přehled o závislostech hektarových výnosů na nákladových položkách vzbuzoval dojem, že z hlediska ovlivňování výnosů je důležitější struktura nákladů, než absolutní výše jednotlivých položek. Jako příklad uvádíme korelační koeficienty, měřící těsnost závislosti výnosů na nákladech na sadbu:

závislost na celkových nákladech na sadbu	0,05 neexistuje
závislost nákladů na vlastní sadbu	0,34 přímá
závislost nákladů na nakoupenou sadbu	–0,15 slabá nepřímá.

Na základě těchto úvah jsme doplnili zkoumané faktory o znaky, vystihující strukturu nákladů (v uvedeném příkladě o podíl vlastní sadby). Činitelé tohoto typu jsou vhodnější pro dále použitou vícenásobnou regresní analýzu, neboť spíše splňují požadavek vzájemné nezávislosti.

Výsledky vícenásobné a dílčí analýzy spolu s jednoduchými koeficienty korelace jsou uvedeny v tabulce I.

I. Závislost hektarových výnosů (1) na šesti vybraných činitelích

Činitelé	Korelační koeficient	Standardizovaný dílčí regresní koeficient	Koeficient separátní determinace
2. % brambor z o. p.	$r_{12} = 0,28$	$\beta_{12 \cdot 34567} = 0,22$	0,062
3. náklady na průmyslová hnojiva	$r_{13} = 0,27$	$\beta_{13 \cdot 24567} = 0,23$	0,063
4. podíl nákladů na vl. sadbu z celkových nákladů na sadbu	$r_{14} = 0,28$	$\beta_{14 \cdot 23567} = 0,07$	0,018
5. podíl nákladů na ruční práci z celkových pracovních nákladů	$r_{15} = 0,21$	$\beta_{15 \cdot 23467} = 0,16$	0,033
6. podíl celkových nákladů na sadbu z mater. nákladů	$r_{16} = -0,18$	$\beta_{16 \cdot 23457} = -0,11$	0,019
7. vybavenost pracovními silami	$r_{17} = -0,23$	$\beta_{17 \cdot 23456} = -0,14$	0,032
			$R^2 = 0,227$

Uvedené míry těsnosti závislosti jsou vesměs nízké, a proto uvažování činitelů mohou mít jen nepatrný vliv na výši hektarových výnosů. Poslední dva záporné koeficienty v činiteli znamenají, že čím větší byl podíl nákladů na sadbu z materiálových nákladů, tím nižší byly hektarové výnosy; čím více ha z. p. připadalo na jednoho trvalého pracovníka, tím nižší byly hektarové výnosy.

Standardizované dílčí regresní koeficienty byly ve všech případech nižší než korelační koeficienty, což svědčí o tom, že pozorované párové závislosti nejsou zcela bezprostřední, ale jsou zprostředkovány jinými činiteli. Jenom částečné očištění párových vztahů od znaků uvažovaných v regresním modelu vedlo k tomu, že dále klesla těsnost závislosti hektarových výnosů na uvažovaných činitelích.

Celkový koeficient determinace 0,227 znamená, že variabilita hektarových výnosů, měřená rozptylem, byla způsobena uvažovanými činiteli jen z 23 %, kdežto ze 77 % zůstala nevysvětlena.

Považujeme za nepravděpodobné, že by podíl vysvětlení variability výnosů překročil 30 % i při použití širšího nebo vhodnějšího modelu. Podle našeho názoru ovlivňují hektarové výnosy hlavně skupiny činitelů, které nelze zatím dobře kvantifikovat z dosavadních výkazů vlastních nákladů. Jde např. o současnou přírodní i ekonomickou úrodnost půdy, podmíněnou genetickým typem půd, vkládanými investicemi do půdy, a to i předcházejícími generacemi, dále o povětrnostní podmínky a pak hlavně o působení nejdůležitějšího činitele, kterým stále zůstává člověk.

ČINITELÉ, OVLIVŇUJÍCÍ VLASTNÍ NÁKLADY NA 1 ha

Při jednoduché analýze byla pozorována vesměs jen velmi slabá závislost na procentu zornění, na velikosti plochy brambor, na velikosti plochy na pracovníka (ve všech případech nepřímá) a na čtyřech dalších činitelích, použitých ve vícenásobném regresním modelu.

Výsledky jsou uvedeny v tabulce II.

II. Závislost VN/ha brambor (1) na vybraných činitelích

Činitelé	Korelační koeficient	Standardizovaný dílčí regresní koeficient	Koeficient separátní determinace
2. hektarový výnos	$r_{12} = 0,29$	$\beta_{12-345} = 0,36$	0,10
3. % brambor z o. p.	$r_{13} = 0,23$	$\beta_{13-245} = 0,18$	0,05
4. podíl celkových nákladů na sadbu z meter. nákladů	$r_{14} = -0,35$	$\beta_{14-235} = -0,38$	0,13
5. podíl nákladů na vlastní sadbu z celk. nákladů na sadbu	$r_{15} = -0,11$	$\beta_{15-234} = -0,31$	0,04
			$R^2 = 0,32$

Přímá závislost mezi VN/ha a hektarovými výnosy sejevila poměrně nepatrná a její závažnost, vyjádřená pomocí koeficientu separátní determinace, činila jen 10 %. Záporná závislost VN/ha a podílu sadby z materiálových nákladů byla také nízká a nepřesvědčivá. Překvapující záporný korelační vztah je vysvětlitelný tím, že vlastní náklady na sadbu (které jsou relativně konstantní), tvořily tím větší podíl z materiálových nákladů, čím nižší byly tyto náklady a s nimi i celé VN/ha brambor.

Záporná závislost s podílem vlastní sadby souvisí s tím, že rostoucí podíl vlastní sadby jednotně oceňovaný Kčs 40/q často snižuje celkové náklady na sadbu a tím i celé VN/ha.

Záporná závislost VN/ha a procenta brambor z orné půdy je vysvětlitelná výhodami větší specializace na pěstování brambor.

Celkový koeficient determinace ($R^2 = 0,32$) vysvětlil kolísání VN na 1 ha vlivem uvažovaných činitelů jen z 32 %, zbytek, tj. 68 %, zůstává nevysvětlen.

VLASTNÍ NÁKLADY NA 1 q BRAMBOR

Výsledky regresní a korelační analýzy jsou uvedeny v tabulce III.

Korelačními koeficienty vyjádřený vztah mezi VN/q a uvažovanými činiteli byl ve všech případech záporný. Pozorovaná nepřímá závislost na hektarových výnosech, jakož i na ostatních vybraných činitelích, zejména pokud současně přispívají ke zvyšování hektarových výnosů a ke snižování vlastních nákladů, číselně vyjadřuje již známé závislosti.

Závislost VN/q na hektarových výnosech potvrzuje i vysoká čistá záporná závislost. Tato závislost se ale významně projevuje jako nelineární, kde korelační index činí 0,70. V závěrečné zprávě v r. 1967¹⁾ byly tyto nelineární závislosti podrobně popsány u většiny plodin a bylo zjištěno, že jde o závislost křivočarou, a to hyperbolickou. Podíl nákladů na sadbu celkem z materiálových nákladů rovněž ovlivňuje výši jednicových nákladů (-0,30). Tento podíl měl nejnižší korelační koeficient, neboť jeho vliv na výši VN/q byl zastřen jinými uvažovanými činiteli. Třetí nejvyšší čistá záporná závislost byla prokázána u podílu

¹⁾ Zevšeobecnování základních ukazatelů vybraného souboru na všechna JZD — VÚZE, duben 1967.

III. Závislost VN/q brambor (1) na pěti vybraných činitelích

Činitelé	Korelační koeficient	Standardizovaný dílčí regresní koeficient	Koeficient separátní determinace
2. hektarový výnos	$r_{12} = -0,64$	$\beta_{12-3456} = -0,58$	0,37
3. % brambor z o. p.	$r_{13} = -0,42$	$\beta_{13-2456} = -0,14$	0,06
4. podíl celk. nákladů na sadbu z mater. nákladů	$r_{14} = -0,13$	$\beta_{14-2356} = -0,30$	0,04
5. podíl nákladů na ruční práce z celkových pracovních nákladů	$r_{15} = -0,27$	$\beta_{15-2346} = -0,04$	0,01
6. podíl nákladů na vlastní sadbu z celkových nákladů na sadbu	$r_{16} = -0,35$	$\beta_{16-2345} = -0,25$	0,09
			$R^2 = 0,56$

vlastní sadby z nákladů na celou sadbu; vlastní sadba byla výhodná hlavně proto, že byla oceňována 40 Kčs/q, kdežto nejnižší prodejní ceny sadby pro JZD za M_4 činily 85 Kčs. Čistá korelace proti korelačním koeficientům nejvíce poklesla u procenta brambor z orné půdy a u podílu ruční práce z celkových pracovních nákladů; čistý vliv obou činitelů na VN/q byl nepatrný.

Celkový koeficient determinace $R^2 = 0,56$ říká, že uvažovaných pět činitelů ovlivňovalo výši VN/q z 56 %, kdežto 44 % zůstalo nevysvětleno. Z pěti uvažovaných činitelů ovlivňovaly VN/q nejsilněji samozřejmě hektarové výnosy; vliv ostatních činitelů nebyl příliš patrný.

ČINITELÉ OVLIVŇUJÍCÍ HRUBÝ DŮCHOD NA 1 ha BRAMBOR

Výsledky analýzy jsou uvedeny v tabulce IV.

IV. Závislost hrubého důchodu na 1 ha brambor (1) na pěti vybraných činitelích

Činitelé	Korelační koeficient	Standardizovaný dílčí regresní koeficient	Koeficient separátní determinace
2. ha výnos	$r_{12} = 0,86$	$\beta_{12-3456} = 0,76$	0,65
3. cena 1 q brambor v HP	$r_{13} = 0,46$	$\beta_{13-2456} = 0,33$	0,15
4. tržby z 1 ha brambor	$r_{14} = 0,67$	$\beta_{14-2356} = 0,007$	0,01
5. podíl nákladů na ruční práce z celkových pracovních nákladů	$r_{15} = 0,30$	$\beta_{15-2346} = 0,11$	0,03
6. podíl nákladů na vlastní sadbu z celkových nákladů na sadbu	$r_{16} = 0,29$	$\beta_{16-2345} = 0,09$	0,02
			$R^2 = 0,86$

V. Závislost hrubého důchodu na materiálových nákladech ve skupinách JZD dle HP brambor

Skupiny JZD podle HP v běžných cenách na 1 ha	Počet JZD	Materiálové náklady na 1 ha v Kčs	Hrubý dů- chod na 1 ha v Kčs	Hrubá pro- dukce v běž. cenách na 1 ha v Kčs
I. do 6000	28	3641	1645	5286
		4389	956	5345
		5907	-543	5364
Průměr		4313	1009	5321
II. 6000—7000	30	3478	3142	6620
		4345	2321	6666
		5607	1142	6749
Průměr		4154	2504	6658
III. 7000—8000	40	3496	4020	7516
		4429	3215	7644
		5706	1608	7314
Průměr		4192	3356	7548
IV. 8000—9000	54	3489	4955	8444
		4395	4125	8520
		5592	2899	8491
Průměr		4275	4213	8488
V. 9000—10 000	34	3635	5674	9209
		4437	5014	9451
		5466	3920	9386
Průměr		4406	4996	9402
VI. 10 000—11 000	28	3652	6360	10012
		4482	6018	10500
		5633	4874	10507
Průměr		4740	5743	10484
VII. nad 11 000	28	3778	7435	11213
		4649	7690	12339
		5860	7079	12939
Průměr		5180	7397	12578

Z uvažovaných pěti činitelů nejsilněji výši hrubého důchodu ovlivňuje výše hektarových výnosů. Jde o závislost kladnou a lineární. Vliv hektarového výnosu ukazuje jak korelační koeficient (0,86), tak i dílčí regresní koeficient (0,76). U jednoduché závislosti se jako druhý významný činitel, ovlivňující výši hrubého důchodu, projeví tržby z 1 ha brambor (korelační koeficient 0,67) a při očištění od ostatních uvažovaných vlivů se zde ukázala naprostá nezávislost. Vysoký korelační koeficient u tržeb souvisí se závislostí tržeb na výši hekta-

rových výnosů a realizačních cen; proto dílčí regresní koeficient je téměř nulový. Z ostatních činitelů se projevila hlavně kladná závislost ceny 1 q brambor v HP v běžných cenách, která i při dílčí korelaci se jeví velmi těsná. Ostatní činitelé neovlivňují výši HD na 1 ha brambor bezprostředně, nýbrž zejména nepřímo, prostřednictvím vlivu na hektarový výnos.

Celkový koeficient determinace $R^2 = 0,86$ znamená, že HD/ha brambor kolísá z 86 % vlivem uvažovaných činitelů a 14 % kolísání zůstává nevysvětleno.

Při jednoduché korelační a regresní analýze byly z vybraných činitelů mimo jiné zkoumány i materiálové náklady, protože se předpokládá, že materiálové náklady ovlivňují výši HD na 1 ha brambor. HD na 1 ha brambor je vlastně HP v běžných cenách po odpočtu materiálových nákladů, tzn. že by mělo platit, čím menší budou materiálové náklady, tím větší bude hrubý důchod, neklesne-li současně úměrně HP. Jednoduchou korelační a regresní analýzou nebyla prokázána mezi těmito dvěma činiteli žádná závislost, přičemž podrobnější rozbor této otázky nebylo možno učinit, protože v programu nebylo počítáno se studiem závislosti mezi HP v běžných cenách a některými činiteli.

Proto byl učiněn pokus tuto otázku osvětlit vhodným tříděním souboru zkoumaných družstev na 7 skupin podle výše HP brambor v běžných cenách a v nich podle výše materiálových nákladů na 3 skupiny — do 4000, 4000 až 5000 a nad 5000 Kčs (viz tabulka V).

VI. Závislost čistého důchodu na 1 ha brambor (1) na pěti vybraných činitelích

Činitelé	Korelační koeficient	Standardizovaný dílčí regresní koeficient	Koeficient separátní determinace
2. hektarový výnos	$r_{12} = 0,75$	$\beta_{12-3456} = 0,65$	0,49
3. cena 1 q brambor v HP	$r_{13} = 0,36$	$\beta_{13-2456} = 0,26$	0,09
4. tržby	$r_{14} = 0,56$	$\beta_{14-2356} = 0,01$	0,01
5. podíl nákladů na ruční práce z celkových pracovních nákladů	$r_{15} = 0,26$	$\beta_{15-2346} = 0,09$	0,02
6. podíl nákladů na vlastní sadbu z celkových nákladů na sadbu	$r_{16} = 0,30$	$\beta_{16-2345} = 0,12$	0,04
			$R^2 = 0,65$

Výsledky uvedené v tabulce V především potvrzují rozhodující závislost HD/ha na HP/ha brambor. Od skupiny I. k VI. rychle stoupala HP/ha, avšak při zhruba stejné výši materiálových nákladů na 1 ha, a proto stejně rychle jako HP/ha stoupal i HD/ha. V VII. skupině za mírně vyšší materiálové náklady bylo dosaženo daleko rychlejšího růstu HP/ha a proto i HD/ha. Lze říci, že v průměru skupin stoupal HD/ha nikoliv podle výše materiálových nákladů, nýbrž podle účelnosti a efektivnosti těchto vkladů do výroby, což zdůrazňuje i uvedené podskupiny.

Z uvedeného je vidět, že skupinové třídění může regresní a korelační analýzu vhodně doplnit.

VII. Závislost čistého důchodu na vlastních nákladech ve skupinách JZD tříděných podle HP/ha brambor v Kčs

Skupina podle HP v běžných cenách na 1 ha v Kčs	Počet JZD	Vlastní náklady na 1 ha	Pracovní náklady na 1 ha	Čistý důchod na 1 ha
I. do 6000	28	5440	2065	— 787
		6541	2485	— 1023
		7195	2672	— 1526
		9418	3666	— 4015
Průměr		6992	2668	— 1671
II. 6000—7000	31	5526	2036	1167
		6402	2362	179
		7456	2943	— 746
		9598	3991	— 2850
Průměr		6723	2567	— 865
III. 7000—8000	40	5333	1946	212
		6423	2481	1266
		7462	2999	134
		9056	3643	— 1607
Průměr		6884	2683	— 664
IV. 8000—9000	54	5578	2295	2792
		6521	2473	1982
		7239	2756	1390
		8893	3498	— 452
Průměr		7002	2722	1486
V. 9000—10 000	34	5315	2138	3864
		6557	2639	2788
		7484	2968	1932
		8843	3775	649
Průměr		7456	3050	1946
VI. 10 000—11 000	28	—	—	—
		6549	2400	4000
		7507	2873	2931
		9018	3539	1525
Průměr		7713	2955	2771
VII. nad 11 000	28	—	—	—
		6455	2389	5349
		7714	3050	4379
		9117	3616	3819
Průměr		8431	3323	4147

V tabulce VII jsou družstva tříděna podle HP brambor v běžných cenách na 1 ha na 7 skupin a v nich podle výše VN na 1 ha brambor na 4 skupiny (do 6000, 6000—7000, 7000—8000 a nad 8000 Kčs).

ČINITELÉ OVLIVŇUJÍCÍ ČISTÝ DŮCHOD NA 1 ha BRAMBOR

Výši čistého důchodu nejvíce ovlivňuje hektarový výnos a průměrná cena 1 q brambor v HP; jde o známý vliv dvou činitelů rozhodujících o výši hrubé produkce na 1 ha brambor v běžných cenách. Podobně jako u hrubého důchodu, je i čistý důchod především přímo závislý na výši hrubé produkce. Vysoký korelační koeficient u tržeb souvisí s hektarovým výnosem a realizační cenou podobně jako u hrubého důchodu.

Dva další činitelé zřejmě neovlivňují bezprostředně výrazně čistý důchod, podobně jako je tomu u hrubého důchodu.

Z výsledků, uvedených v posledním sloupci tabulky VI, vyplývá, že vybraní činitelé ovlivňují čistý důchod v 65 %, kdežto ve 35 % zůstává kolísání čistého důchodu nevysvětleno.

Čistý důchod na 1 ha brambor je HP brambor v běžných cenách po odpočtu vlastních nákladů. Proto při jednoduché korelaci byl i tento činitel vzat v úvahu, tak jako u hrubého důchodu materiálové náklady. Zde u vztahu čistý důchod na 1 ha brambor s vlastními náklady celkem se projevila při jednoduché korelaci záporná nelineární závislost (korelační index 0,31). Jde opět o samozřejmý vztah: čím menší jsou vlastní náklady celkem, tím je čistý důchod na 1 ha brambor vyšší, pokud by úměrně vlastním nákladům nerostla hrubá produkce.

Protože korelační a regresní analýzou se zde projevila poměrně slabá závislost, bylo k lepšímu osvětlení těchto souvislostí opět použito skupinového třídění.

Závislost čistého důchodu na VN/ha brambor byla zkoumána ve zvlášť vytvořených skupinách a podskupinách (viz tabulka VII).

Podobně jako u hrubého důchodu v I. až IV. skupině zůstávaly $\emptyset$ VN/ha v každé skupině téměř na stejné úrovni, kdežto HP/ha brambor rychle stoupala a výsledek byl ten, že z pasívní výroby se stávala výroba aktivní, jejíž HP/ha se stávala vyšší než VN/ha.

Od IV. k VII. skupině stoupaly VN/ha výrazněji, avšak mnohem rychleji stoupala HP/ha brambor a tak s mírně stoupajícími VN/ha prudce stoupal ČD/ha brambor.

V podskupinách při téměř stejné HP/ha, přirozeně stoupající VN/ha snižovaly prudce ČD/ha brambor.

Vliv výše VN/ha na ČD/ha není zdaleka tak rozhodující jako těžko kvantifikovatelný vliv účelnosti vkládaných složek VN do výroby.

ZÁVĚR

Účelem studie o korelační a regresní analýze brambor bylo ukázat na jednu z cest analýzy některých ukazatelů pomocí statisticko-matematických metod.

Nejdříve bylo použito jednoduché lineární a kvadratické korelační a regresní analýzy, pro kterou byli k jednotlivým zkoumaným ukazatelům vybráni nejdůležitější činitelé z výkazu o VN, kteří mohou tyto ukazatele nějakým způsobem ovlivňovat. Šlo hlavně o intenzifikační činitele a pracovní a materiálové náklady a jejich jednotlivé složky. Z tohoto poměrně velkého množství byl dále vybrán okruh činitelů pro vícenásobnou regresní a korelační analýzu, zejména takových, kteří se jeví nejvýraznějšími faktory již při jednoduché analýze.

Rozbor ukázal, že u hektarových výnosů a vlastních nákladů na 1 ha brambor vybraní činitelé poměrně málo ovlivňovali výši uvedených ukazatelů a že výkaz o VN nedává možnost všechny důležité činitele zjistit a pak jejich význam

kvantifikovat. Šlo by hlavně o závislosti na úrodnosti půd, na povětrnostních podmínkách, na výrobních prostředcích a schopnostech lidí pracujících v zemědělství, na organizaci práce apod.

U ostatních ukazatelů, jako jsou jednicové vlastní náklady, hrubý a čistý důchod na 1 ha brambor, které jsou již ukazateli ekonomickými, korelační analýza potvrdila známou a rozhodující závislost těchto ukazatelů na výši hektarových výnosů. U ostatních vybraných činitelů byly závislosti s těmito ukazateli již podstatně slabší.

Výpočet dílčích regresních koeficientů poskytuje informaci o vztahu jednotlivých ukazatelů k vybraným činitelům, za konstantního stavu ostatních v úvahu pojatých činitelů. Při dílčí korelační a regresní analýze je možnost určit toho činitele, který je tím prostředníkem působícím na zvýšení či snížení daného činitele, postupným přechodem z koeficientů nižšího řádu na koeficienty řádu vyššího. To by ovšem vyžadovalo sestavit jiný program a s tím v původní metodice nebylo počítáno.

V této části o korelační a regresní analýze jsme chtěli ukázat na jednu z možností jiného rozboru ukazatelů, získávaných z výkazů o VN stálého souboru JZD, než byl dosud dělaný rozbor pomocí skupinového třídění. Přitom se ukázalo, že zvláště při jednoduché korelaci a regresi je někdy skupinový rozbor vhodným doplňkem, neboť objasní jinak zastřené skutečnosti.

Korelační a regresní analýza má tu přednost proti skupinovému rozboru, že ukazuje míru těsnosti vztahu mezi uvažovanými činiteli a že je možno na základě regresních rovnic činit odhady. V našem případě jsme žádné odhady na základě regresních rovnic nedělali, protože ve většině případů síla vztahů byla slabší a míry těsnosti závislosti zřídka překračovaly 0,50. Šlo nám především o to, ukázat na metodický postup studia vztahů korelační a regresní analýzou. Projevilo se, že jednoduchá (párová) korelace mnohdy nestačí důkladně analyzovat vztahy mezi jednotlivými činiteli, ale že je nutno stanovit koeficienty dílčí a mnohonásobné korelace a regrese, kterými do určité míry nahrazujeme v oblasti ekonomiky experiment, který zde lze velmi těžko pořádat.

Při korelační a regresní analýze bylo také využito koeficientů determinace a jejich rozkladu na koeficienty separátní determinace. Tyto koeficienty umožňují porovnat jednotlivé činitele podle toho, z kolika procent který působí na měnlivost hektarových výnosů, vlastních nákladů na 1 ha, jednicových vlastních nákladů a hrubých a čistých důchodů na 1 ha brambor.

Korelační a regresní analýza spolu s ostatními pomáhají a i nutí k důkladnějšímu promyšlení příčin dosavadní nízké a drahé produkce brambor se všemi dalekosahajícími nepříznivými národohospodářskými účinky a pomáhají k nalezení podmínek a předpokladů k podstatně vyšší, stálejší a levnější produkci brambor. Mohou mít význam hlavně pro pracovníky s vysokou odbornou úrovní u ústředních a řídicích orgánů.

Došlo dne 21. 11. 1968

Adresa autorů:

Ing. Jan Bruthans, Ing. Jaroslav Novák, Výzkumný ústav ekonomiky zemědělství a výživy, Mánesova 75, Praha 2

Ing. Jiří Hustopecký, Vysoká škola ekonomická, Praha 3, náměstí Gustava Klimenta

■ Předpokladem prosperity výkrmu skotu je přiměřený stupeň intenzity výživy, neboť v našich poměrech hlavní příčina ekonomických problémů spočívá převážně v nedostatku kvalitních krmiv, zvláště koncentrovaných. Hlavním úkolem našeho výzkumu bylo proto vyřešit náhradu koncentrovaných krmiv — zrnin — ve výživě přežvýkavců. Pozornost byla zaměřena na cukrovku jako perspektivní krmnou plodinu s vysokým asimilačním efektem, vysokým stupněm využitelnosti živin, zejména pohotové energie a její perspektivu z hlediska nejnovějších poznatků v mechanizaci a agrotechnice. Z hlediska výroby krmných hodnot je plodinou poskytující v našich produkčních oblastech nejvyšší produkci živin v porovnání s ostatními plodinami, např. obilovinami (Kosař J., Hajný F., Šimon J., 1962, Dvořáček M., Kosař J., 1966, 1967, Fiedler J. a kol., 1964).

Zkrmování cukrovky nebo jejích produktů ve větším rozsahu, a to i u skotu, bylo běžné již ve 30. letech, v období tzv. cukrovarské krize. Hlavní důvod zkrmování cukrovky byl v obtížích s odbytem cukru na zahraničních trzích (Koukl J., 1929, Koudela St., 1933, Kučera C., 1936, Fingerling G., 1937, Svoboda F., 1939).

V posledních letech v důsledku kritického nedostatku krmiv byla v četných zemědělských podnicích cukrovka zkrmována především u prasat (Čupka V., Majerčíak P., 1963, Labuda J., 1964).

Výsledky posledních výzkumů ukázaly, že u přežvýkavců lze 50–60 % chybějících stravitelných dusíkatých látek cukrovky nahradit syntetickou cestou. Využití cukrovky ke krmným účelům ve spojení se zkrmováním syntetických N-látek znamená převrat, neboť při vhodném způsobu krmné techniky lze cukrovkou a močovinou, např. ve výkrmu skotu, nahradit jaderná krmiva (Dvořáček M., Kosař J., 1966). Důležitým činitelem, který bude rozhodovat o uplatnění cukrovky jako krmné plodiny, jsou pochopitelně ekonomická hlediska.

KRMNÁ CUKROVKA Z HLEDISKA VLASTNÍCH NÁKLADŮ V POROVNÁNÍ S JINÝMI PLODINAMI

Přes značné pokroky v agrotechnice i v mechanizaci cukrovky jsou ze strany zemědělských podniků ještě připomínky, vyplývající z její náročnosti. Jde především o vyšší potřebu ruční práce v porovnání např. k obilovinám a značné požadavky na organizační schopnosti vedení zemědělského podniku. V poslední

I. Vlastní náklady na 1 q a 1 škrob. jednotku cukrovky v porovnání s jinými plodí

Zemědělský podnik	Pšenice		
	Ø ha výnos hl. produkt. q	vl. nákl. na 1 q hl. výr. Kčs	vl. nákl. 1 š. j. hl. výr. Kčs
1. „Rudý říjen“ — Krchleby	25,1	92,8	1,29
2. Hronětice	26,8	74,2	1,03
3. Hořátev	26,4	91,1	1,27
4. „Poděbradská rovina“ — Křečkov	35,0	82,0	1,14
5. Chroustov	22,8	99,6	1,38
6. Sloveč	29,7	78,6	1,09
7. Podmoký	28,2	66,7	0,93
8. „Polabská Lhota“ — Písková Lhota	28,0	81,1	1,13
9. Dlouhopolsko	32,2	36,6	0,51
10. Netřebice	33,8	68,3	0,95
11. Dymokury	26,6	71,5	0,99
12. Choťánky	33,8	66,4	0,93
13. Podchotucí	28,0	82,9	1,15
14. Lysá n. Lab.	25,4	74,3	1,04
15. Senice	35,2	51,5	0,72
16. Přerov n. L.	31,7	67,3	0,94

době — v důsledku zavádění nové technologie pěstování a sklizně cukrovky — se ukazuje, že vlastní náklady na krmnou jednotku v porovnání s jinými plodinami, jsou celkem v relaci.

Podle kalkulací ÚVÚŽV v Uhříněvsi činí náklady na zakrečtování 1 q syrové cukrovky 5,58 Kčs včetně 15 % ztrát na uložení. Hodnota cukrovareckých řízků v množství 58 % řízků z dodané cukrovky při 50 % ztrát na uložení činí 58 Kčs, tj. 29 kg cukrovkové siláže à 2 Kčs. Peněžní hodnota syntetických látek, sloužících k obohacení 1 q syrové cukrovky, činí 1,40 Kčs (0,75 kg močoviny = ceně 1,23 Kčs a 0,5 kg minerálního doplňku 0,17 Kčs). To znamená, že k hodnotě 1 q syrové cukrovky 25 Kčs je nutné připočítat částku, která vzniká nákladem na syntetické doplňky s krečtováním a ztrátou při uložení, tj. celkem 7,56 Kčs.

V porovnání s pící jsou vlastní náklady na 1 škrobovou jednotku u cukrovky podstatně nižší než u píce v konzervovaném stavu, tj. např. u sena. Z hlediska současné situace lze uvažovat o krmné cukrovce zatím jako o náhradě jaderných krmiv. Přestože se ukazuje i reálná možnost náhrady objemných krmiv cukrovkou, nelze z hlediska dosavadních možností zabezpečit její výrobu v tak značném rozsahu.

Do jaké míry bude cukrovky využíváno pro krmné účely, rozhodne nejen stupeň mechanizace, agrotechnika a krmná technika, ale zároveň cena cukrovky, zejména cukru na trhu a situace v bilanci krmiv, zvláště jaderných, které lze cukrovkou a syntetickými N-látkami nahrazovat. Podle dosavadních výsledků po-

nami. (Údaje z uvedených JZD za rok 1967 v okrese Nymburk)

Ječmen			Víceleté pícniny na seno		
Ø ha výnos hl. produkt q	vl. nákl. 1 q hl. výr. Kčs	vl. nákl. na š. jedn.	výnos q	vl. nákl. na 1 q	vl. nákl. na 1 š. j.
28,6	73,8	1,01	25,5	24,4	0,72
26,0	48,1	0,66	53,1	26,2	0,77
25,4	103,6	1,42	—	—	—
32,7	64,6	0,89	64,8	48,8	1,43
20,8	98,7	1,35	71,3	82,2	2,41
21,5	96,4	1,32	69,4	32,9	0,97
28,4	58,8	0,81	26,1	27,1	0,79
27,0	70,2	0,96	68,4	21,8	0,64
24,6	58,1	0,80	49,4	58,8	1,72
33,7	67,8	0,93	63,5	14,5	0,43
21,7	64,8	0,89	56,9	42,2	1,24
19,9	100,0	1,37	105,5	23,0	0,67
28,3	72,4	0,99	55,3	42,1	1,23
33,2	45,4	0,62	42,2	35,6	1,04
30,4	64,6	1,02	45,5	32,8	0,96
33,6	55,2	0,76	33,1	34,7	1,02

kusů, ale i na základě praktických zkušeností v některých zemědělských podnicích je využití cukrovky a syntetických *N*-látek (močoviny) ve výkrmu skotu výhodné.

NÁKLADY A DOSAŽENÉ PŘÍRŮSTKY VE VÝKRMU SKOTU S VYUŽITÍM CUKROVKY

Ukazatelem, který je důležitý při zkrmování cukrovky, jsou dosažené přírůstky v porovnání s tradičním způsobem výkrmu (tab. II).

V podmínkách, kde je k dispozici dostatek jaderných krmiv z vlastní výroby, bude výhodnější uplatňovat ve výkrmu skotu zrniny.

Tam, kde lze zrniny výhodněji realizovat buď přímým prodejem nebo zkrmováním u některých jiných kategorií hospodářských zvířat než ve výkrmu skotu, přichází v úvahu cukrovka a syntetické doplňky jako bezprostřední náhrada jaderných krmiv.

Výhodné je rovněž zkrmování cukrovky v podmínkách deficitní výživy, a to zvláště přes zimní období, kde pro zabezpečení řádné výživy a vyšších přírůstků nejsou k dispozici kvalitní krmiva, zvláště jaderná. Je známo, že zejména v zimním období nelze bez přikrmování koncentrovaných krmiv dosáhnout v našich poměrech vyšších průměrných váhových přírůstků než 0,50–0,60 kg. V případě zhoršení kvality objemné píce jsou přírůstky ještě nižší. Vlastní náklady na 1 kg přírůstku činí v takovýchto případech 16–18 Kčs i více. V tomto

Zemědělský podnik	Jednoleté pícniny na zeleno	
	výnos q	vl. náklady na 1 q
1. „Rudý říjen“ — Krchleby	120	17,2
2. Hronětice	200	11,5
3. Hořátev	—	—
4. „Poděbradská rovina“ — Křečkov	—	—
5. Chroustov	—	—
6. Sloveč	—	—
7. Podmoky	—	—
8. „Polabská Lhota“ — Písková Lhota	—	—
9. Dlouhopolsko	—	—
10. Netřebice	—	—
11. Dymokury	141,1	11,7
12. Choťánky	248,0	9,8
13. Podchotůci	422,0	6,7
14. Lysá n. Lab.	249,8	6,0
15. Senice	—	—
16. Přerov n. L.	103,0	11,2

případě je potvrzována skutečnost, že takovýto extenzivní způsob výživy je předem ztrátový.

Z uvedeného vyplývá, že ekonomiku zkrmování cukrovky je nutné ve výkrmu skotu posuzovat ze dvou hledisek. Jde jednak o případy, kdy cukrovka nahrazuje jádrná krmiva, jejichž úspora umožňuje využití koncentrovaných krmiv u jiných kategorií skotu (např. u dojnic, kde je dosaženo podstatně vyššího stupně využití živin) a jednak o případy deficitní výživy, kde zkrmování cukrovky může zabezpečit vyšší intenzitu užitkovosti.

Z ekonomického hlediska zůstává dosud méně objasněna otázka zkrmování sušenou cukrovkou. Ukazuje se, že náklady na sušení, tj. 60 Kčs až 65 Kčs i více za 1 q sušené cukrovky, jsou příliš vysoké. Potom se zkrmování sušené cukrovky ve větším rozsahu (tab. II) projevuje nepříznivě vyššími náklady na krmiva. Cukrovku v konzervovaném stavu zatím lze zkrmovat v letním období jen v podmínkách deficitní výživy nebo jako náhradu za jádrná krmiva.

Množství zkrmené cukrovky na 1 kg přírůstku činilo v tomto případě 18 kg, což představuje 72,86 % škrobových jednotek. To znamená, že z hlediska zhodnocení syrové cukrovky ve výkrmu skotu je nutné k původní ceně cukrovky připočítat příslušný podíl zisku, tj. 1,53 Kčs (72,86 % veškerého zisku), což představuje částku 8,50 Kčs na 1 q cukrovky. V tomto případě je potom 1 q syrové cukrovky realizován za 33,50 Kčs (tab. III).

V podmínkách deficitní výživy, kde pro výkrm skotu nejsou jádrná krmiva

Jednoleté picniny na zeleno	Cukrovka		
vl. náklady na 1 š. j.	výnos q	vl. náklady na 1 q	vl. náklady na 1 š. j.
1,62	303,8	17,9	1,03
1,08	359,0	16,6	0,96
—	269,4	25,1	1,45
—	399,4	18,8	1,09
—	360,1	21,8	1,26
—	307,3	20,6	1,19
—	447,3	21,6	1,25
—	281,0	26,8	1,55
—	374,4	18,0	1,04
—	503,0	16,9	0,98
1,10	409,6	18,0	1,04
0,92	298,1	21,0	1,21
0,63	432,0	23,6	1,36
0,57	347,3	15,5	0,90
—	393,4	14,2	0,82
1,06	420,0	19,3	1,12

k dispozici, je správné veškerý zisk při zkrmování cukrovky připočítat k dobré zkrmené cukrovce. V takovémto případě zisk 2,11 Kčs na 1 kg přírůstku ž. v. při uvedené spotřebě cukrovky představuje na 1 q cukrovky částku 11,73 Kčs. Zhodnocení 1 q syrové cukrovky potom činí 36,73 Kčs, nehledě na to, že v podmínkách deficitní výživy, tj. při průměrném denním přírůstku 0,5 kg, je ztráta na 1 kg přírůstku 4 až 5 Kčs.

EKONOMIKA KRMNÉ CUKROVKY JAKO NÁHRADY JADRNÝCH KRMIV

Jedním ze základních poznatků našich pokusů je to, že 400 kg syrové cukrovky + 3 kg močoviny + 2 kg minerálních doplňků jsou ekvivalentní ve výkrmu skotu 100 kg zrnin (tab. IV).

RELACE CENY CUKROVKY A OBIÍ V ZAHRANIČÍ

Důležitým ukazatelem, který nelze opomenout, je cena cukrovky na mezinárodním trhu. K tomu, zda bude z ekonomického hlediska možné považovat cukrovku za krmnou plodinu, budou důležité cenové vztahy k ostatním krmivům nejen uvnitř státu, ale je nutné respektovat vztahy cen na zahraničním trhu, zvláště vyspělých západoevropských států (tab. V).

II. Dosažené přírůstky, vlastní náklady a náklady na krmiva při různém způsobu výkrmu

Typ krmné dávky (průměrná spotřeba na 1 KD)		Průměrný přírůstek na ks/den v kg	Náklady v krmivech na 1 kg přírůstku v Kčs	Vlastní náklady na 1 kg přírůstku v Kčs
Cukrovka syrová	18,54 kg	1,031	7,73	11,892
Seno vojtěškové	1,00 kg			
Šrot ječný	0,60 kg			
Melasa	1,00 kg			
Sláma krmná	3,00 kg			
Močovina	0,152 kg			
Minerální směs	0,15 kg			
Cukrovka sušená	3,45 kg	1,003	8,31	12,784
Zelená bílkovitá píce	15,00 kg			
Sláma krmná	3,00 kg			
Močovina	0,04 kg			
Minerální směs	0,15 kg			
Melasa (sušená cukrovka)	3,00 kg	1,116	7,21	11,092
	3,50 kg			
Zelená bílkovitá píce	45,00 kg			
Seno	1,00 kg	0,793	6,851	10,540
Šťavnatá píce	18,00 kg			
Jadrná krmiva (tradiční krmná dávka v zimním období)	2,50 kg			

Poznámka: Při propočtu vlastních nákladů byly vzaty za základ náklady na krmiva, které zpravidla činí 65 % vlastních nákladů. Cena krmiv byla stanovena ve stálých (účetních) cenách 1967.

III. Ekonomika zkrmování syrové cukrovky a močoviny u zimního typu krmné dávky.

Průměrný přírůstek na kus a den v kg	Náklady v krmivech na 1 kg přír. v Kčs	Procentický podíl cukrovky ve škrob. jednotkách	Vlastní náklady na 1 kg přír. ž. v.	Realizace 1 kg přírůstku živé váhy v Kčs	Zisk na 1 kg ž. v. v Kčs
1,031	7,73	72,86	11,89	14,00	2,11

IV. Obsah hlavních živin v obohacené syrové cukrovce a zrninách a cena škrobové jednotky v Kčs.

Druh krmiva	Množství v kg	Obsah v %			Cena v Kčs (ve stálých cenách 1967)	
		sušina	veškeré N-látky	škrobové jednotky	1 q	1 škr. jed.
Cukrovka syrová	400	26,70	13,58	69,20	130,24	1,88
Močovina	3					
Minerální dopl.	2					
Ječmen krmný	100	87,20	10,80	72,90	140,00	1,92
Pšenice průměrné jakosti	100	86,50	11,76	71,70	170,00	2,37

V. Cena cukrovky a zrnin v některých kapitalistických státech (6letý průměr z let 1960—65)

		Belgie	Kanada	Francie	NSR	Itálie	Holandsko	Švédsko	Anglie	USA
pšenice	Cena za 1 q Kčs	68,7	47,6	69,2	74,9	79,5	64,3	67,4	52,4	44,7
	1 škr. jedn. Kčs	0,95	0,66	0,96	1,04	1,10	0,89	0,93	0,73	0,62
ječmen	1 q Kčs			53,4	76,1	sladovnický krmný			53,4	30,6
	1 škr. jedn. Kčs			0,70	69,0	sladovnický krmný			0,70	0,40
cukrovka	1 q Kčs	0,60		10,56	13,44	10,26	11,40	13,08	12,72	11,16
	1 škr. jedn. Kčs	0,38		0,61	0,77	0,59	0,65	0,75	0,73	0,64

VI. Produkce masa na jednotku plochy při různém způsobu výkrmu (průměrné výnosy na účelovém hospodářství v ÚVÚŽV v Uhříněvsi v r. 1959—1963).

Druh krmiva, které tvoří převahu krmné dávky	Zrno, bulvy q	Sláma, chrást q	Škrob. jedn.	Průměr. přirůst. na kus a den — kg	Spotřeba škr. jedn. na 1 kg přirůstků	Produkce masa na 1 ha v q
Ječmen	37,33	38,43	3306	1,000	1,650	9,06
Cukrovka	341,60	193,60	7931	1,031	3,650	21,73

Z údajů, uvedených v tabulce V, vyplývá, že cenové relace mezi obilím a cukrovkou v zemích západní Evropy jsou přibližně stejné. Cena jedné škrobové jednotky je u cukrovky podstatně nižší, než u pšenice (s výjimkou USA). Z těchto faktů lze vyvodit, že i u nás bude vývoj cenových relací obdobný a v důsledku toho i náklady na 1 kg přírůstků živé váhy budou mít pro cukrovku příznivější tendenci.

KRMNÁ CUKROVKA JAKO INTENZIFIKAČNÍ PLODINA PRODUKČNÍCH OBLASTÍ

Z hlediska produkce finálního produktu, tj. masa v přírůstcích živé váhy, poskytuje cukrovka ve výkrmu skotu maximální produkci (tab. VI).

Tato skutečnost má důležitý význam, zejména z hlediska perspektivní potřeby potravin, neboť je známo, že v příštích 30 letech bude nutné výrobu potravin podstatně zvýšit. V současné době je v našich poměrech tímto způsobem využití cukrovky pro krmné účely dosahováno nejvyššího stupně intenzity. Z hlediska výroby potravin je důležité i to, že cukrovka, obohacená syntetickými látkami, nahrazuje ve výživě přežvýkavců zrniny, které mohou být využívány i přímo pro výživu lidstva.

ZÁVĚR

Již z dosavadních výsledků pokusů i některých ekonomických ukazatelů vyplývá, že cukrovku lze považovat za perspektivní krmnou plodinu. Náklady na 1 škrobovou jednotku prakticky nepřevyšují náklady na krmné jednotky ostatních plodin. Z hlediska další perspektivy jak agrotechniky, tak technologie sklizně, směřuje vývoj ve prospěch cukrovky. Ukazuje se, že bude možno cukrovku pěstovat prakticky bez použití ruční práce a její technologie pěstování a sklizně se bude přibližovat technologii sklizně obilovin. Důležitým činitelem, který bude rozhodovat o dalším pěstování cukrovky, zvláště jako krmné plodiny, je to, že jde o naši intenzifikační plodinu, která při obohacení syntetickými látkami poskytuje v produkčních oblastech dvou- až trojnásobnou produkci krmných hodnot než obiloviny. Z hlediska cen na domácím i zahraničním trhu se ukazuje, že náklady na 1 škrobovou jednotku jsou u syrové cukrovky prakticky na stejné úrovni jako např. u zrnin. V některých případech, pokud je porovnávána cukrovka s pšenicí, se ukazuje, že toto porovnání je značně ve prospěch cukrovky. Z hlediska našich nejnovějších poznatků se zkrmováním cukrovky a syntetických N-látek (močoviny) je důležitá skutečnost, že ve výživě přežvýkavců, např. ve výkrmu skotu, je 4 kg syrové cukrovky doplněné syntetickými látkami ekvivalentní 1 kg zrnin. Tato skutečnost, s přihlédnutím k některým ekonomickým a celospolečenským hlediskům, může u některých kategorií hospodářských zvířat řešit náhradu jadrných krmiv a tím přispět i k řešení našeho obilního problému.

Literatura

- ČUPKA V., MAJERČIAK P., 1963, Cukrová repa v krmných dávkách výkrmových a chovných ošípaných. *Náš chov* 2 : 58-60.
DVOŘÁČEK M., KOSAŘ J., 1966, Bude cukrovka krmnou plodinou? Příloha ZN Zemědělec, r. XV, č. 9.
DVOŘÁČEK M., KOSAŘ J., 1966, Naše poznatky se krmováním cukrovky a močoviny. *Náš chov* č. 9 : 344-347

- DVOŘÁČEK M., KOSAŘ J., 1967, Využití cukrovky a močoviny ve výkrmu skotu. Živočišná výroba, r. 12, č. 10 ÚVTI MZVŽ, Praha.
- FIEDLER J. a kol., 1964, Pestovanie a sber cukrovej repy. SVPL Bratislava.
- FINGERLING G., 1937, Der Stärkewert der Zuckerrüben, Parey Berlin.
- HRDLÍČKOVÁ M., 1968, Přehled výrobních a velkovýrobních cen cukru a základních surovin. Koospol PZO — konjunkturální oddělení. Edice přehledů, rozborů a stručných zpráv č. 221.
- KOSAŘ J., HAJNÝ F., ŠIMON J., 1962, Některé zkušenosti s pěstováním cukrovky pro krmné účely. Socialistické zemědělství č. 4, r. XII.
- KUČERA C., 1936, Krmení domácích zvířat — koní, prasat a skotu denaturovaným cukrem. Brno.
- KOUDELA St., 1933, Upotřebení cukrovky a cukrovarských odpadků pro výživu hospodářských zvířat.
- KOUKL J., 1929, Řepa krmná, cukrovka a odpadky po jejím zpracování, důležité krmivo pro hospodářská zvířata.
- LABUDA J., BARTOŠ M., 1964, Cukrová repa ako krmivo. Sbor. vydav. poľnohosp. liter., Bratislava
- SVOBODA F., 1939, Zkrmování melasy a cukru.
- STEINDLER M., 1966, Relace mezi cenou cukrovky a obilím. Soukromé údaje.

Došlo dne 5. 8. 1968

Adresa autorů:

Ing. Jiří K o s a ř, CSc., Ing. Dr. Miroslav D v o ř á č e k, CSc., Ing. Josef R o h l í č e k, Ústřední výzkumný ústav živočišné výroby, Uhřetíněves

O NĚKTERÝCH TEORETICKÝCH OTÁZKÁCH HMOTNÉ ZAJINTERESOVANOSTI V SOCIALISTICKÝCH ZEMĚDĚLSKÝCH PODNICÍCH

V posledních několika letech došlo v našem zemědělství k potěšitelnému růstu výroby. Avšak přesto je objem výroby ještě nízký a problém efektivního využívání všech zdrojů je stále na pořadu dne (nikoliv ovšem jenom v zemědělství). Zatímco objem průmyslové výroby dosáhl v roce 1967 proti předválečnému období zhruba šestinásobku, překročilo zemědělství předválečnou úroveň o 15 %, a to hlavně díky mimořádně úspěšnému roku 1966, kdy došlo k růstu produkce o 11 %. V letech 1950—1965 vzrůstala zemědělská výroba o 1 % ročně, což byl podstatně nižší přírůstek nejen ve srovnání s vyspělými kapitalistickými zeměmi, ale i s průměrným celosvětovým přírůstkem.

Příčiny tohoto překvapivě nepříznivého vývoje byly v různých obdobích hledány v různých oblastech a podle toho byla též přijímána různá praktická opatření. Avšak teprve zásadním zvratem v nazírání na celkový charakter socialistické ekonomiky byla vytvořena možnost pro odкрытие skutečných kořenů dlouhodobé stagnace našeho zemědělství. Ukázalo se, že to nejsou ani tak příčiny subjektivního charakteru, které brzdi efektivní rozvoj zemědělství (např. nedostatek schopných vedoucích v zemědělských podnicích, nízká úroveň organizační práce „odshora až dolů“ na zemědělském úseku apod.), jako spíše příčiny objektivní, na zemědělství v podstatě nezávislé a z jeho hlediska tudíž vnější.

Uvedené vnější faktory, které již byly v naší odborné literatuře z různých aspektů analyzovány, měly původ v úloze, jaká byla našemu zemědělství v minulosti fakticky přiručena — totiž v úloze akumulčního zdroje. Tyto vnější momenty, vytvářející silnou bariéru růstu, bychom mohli shrnout zhruba do dvou oblastí: především to byla existence direktivní soustavy řízení a s ní spojené odčerpávání zdrojů ze zemědělství, což negativně ovlivňovalo veškerý vnitřní ekonomický život v zemědělských podnicích. Všechny reglementování družstev, povinné dotávky s relativně nízkými realizačními cenami, nemožnost realizovat družstevní fondy v souladu s cíli a zájmy družstev

— to vše bylo příčinou zformálnění družstevního vlastnictví, značné lhostejnosti k otázkám výroby, hledání různých dodatečných důchodových zdrojů, velkého úbytku pracovních sil ze zemědělství atd.

Všechny uvedené negativní rysy centralizované soustavy řízení by se daly v podstatě zkoncentrovat do absence zájmů. To byl podle našeho názoru klíčový moment (i když nikoliv jediný) v řetězu příčin dlouhodobé stagnace našeho zemědělství.

Za druhé zde byly známé problémy kolem hmotného zabezpečování zemědělské výroby — velikost a zejména struktura vkladů do výroby, kvalita průmyslově vyráběných výrobních prostředků, stupeň aplikace vědeckých poznatků atd. Přitom o vkládaných prostředcích, jak v objemu, tak ve struktuře a pochopitelně i v kvalitě, nerozhodovali zemědělství výrobci sami, to vše se dělo převážně bez jejich aktivní účasti na tomto pohybu a tedy i bez jejich zájmu. Všechny tyto nedostatky nepochybně nepříznivě ovlivňovaly úroveň výroby a její dynamiku, avšak považujeme je přece jenom za druhotné. Ony zesilovaly negativní vlivy direktivní soustavy řízení na ekonomické postavení zemědělských podniků, družstev i státních statků. S danými hmotnými podmínkami by se bylo nesporně dalo dosáhnout podstatně více, ovšem za předpokladu, že výrobci budou mít zájem na maximálním využívání všech daných výrobních

fondů a všech rezerv. Výrobní prostředky nemohou totiž ovlivňovat výrobu samy o sobě, nezávisle na subjektivním činiteli, tj. na zemědělském výrobci.

V tomto článku chceme ukázat, že otázka zájmů — a zájem, jak známo, je hybnou silou jakékoliv lidské aktivity — není automaticky řešena seberadikálnější úpravou vnějších podmínek. Věc je v tom, že v našem zemědělství jde o velké kolektivní podniky a nikoliv o podniky individuální. Jestliže všechny výše uvedené změny v ekonomickém postavení individuálního soukromého výrobce by automaticky způsobily obrát v jeho zájmu o rozvoj výroby, pak v podnicích, kde pracuje v průměru více než stovka pracovníků tomu tak být ještě nemusí. Zde je totiž otázka zainteresovanosti otázkou vnitropodnikových vztahů a vnitropodnikové organizace. Zatímco negativně působící vnější vztahy zcela samočinně ovlivňovaly veškeré vnitřní vazby v podniku, rozumí se rovněž negativně, pak jejich změna v pozitivním směru se samočinně takto projevit nemusí, alespoň ne adekvátně. Podnik jako celek může být plně na rozvoji výroby zainteresován, avšak něco jiného je podnik jako subjekt a něco jiného jsou konkrétní výrobci uvnitř tohoto podniku. Otázka vztahu podniku jako subjektu a bezprostředního výrobce jako subjektu je v zemědělství — s ohledem na stále ještě velkou úlohu tohoto výrobce přímo ve výrobě — mimořádně

důležitá. Těžiště otázky zainteresovanosti se proto za podmínek vyřešení vnějších vztahů přesouvá dovnitř samotných zemědělských podniků. A tu bude záležet na tom, do jaké míry budou vnitropodnikové vztahy, které jsou nikoliv nevýznamnou součástí celkových výrobních vztahů, odpovídat dané úrovni výroby a danému stupni výrobních sil. Do jaké míry budou například dělba práce, kooperace práce, formy hmotné zainteresovanosti apod. korespondovat s objektivními podmínkami a do jaké nikoliv. Budou-li vztahy mezi lidmi v rozporu s úrovní výrobních sil — at ve smyslu jejich zaostávání, či ve smyslu tzv. předstihu¹⁾ — bude to vždy větší či menší brzdou rozvoje výroby. Budou-li tyto vztahy naopak odpovídat objektivním podmínkám, pak budou stimulovat růst výroby a její efektivnost.

Zemědělská výroba je vytvářena rostlinnou a živočišnou výrobou. Obě tato odvětví nemají v zemědělství stejné místo. Zatímco rostlinná výroba je silně ovlivňována přírodními podmínkami, živočišná výroba se těmto vlivům stále více vzdaluje. Úroveň výrobních sil může a musí ovlivnit charakter ekonomických vztahů v obou těchto odvětvích, avšak tento vliv je v oblasti rostlinné a živočišné výroby kvalitativně rozdílný. Rozeberme nejprve problematiku živočišné výroby, a to proto, že zde se zdá otázka méně složitá.

Ekonomické vztahy v živočišné výrobě

Předpokládejme — z hlediska vlivu úrovně výroby a výrobních sil na uspořádání ekonomických vztahů a zpětně z hlediska vlivu výrobních vztahů na rozvoj výrobních sil — dva krajní typy provozních objektů. Typ A je charakterizován tím, že výrobní proces je zde v rozhodující míře založen na ruční práci, že tedy zde prakticky žádná mechanizace neexistuje. Typ B je naopak plně mechanizovaným objektem s určitými prvky automatizace. (Může jít např. o kravín,

o velkovýkrmnu vepřů, o podnik na výrobu drůbežího masa apod.).

Na první pohled je zde jasný rozdíl v úrovni výrobních sil. Je to rozdíl, který bychom mohli klasifikovat jako rozdíl mezi rukodělnou a strojovou výrobou. Avšak právě tím je do značné míry determinována i úloha bezprostředního výrobce přímo ve výrobním procesu: V objektu A je výsledný efekt velmi silně, možno právem říci přímo v rozhodující míře ovlivněn subjektivní činností bezprostředního výrobce.

¹⁾ V minulosti existovala teorie o tom, že v procesu kolektivizace předbíhají výrobní vztahy výrobní síly, a že tím se vytváří prostor pro rozvoj výrobních sil v zemědělství. Ve skutečnosti nemohou být výrobní vztahy libovolně organizovány a vytvářeny — ony z dané úrovně výrobních sil objektivně vyplývají. Subjektivní činnosti lze sice naoktrojovat jiný typ výrobních vztahů, než jaké si dané výrobní síly vynucují, avšak to je především možné jen dočasné a za druhé je taková skutečnost doprovázena většími či menšími společenskými ztrátami. Naše vlastní praxe nás o tom dokonale přesvědčila: umělé vytvořené monopolní organizace, přecení rozdělování podle potřeb a naopak rovnostářství v odměňování, nahrazení různých dobře fungujících řemeslných individuálních podniků méně efektivními a těžkopádnými komunálními či jinými kolektivními podniky apod., to vše jsou vztahy, které jsou v rozporu s danou úrovní výrobních sil a jsou brzdou efektivního rozvoje ekonomiky i celé společnosti. Koneckonců dosavadní vývoj našeho zemědělství dává jasnou odpověď na teorii tzv. předstihu výrobních vztahů před výrobními silami.

Zcela jinak tomu bude v objektu B, kde je výrobní proces plně mechanizován. Zde vliv bezprostředního výrobce na výsledky výroby je značně omezen. Změna není jen v tom, že živá práce je kvantitativně nahrazena prací zvěčnělou: změna je především v tom, že hlavní faktory, ovlivňující výsledný efekt, jsou zde materializovány právě v této zvěčnělé práci, kterou živá práce jen „udržuje“ v chodu a tomuto chodu víceméně statuje. Chod výrobního zařízení má zde svůj vlastní objektivní rytmus, výrobce je nutnou živou součástí výrobního zařízení. Jeho vliv na výrobu samozřejmě existuje, ale ve srovnání s vlivem v objektu A je relativně nevelký, kontrola práce je vcelku jednoduchá. Výrobní mechanismus si vynucuje určitou, poměrně přesně předem danou specializaci výrobců — zde prostě nemohou dělat všichni totéž. Lze tedy říci, že faktory růstu, které byly dříve spjaty převážně s živou prací, se nyní v podstatné míře přesunuly do objektivních faktorů výroby.

Rozdílná úroveň výrobních sil, tedy rozdílná úloha subjektivního a objektivního faktoru ve výrobě nemůže neovlivnit též formy organizace a kooperace práce, formy výrobních vztahů vůbec. Vzniká otázka: jak organizovat práci a pracovníky ve výrobním procesu, aby výrobní vztahy byly adekvátní dané úrovni výrobních sil, aby tedy maximálně stimulovaly růst efektivnosti výroby? Toto je, respektive mělo by být základním kritériem úvah o konkrétních formách organizace vztahů mezi lidmi uvnitř zemědělského podniku.

Je nesporné, že klíčovou otázkou je zde hmotná zainteresovanost. Souvislost zájmů s aktivitou člověka vystupuje do popředí zejména tam, kde podněty k určité činnosti nejsou obsaženy v této činnosti samotné, ale mimo ni.

Úlohu hmotné zainteresovanosti v komplexu výrobních vztahů nutno vidět ze dvou hledisek: jde jednak o výši pracovního důchodu ve srovnání s obdobným charakterem práce v jiných oblastech výrobní činnosti; za druhé jde o formy zainteresovanosti, to jest o to, na splnění jakých ukazatelů či na dosažení jakých výsledků je výše odměny vázána. A právě tato stránka výrobních vztahů — formy a způsoby zainteresovanosti — má jiný význam tam, kde výsledný efekt je v přímé závislosti na množství a kvalitě živé práce a jiný tam, kde lidský činitel je víceméně objektivní součástí chodu výrobního zařízení a kde jeho vliv je poměrně malý.

Uvažme nejprve formy zainteresovanosti v objektu A, kde rozhodující váhu má živá práce.

Není třeba dokazovat, že odměna ve formě pevné časové mzdy, byť by byla sebevětší, zde valné výsledky nepřinese. K obdobně negativním důsledkům povede i podstatná závislost odměny na celkových hospodářských výsledcích: je to totiž zprostředkovanost pro tyto výrobce příliš vzdálená a příliš mlhavá na to, aby se mohla projevit jako stimulační faktor; bezprostřední výrobce není vedoucím pracovníkem podniku, který svou prací ovlivňuje výsledky celého podniku.

Nezbývá tudíž než vázat odměnu na výrobní výsledky daného objektu. Toto již bezesporu skýtá možnosti podchycení zájmů výrobců na výsledcích práce, zejména při vyrovnanosti, sehnání a nikterak velkém kolektivu. Ovšem i zde je individuální práce v daném kolektivu jaksi zprůměrněna. Tato závislost odměny nerespektuje individuální iniciativu a péči a mimořádnou výrobcovu iniciativu tato forma odměny tudíž oslabuje.

Nakonec je tu poslední možná forma, a to vazba hmotné zainteresovanosti na pracovní výsledek každého bezprostředního výrobce zvláště. To samozřejmě předpokládá, že každému výrobcovi jsou svěřeny určité výrobní fondy, s nimiž toliko on sám hospodáří, popřípadě za spolupráce podniku v určitých úkonech. Pracovní odměna je tu v přímé závislosti na individuálních výsledcích každého výrobce — ať už tato závislost bude mít formu podílu na vyprodukované výrobě, či formu pevné odměny s výrazným podílem na dosažených výsledcích.

Uvedené kooperační vztahy mají tu výhodu, že je zaručeno — protože je to věc bezprostředního zájmu výrobce — maximální využití výrobních fondů, samostatná regulace množství a jakosti práce, je zaručena autokontrola výrobního procesu. Odpadá problém pracovní morálky, nekázně, nevyužívání času atd. Právě takovéto vztahy jsou podle našeho názoru tam, kde jde o zespolčenštění výroby na staré, malovýrobní základně, kde tudíž chybí velkovýrobní charakter výrobních sil, plně adekvátní dané úrovni výroby a dosaženému stupni rozvoje výrobních sil.

Tam, kde jde spíše o výrobu ve velkém než o skutečnou velkovýrobu, tedy tam, kde je v podstatě zachován malovýrobní charakter výroby a výrobních sil, musí (lépe řečeno: měly by) těmto objektivně daným materiálním podmínkám odpovídat též formy vnitropodnikových výrobních vztahů. Pro malovýrobu je typická bezprostřední vazba důchodu na finální

výrobek — právě proto, že je to individuální výroba a nikoliv výroba hromadná s velkým množstvím specializovaných pracovníků. Existuje-li tudíž zespolčenštěná výroba, která úrovní výrobních sil se v podstatě neliší od malovýrobního způsobu výroby, objektivně si tato skutečnost vynucuje též adekvátní formy kooperace práce, včetně forem hmotné zainteresovanosti.

Rozeberme nyní charakter práce bezprostředního výrobce v objektu B, tedy v objektu plně mechanizovaném. Ukázali jsme, že v této výrobě je vliv bezprostředního výrobce na výsledek výroby relativně malý. Svědčí o tom, i skutečnost, že průmyslový podnik, dodávající výrobní zařízení, garantuje²⁾ dosažení určitých výrobních parametrů — rozumí se při dodržení předem dohodnutých podmínek, jako je například charakter stáda, kvalita krmiva, kvalita obsluhujícího personálu.

Jestliže tedy vliv subjektivního činitele ve výrobním procesu je takto předem vymezen a omezen, je tím ovšem podstatně ovlivněna i úloha hmotné zainteresovanosti. V těchto podmínkách ani nelze uplatnit obdobný způsob zainteresovanosti, jaký byl uplatněn v objektu A, kde šlo o malovýrobní charakter výrobních sil. Zde není ani technicky možno přidělit každému výrobcí určitý objem výrobních fondů, které na něho připadají. Výroba je zhromaděna, všechny součásti výrobního procesu jsou propojeny v jediný celek, každý jednotlivý výrobce je zde součástí celkového, komplexního výrobce, který se stará o chod objektu jako celku.

V důsledku dosaženého stupně úrovně výroby a výrobních sil zde tudíž ani nemohou existovat vztahy, které naopak musely existovat tam, kde subjektivní činitel — výrobce byl ve výrobě rozhodujícím činitelem. Tím nechceme říci, že by se úloha hmotné zainteresovanosti

všeobecně snížila či snižovala v závislosti na rostoucí úrovni výrobních sil. Mění se zde však vztahy mezi bezprostředním výrobcem a podnikem, respektive mezi výrobcem a podnikovým řídicím pracovníkem. Tam, kde rozhodujícím faktorem růstu výroby je vliv živé práce, musí být pozornost podnikového činitele upřena (a hmotnou zainteresovaností podpořena) především na to, aby byly vytvořeny takové kooperační vztahy mezi lidmi, a takové formy hmotné zainteresovanosti, aby výrobce ve vlastním zájmu dosahoval maximálního hospodářského efektu. Je to pochopitelné, uvážíme-li, že živá práce je zde hlavním faktorem růstu výroby. Naopak tam, kde úloha subjektu přímo ve výrobě je vcelku malá a chodem výrobního zařízení v podstatě determinovaná, kde je navíc poměrně snadná kontrola práce i jejího výsledku, tam se zájem podnikového činitele soustřeďuje na něco jiného: na to, aby se zakoupilo skutečně nejlepší výrobní zařízení, aby jeho chod byl bezvadný, aby v objektu pracoval odpovědný personál potřebné kvalifikace, aby se pamatovalo na řádnou údržbu, aby se při výměně některých částí zařízení pořídilo to nejkvalitnější a včas, aby se nakupovala či pořizovala taková krmiva, která nejlépe vyhovují jak základnímu stádu, tak technickému zařízení atd. Pozornost je zde opět soustředěna na ty faktory, které rozhodujícím způsobem ovlivňují hospodářský výsledek — jenomže v tomto případě už jimi nejsou vnitropodnikové kooperační vztahy „dole“, ty jsou vcelku charakterem výrobního zařízení dány, ale objektivní výrobní elementy. Ony jsou totiž hlavním zdrojem intenzifikace a efektivnosti výrobního procesu. Rozhodujícím subjektivním činitelem, v jehož rukou je osud výroby, není nyní sám bezprostřední výrobce, ale ten, kdo má zájem na maximálním efektu — a tím je subjekt celopodnikový.

Ekonomické vztahy v rostlinné výrobě

Pokusme se nyní analyzovat postavení výrobce v rostlinné výrobě. Tato oblast zemědělské výroby je z hlediska našeho zájmu nepoměrně složitější: výrobní proces probíhá za přímé účasti přírodních podmínek, je vázán na půdu, jejíž konkrétní vlastnosti mají velký vliv na výrobní výsledky. Zatímco živočišnou výrobu je možno organizovat jako výrobu

hromadnou na poměrně malém prostoru a nezávisle na půdě, rostlinná výroba je zatím od půdy neoddelitelná. Výrobní cyklus je zde jiný: nutno připravit půdu, vpravit semeno do půdy, v průběhu vegetačního období rostlinu jistým způsobem ošetřovat a nakonec sklídit a odvézt z pole. Zde je mnoho „nástrah“, přičemž základní význam má zde faktor času:

²⁾ Vysoká škola zemědělská v Praze má v Rudě u Lán experimentální kravín typu „Harvestore“, v němž je ustájeno 400 dojnic. Pracuje zde šest lidí. Západoněmecká firma, která stavbu prováděla, garantuje dojvost 3500 l mléka. Krmivo — senáž — si školní statek vyrábí sám, avšak přesně podle návodu, který poskytl dodavatel.

všechny operace je nutno dělat v určité době a určitým způsobem. Kvalita práce, její pečlivost, její vynaložení tehdy, kdy je to nejpotřebnější — to vše může ovlivnit výsledek výroby. Měnící se povětrnostní podmínky tento moment ještě umocňují, neboť právě na tyto podmínky je často třeba zcela individuálně a rychle reagovat.

Co z toho, co bylo uvedeno, vyplývá pro postavení bezprostředního výrobce ve výrobním procesu? Jaké by měly či musí být výrobní vztahy uvnitř podniku, mají-li stimulovat výrobu žádoucím směrem?

Předpokládejme nejprve, že i zde jde v převážné míře o ruční práci. Jde tedy o soustředění základního výrobního prostředku — půdy — a o soustředění masy živé práce do určitých forem prosté kooperace. Za těchto podmínek, domníváme se, by kooperační vztahy měly být obdobné oněm, jaké jsme našli v živočišné výrobě, kdy rozhodujícím faktorem výroby byla živá práce. Časová forma odměny, která by byla poskytována za společnou práci ve skupinách, je zde zjevně v rozporu s danými výrobními podmínkami a vazba odměny na celopodnikové výsledky není o nic lepší. Je tu totiž příliš mnoho neznámých, jež mohou ovlivnit konečný výsledek podniku, aby se tato forma zainteresovanosti stala vskutku stimulujícím faktorem. Jednotlivý výrobce nemá vliv na celopodnikový výsledek, kvalita prací jednotlivců může být značně rozdílná, kontrola individuální práce je téměř nemožná. To vše vazbu na celopodnikový efekt prakticky vylučuje. Lepší výsledek přinese vazba pracovního důchodu na kolektivní výsledky celé skupiny. Avšak i zde by se projevila řada nedostatků ještě umocněných tím,

že jde o velmi citlivou polní výrobu, kterou nelze soustředit do jednoho objektu a která vyžaduje stálou pozornost bezprostředního výrobce. Zde nejde o plynulost a každodenní snadnou kontrolovatelnost, výsledky výroby se neprojeví ihned, ale až po čase, na konci výrobního cyklu.

Z toho všeho vyplývá, že zřejmě i zde je neúčinnější taková forma kooperačních vztahů, kdy určité výrobní fondy jsou „přiděleny“ jednotlivým výrobcům, kdy je tudíž jasná souvislost mezi pracovním důchodem a výrobním výsledkem (ovšem s přihlédnutím k výkyvům ve sklizních a tudíž i v důchodech). I zde se projeví tytéž výhody: rostlina zcela automaticky — protože je to v bezprostředním zájmu výrobce — dostane to, co potřebuje, a tehdy, kdy to potřebuje. Forma kooperačních vztahů mezi podnikem a výrobcem jako členem podnikového kolektivu vede k tomu, že se zcela samostatně reguluje potřebný objem živé práce jak z hlediska kvantitativního, tak i z hlediska kvalitativního³⁾.

Lze tedy říci, že tam, kde výsledek v rostlinné výrobě je dán převážně masou živé práce, kde je tedy subjektivní činitel rozhodujícím faktorem ekonomického růstu, neúčinnější formou kooperačních vztahů je ta, která v maximálně možné míře respektuje podřízenost individuální živé práce potřebám výroby. Takovou formou je jistě rozčlenění exploatace výrobních fondů, alespoň v určitých rozhodujících fázích výroby. Velikost takto „rozčleněných“ výrobních prostředků bude ovšem různá, v závislosti na podmínkách, může to být 10 arů, ale také 10 hektarů. Nejde o velikost, jde o princip! Jsou-li přitom některé práce vykonávány celopodnikově, pak o kontrolu

³⁾ JZD Pokrok v okrese Benešov pěstuje na 7 ha jahody. Družstvo rozdělilo celou tuto plochu na jednotlivé dílce mezi družstevní rodiny, kde pracuje žena v JZD. Výměra dílců činí 5 až 12 arů. Družstvo svým nákladem připraví půdu, koupí a vysadí sazenice, v prvním roce jahody třikrát okope, přihnojí a postříká. O všechno ostatní se starají družstevnice, včetně sběru jahod, třídění a odvozu do družstevní sběrný.

Obsah dohody mezi podnikem a výrobcem: z celkové tržby, která je za jahody dosažena, obdrží družstevnice 45 % a družstvo 55 %. (Přitom ze tří arů se proplácí tržby plně, z dalšího pak až do 45 %).

Tyto kooperační vztahy plně vyhovují jak družstvu, tak bezprostředním výrobcům, resp. pěstitelům jahod: družstvo se stará jen o ty úkony, které může efektivně a výhodně zajistit — a jednotlivci právě tak. Na jahodách se pracuje po večerech, v sobotu i v neděli, pracují zde nejen družstevnice, ale i celé rodiny. S hospodářským efektem je spokojeno družstvo a družstevní rodiny také. O práci na jahodách je velký zájem i mezi nečleny družstva, prozatím však stačí družstevní jahody obdělávat rodiny družstevníků.

Tu a tam tuto podílovou odměnu zavádějí i při pěstování zeleniny. V JZD Vracov, kde se tradičně pěstuje zelenina, přidělili jednotlivým pracovníkům dílčí výměry do „osobního“ ošetřování. A výsledek? Třikrát vyšší výnos. Zatímco podle výkonových norem by pracovníci obdrželi — s přihlédnutím k výměře dílku a výnosu — 787 Kčs, při podílové odměně obdrželi 1872 Kčs. (Z diplomové práce absolventa PEF/VŠZ 1968 ing. Albina Karula).

Do jisté míry tomu bylo obdobně a dosud leckde je s „dílcováním“ cukrovky. I zde byla výrobcům přidělena určitá plocha půdy, o kterou se zcela individuálně staral (ovšem vedle družstvem zajišťovaných prací), přičemž pracovní odměna byla v závislosti na skutečně dosažených výsledcích. Tato forma se rovněž osvědčila a vedla svého času k pronikavému zesílení zájmu při pracích na cukrovce (trval však nepoměr mezi množstvím pracovních sil a obdělávanou plochou cukrovky.)

takové práce se zcela automaticky postará ten, na jehož „dílnici“ se právě tato práce dělá.

Jde-li tedy v rostlinné výrobě o takovou úroveň výroby a výrobních sil, která odpovídá svým charakterem malovýrobnímu způsobu hospodaření, měly by těmto podmínkám odpovídat i formy výrobních vztahů, nemá-li dojít k jejich odtržení od dané materiální základny a tudíž k jejich negativnímu vlivu na rozvoj výroby.

Předpokládejme nyní rostlinnou výrobu plně mechanizovanou a specializovanou, tedy s praktickým vyloučením jednoduché ruční práce. V jistém smyslu vznikají podmínky obdobné podmínkám plně mechanizované živočišné výroby. Avšak některé, nikoliv nevýznamné odlišnosti zde zůstávají: výsledek výroby je i v tomto případě ovlivňován vnějšími přírodními podmínkami, na něž musí výrobce i v případě, že pracuje s tou nejsložitější a nejvýkonnější mechanizací, reagovat. Výsledek výrobního procesu není a ani nemůže být nějak předem vymezen. Prostě proto, že zde záleží na tom — nebudeme-li už uvažovat vliv povětrnostních podmínek — jak budou všechny výrobní prostředky použity a využity, jak budou všechny výrobní elementy kloubeny v jeden celek, jak budou usku-tečněny potřebné výrobní operace, jak bude sklizeno atd. Jinými slovy: aktivní úloha bezprostředního výrobce, ať je jím zemědělec s motykou či vysoce výkonným složitým a drahým strojem, ať je zde tedy sebevyšší stupeň koncentrace výrobních prostředků, vyráběných a dodávaných sem průmyslem, zůstává stále rozhodující. Postavení výrobce se v tomto bodě tudíž liší od postavení výrobce ve zmechanizované živočišné výrobě, kde to, co bylo dříve výsledkem individuální aktivity, v převážné míře převzaly a nahradily průmyslem dodávané výrobní elementy.

V rostlinné výrobě se tedy podřizuje nikoliv člověk strojům, jako je tomu v průmyslu, ale stroje jsou zde podřizeny člověku. Povaha výrobních sil a povaha výroby si takovouto úlohu výrobce vynucují. Těžiště vlivu může sice být vně samotného výrobního procesu, tj. v předvýrobním stadiu, avšak realizaci těchto vlivů má v rukou subjektivní činitel a na něm účinnost těchto vlivů konečně závisí.

Toto je základní rys postavení subjektivního činitele v rostlinné výrobě a odtud je zřejmé nutno rozvíjet úvahy o organizaci práce a o kooperačních vztazích v podniku vůbec.

A opět vzniká otázka: jaké by zde měly

být výrobní vztahy, aby maximálně stimulovaly efektivní rozvoj výroby? Zřejmě i zde časovou formu odměny můžeme s klidným svědomím vyloučit. Tu je, jak jsme viděli, postavení výrobce zcela jiné, proto zde musí být i jiné vztahy hmotné zainteresovanosti. Nutno nalézt takové formy, jež by podněcovaly aktivitu výrobce, a to nejen směrem k vykonání určité práce, ale především k dosažení maximálního efektu vynakládání práce. Ten se zde však — na rozdíl od živočišné výroby — nedostaví ihned po vykonané práci, ale až dlouhou dobu po ní. V tom je složitost a jedinečnost problému.

V podmínkách komplexní mechanizace budou kooperační vztahy nepochybně jiné než byly v podmínkách převažující ruční práce, kdy bylo možno „přidělit“ relativně nevelké výrobní fondy jednotlivým výrobcům či celým rodinám. Tam také otázka nákladů na výrobu nebyla otázkou rozhodující, neboť hlavní nákladovou položku tvořila živá práce — s tou si však hospodařil bezprostřední výrobce racionálně. Důchod se nezískával za vynaloženou práci, ale za dosažený efekt z vynaložené práce — tudíž právě sem se koncentroval zájem výrobce.

Pro jednoduchost nejprve předpokládejme, že veškerou rostlinnou produkci zvládne v podniku toliko jediný výrobce, který má k dispozici všechny mechanizační a vůbec hmotné prostředky (jež plně samozřejmě ovládá). Na první pohled se zdá, že zde může být analogický kooperační vztah jako v podmínkách naprosté převahy ruční práce — totiž přímá zainteresovanost tohoto pracovníka na objemu dosažené produkce. Není pochyby o tom, že by tato vazba řešila problém zainteresovanosti na zvyšování produkce — avšak vůbec by neřešila otázku její efektivnosti. Zde totiž náklad na živou práci je ve srovnání s materiálními náklady malý — je tomu právě opačně než ve výrobě s naprosto převažující živou prací. Přitom je podstatný rozdíl ve vztahu výrobce — materiální náklady v plně mechanizované rostlinné a živočišné výrobě: tam totiž vliv bezprostředního výrobce na úroveň nákladů a jejich pohyb je nevelký — hlavní zájem na hospodárnosti má a musí mít ten, kdo má hlavní zájem na celkovém efektu výroby, totiž podnikový činitel. Zde však výrobce má v rukou nákladné výrobní prostředky, denně je používá, ony neběží samy, nýbrž jsou subjektem plně řízeny a ovládány. Záleží na něm, jakého stupně hospodárnosti bude dosahováno.

V rostlinné výrobě je tudíž nutno vytvořit takové kooperační vztahy, které by pozornost bezprostředního výrobce zamě-

řovaly jak k maximalizaci objemu produkce, tak k minimalizaci nákladů na výrobu. A toto pouhou vazbou pracovního důchodu na dosažený objem výroby nelze dosáhnout. Spíše naopak — aby výrobce dosáhl nejvyšší produkce, bude vkládat — na účet podniku — do výroby maximum prostředků (například hnojiv). To za prvé. Za druhé — a to je zde hlavní — nebude mít výrobce naprosto žádný zájem na hospodárném využívání mechanizačních prostředků a racionálním hospodaření vůbec. Provozní hmotné náklady jsou mimo oblast zájmů výrobce, nezajímají ho.

Jde tedy o takové vztahy, které by plně odrážely a respektovaly dané objektivní podmínky. Mohly by jimi být například vztahy, kdy důchody budou vázány na splnění určitých ukazatelů jak v objemu výroby, tak v nákladech. Avšak toto, jak naše zkušenosti s objemovými ukazateli dosvědčují, může mít svá nemalá úskalí. Účinnější bude forma, kdy podnik přidělí výrobci — vedle půdy, což je naprosto samozřejmé, ostatně v tomto případě jediný výrobce obdělává veškerou půdu podniku — všechny mechanizační prostředky i s určitým fondem na běžné opravy a údržbu. Výrobce se bude nyní starat o mechanizační prostředky jako „o své“ a pohonné hmoty, právě tak jako osiva a hnojiva a jiné materiální prostředky si na vlastní účet v podnikovém skladě „nakoupí“ — podle dohodnutého cenového klíče. Vyrobenou produkci rovněž podle dohodnutého cenového klíče podniku „odprodá“.

Za uvedených podmínek není naprosto třeba, aby kdokoliv „shora“ bezprostřednímu výrobcí cokoli plánoval, rozepisoval a potom opět kontroloval — výrobní ukazatele, náklady včetně spotřeby pohonných hmot atd. Celá tato pracná a nikoliv levná administrativa je přenesena ve značně zjednodušené podobě na samotného bezprostředního výrobce, který si toto všechno ve vlastním zájmu bude obstarávat sám a nelze pochybovat, že velmi pečlivě. On je nyní nejen výkonným činitelem, ale jeho práce obsahuje silný řídicí prvek, podmíněný intelektuální činností. Zájem na racionální výrobě je plně vyvolán. Tento zájem se bude soustřeďovat nyní nejen na vyprodukování maxima výroby, ale též na to, aby materiální náklady na tuto výrobu byly minimální — tedy na vyprodukování hrubého důchodu, který je nyní faktic-

kým zdrojem jeho pracovního příjmu. Příčná závislost důchodu subjektu na dosažení maximálního efektu — a tu se kryje zájem jednotlivce se zájmem podniku i se zájmem společnosti — je plně realizována. Stimulační vliv kooperačních vztahů je nepochybný.

Avšak tak jednoduchá situace, kdy by se jediný výrobce staral o veškerou rostlinnou výrobu v praxi není a sotva kdy v našich podmínkách nastane.³⁾ Uvažme proto reálnější podmínky: předpokládejme, že rostlinnou výrobu bude obhospodařovat samostatná skupina o patnácti pracovnících. Pracovní důchody všech těchto patnácti výrobců musí být pocho-pitelně vázány na dosažení maxima výnosu při minimu nákladů; toliko pevná peněžní odměna za odpracování určitých stanovených norem otázku vyřešit nemůže. Okamžitě vyvstává problém vedení těchto výrobců, organizace jejich vnitřních kooperačních vztahů a vztahů celého kolektivu k podniku. Rozhodujícím činitelem je zde nepochybně vedoucí kolektivu, který musí být svými důchody přímo a v naprosto rozhodující míře zainteresován na výsledném efektu celé skupiny. V jeho rukou je osud výroby a on také bude tento svůj zájem vtiskovat různými formami kolektivu výrobců. Část pracovního důchodu každého pracovníka bude vázána rovněž na kolektivně dosažený výsledek — tato vazba nebude zřejmě u všech stejná. Silnější bude tam, kde jde o větší vliv na výrobní efekt, slabší tam, kde je tomu opačně. Čím ekonomicky účinnější vztahy se zde vytvoří, tím více věci poběží „samostatně“. Vzniká jakási autonomní výrobní ekonomická jednotka, jakési mikrodružstvo uvnitř družstva či zemědělského socialistického podniku vůbec.

Vedoucí kolektivu přebírá nyní ty funkce, které ve dříve uvažované výrobě připadaly jedinému výrobcí: je v jedné osobě agronomem i organizátorem (řídicí prvek je zde zřejmě silnější — ve srovnání s výkonným), skladníkem i účetním své skupiny a samozřejmě i přímým výkonným pracovníkem. Vůči podniku vystupuje obdobně jako vystupoval výrobce, který byl jediným pracovníkem v rostlinné výrobě: převezme od podniku půdu, mechanizační prostředky i s patřičnými fondy na běžné opravy, bude pro svou skupinu od podniku „nakupovat“ vše, co bude k výrobě třeba a podniku veškeré

³⁾ Je ovšem možné, že v rámci rostlinné výroby lze některé druhy výroby takto osamostatnit, alespoň z hlediska hlavních výrobních operací — v takovém případě je výhodnost uvedených kooperačních vztahů vcelku zřejmá.

výsledky svého kolektivu „prodá“. Vyprodukovaný důchod se podle předem dohodnutého klíče rozdělí mezi kolektiv jako celek a mezi podnik, a opět podle určitých zásad se bude rozdělovat i uvnitř kolektivu.

V teoretických úvahách sotva lze dnes

* * *

Problém úspěšného všestranného rozvoje našeho zemědělství, za předpokladu vyřešení vnějších, na zemědělství nezávislých podmínek (které v praxi zdaleka nejsou vyřešeny), je podle našeho názoru v podstatné míře spjat s otázkou vnitropodnikových vztahů. Jde o to, aby tyto vztahy byly adekvátní úrovni a povaze výrobních sil, aby respektovaly objektivní materiální podmínky, aby maximálně podněcovaly efektivní rozvoj výroby.

Zcela záměrně jsme ve svých úvahách pominuli otázku, zda jde o problematiku ve státních či družstevních zemědělských podnicích. Forma podniku zde totiž není vůbec rozhodující — rozhodující jsou toliko objektivní podmínky výroby. Jsou-li ve státním a družstevním podniku tyto podmínky stejné, pak si tato skutečnost — podle našeho názoru — vynucuje též stejné formy vnitropodnikových vztahů.

Problematika zájmů v zemědělství je ovšem značně široká. Hmotné zájmy, jak známo, se týkají nejen výše a relace pracovních důchodů, ale též podmínek vynakládání pracovní síly a podmínek reprodukce pracovní síly z širších aspektů. V této stati jsme se snažili postihnout toliko určitou stránku těchto zájmů. Máme totiž zato, že problém hmotné zainteresovanosti se dosti často nesprávně zužuje jenom na problém reprodukce

o těchto vnitropodnikových kooperačních vztazích říci podstatně více. Bude nutné analyzovat zkušenosti rodících se různých forem těchto vztahů, především z hlediska, jak tyto kooperační vztahy podněcují zájem výrobce na efektivním vývoji výroby.

pracovní síly v zemědělství, na otázku výše důchodů ve srovnání s průmyslem. Ve skutečnosti jde o dvě podoby této „důchodové“ problematiky: jedna věc je řešit, popřípadě vyřešit zájem o práci v zemědělství jako v určitém odvětví národního hospodářství. Řešení této otázky tkví nesporně v makroekonomických souvislostech — a zde jsou plně namístě dosavadní rozborů tvorby a rozdělování národního důchodu, výše důchodů v zemědělství a důsledky jejich nižší hladiny ve srovnání s průmyslem. Tyto rozborů nelze ani dost ocenit, neboť ony jsou skutečně prvním předpokladem důsledného řešení otázky zájmů v našem zemědělství.

Jiná je ale otázka zájmu na dosažení maxima efektu kontrétní práce, jinak řečeno, na dosažení maximální účinnosti vynakládání práce. Zájem o práci v určitém odvětví nemusí být zdaleka totožný se zájmem o nejučinnější vynakládání práce. A toto už není otázka makroekonomických souvislostí, to je otázka vnitropodnikových kooperačních vztahů. Jen za podmínek zájmu o výsledný efekt práce lze dosáhnout racionálního využití všech výrobních faktorů, což právě v zemědělství — s ohledem na specifika výroby a výrobních sil v tomto odvětví hmotné výroby — má zcela mimořádnou úlohu.

Doc. Ing. František Mysliveček, CSc., Vysoká škola zemědělská v Praze - Suchbátě

TVORBA SVĚTOVÝCH CEN ZEMĚDĚLSKÝCH SUROVIN A POTRAVIN NA SVĚTOVÉM TRHU

Na světovém trhu existují dvě hlavní skupiny zboží podléhající mezinárodní směně. První skupina zboží zahrnuje především takové zemědělské suroviny a některé druhy potravin, které převážně, až na výjimky některého druhu (např. pšenice), vyrábějí a vyvážejí rozvojové země (dále RZ). Charakteristickým rysem první skupiny výrobků je to, že se zásadně nemění jejich sortiment a zejména pak jejich užitné vlastnosti.

Druhou skupinu výrobků na světovém trhu představuje převážně průmyslové zboží, jehož sortiment má neustále vzrůstající tendenci při současném vysokém stupni jeho individualizace. Může se lišit jakostí, trvanlivostí, dále pak výkonností, vahou, estetickým vzhledem, lepším zajištěním servisu atd. V důsledku rozmanitostí technicko-ekonomických parametrů této skupiny nelze hovořit o světové ceně, nýbrž o zahraniční ceně, což není předmětem tohoto článku.

U zboží první skupiny se relativně snadněji prosazuje proces vytváření světových cen na úrovni mezinárodní hodnoty ve střediscích mezinárodního obchodu, tj. na světových burzách, nedochází-li k poruchám ve fungování mechanismu konkurence. Konkrétním kritériem při určení cen této skupiny zboží na světovém trhu se tedy stává burzovní cena. Kolísání cenového kursu závisí na různých faktorech, jako např. na vnitřních i zahraničních hospodářsko-politických poměrech a na různých obchodech na burzách. Pro kupující a prodávající suroviny a potraviny na světovém trhu v jakémkoliv rozsahu je výchozím bodem cena, utvořená ve velkých střediscích mezinárodního obchodu, korigovaná rozdílností v dopravních nákladech, pojištění atp. Většina transakcí, které se uskutečňují na rozhodujících dovozních a vývozních trzích, vede víceméně k utváření jednotné světové ceny určitého zboží, spoluurčené kvalitou, různými přírůžkami nebo sračkami, které ovlivňují tuto cenu na vnitřním trhu. Z tohoto hlediska u většiny surovin a potravin můžeme

s poměrně velkou určitostí hovořit o existenci světové ceny.

Protože značná část světového vývozu a dovozu zemědělských surovin a potravin se uskutečňuje na světovém kapitalistickém trhu, je světová cena směňovaného zboží odrazem nabídky a poptávky na tomto trhu a odrazem účasti jednotlivých zemí na mezinárodní dělbě práce.

Celková výroba určitého zemědělského produktu, vyrobeného v jednotlivých zemích, není u řady druhů zboží předmětem mezinárodní směny. Podle rozsahu vnitřního trhu (poptávky) je část výroby jednotlivých zemí předurčena k prodeji na vnitřním trhu a jen menší nebo větší část veškeré vyrobené produkce je nabízena na vývoz. Zároveň množství poptávky všech zemí po výrobcích směnitelných na světovém trhu stanoví pouze horní potencionální hranici poptávky na světovém trhu. Poněvadž jednotlivé země kryjí část svých potřeb na vnitřním trhu vlastní produkcí, celková poptávka na světovém trhu po dovozních výrobcích je menší, než celková poptávka po produktech, směnitelných jak na vnitřním, tak i na světovém trhu.

Struktura vývozu (nabídky) a obdobně i dovozu (vnitřní poptávky), a z toho vyplývající cena na světovém trhu, je určena především těmito faktory:

- charakterem a strukturou mezinárodní dělby práce;
- geografickým prostředím, přírodními zdroji a polohou jednotlivých zemí;
- obchodní a platební bilancí jednotlivých zemí;

- společensko-ekonomickými vztahy a s nimi souvisejícími činiteli institucionálními;
- stupněm účinnosti využití technického a technologického rozvoje;
- hospodářskou politikou dovážejících a vyvážejících zemí.

Činitelé strukturálního charakteru podléhají změnám teprve v delších časových obdobích. To znamená, že změna struktury vývozu nastupuje obvykle v důsledku všeobecných změn ve struktuře hospodářství země opožděně. To má potom za následek, že země, které již značně změnilly vnitřní strukturu své výroby (např. ze surovinové a zemědělské na zemědělsko-průmyslovou) vyrábějí ještě po určitou dobu v rámci předešlé struktury vývozu.

Dlouhodobé změny nabídky zboží na světovém trhu souvisejí se změnami hospodářské politiky jednotlivých zemí, s možnostmi zavádění a využívání vědeckotechnického pokroku. Výše uvedené změny ve výrobě jsou omezeny délkou investičních cyklů, charakteristických pro daný druh výroby. Stejný význam pro změnu nabídky mají dlouhodobě i různé směry realizace technického rozvoje v zemědělství.

Změny výroby a nabídky na světovém trhu, které mohou být uskutečňovány v určitých mezích, závisí rovněž na délce výrobního cyklu, typického pro určitý druh výroby. Tento význam je v zemědělské výrobě poměrně dlouhodobý. V mezích výrobního cyklu se nabídka může rovněž změnit v závislosti na zásobách určitého zboží určeného k vývozu. Důležitý význam lze přisuzovat i možnosti přesunu části vyrobeného zboží z vnitřního trhu na vývoz.

Významnou úlohu při formování velikosti a struktury nabídky na světovém trhu mají i ekonomicko-spoločenské vztahy. Změny na tomto úseku jsou v jednotlivých zemích dalším předpokladem strukturálních přeměn ve výrobě a vývozu. Změny charakteru a prostředků hospodářské politiky jednotlivých zemí ve vztahu k vývozu i dovozu jsou důležitým faktorem změn podmínek nabídky na světovém trhu.

Změna poptávky z hlediska světového dovozu zemědělských produktů, směřovaných na světovém trhu, je charakteristickým stupněm specializace výroby, její spotřeby a finanční schopnosti dovozu v jednotlivých zemích. Pro změnu velikosti a směru poptávky na světovém trhu v delších časových obdobích mají velký význam charakter a směr technic-

ko-technologického rozvoje. Technický rozvoj umožňuje zavádět nové metody výroby a způsobuje změny v organizaci práce a objemu i sortimentu vyráběných produktů. V důsledku toho se mění struktura investiční činnosti, která se tak přizpůsobuje novému způsobu uspokojování spotřebitelské poptávky. Technický a technologický rozvoj může takto způsobit v jednotlivých zemích různé změny v charakteru a velikosti poptávky v dovozu strojů, hnojiva, paliva a hotových výrobků. Lze konstatovat, že činitelé strukturálního, technického a institucionálního charakteru tedy působí na změnu poptávky na světovém trhu. Tato poptávka je určena tempem změn ve výrobě a vývojem národního důchodu dovážejících zemí a zároveň vyšší cen výrobků vyvážených v porovnání s cenami výrobků vyrobených jak na vnitřním, tak i na světovém trhu.

O velikosti a změnách poptávky na světovém trhu rozhoduje ve značné míře (podobně i u nabídky) úroveň monopolizace a stupeň informovanosti o trhu. Ve vztahu k dovozu zboží mají rovněž velký význam prostředky obchodní politiky.

Všeobecně je známo, že v porovnání se situací na vnitřních trzích jednotlivých zemí může poptávka a nabídka na světovém trhu v mnoha dovážejících a vyvážejících zemích podléhat rychlejším změnám. Za určitých podmínek se změnám tržních podmínek snadněji přizpůsobuje. Rozpětí a pružnost poptávky a nabídky je větší na světovém trhu než na trhu vnitřním.

Světová cena zemědělského produktu je v příslušném kratším období především určena poptávkou a nabídkou po tomto zboží, ať již prostřednictvím burz nebo hospodářských smluv. Z hlediska delšího časového období je tato cena prozatím určována množstvím zboží nabízeného na světovém trhu pod vlivem struktury výroby a vývozu jednotlivých zemí.

Zájem podnikatelů ve vyspělých kapitalistických zemích (dále VKZ) o dovoz levných tropických i subtropických produktů) vytvořil v RZ takové podmínky, které mají jednak zajišťovat v dlouhém časovém období krytí vlastní potřeby a jednak vytvářet podmínky pro takovou úroveň světových cen zboží, aby jejich určujícím faktorem se stala nabídka zboží na světovém trhu. Jinými slovy, jde o vytvoření takové struktury výroby a vývozu RZ, který je výhodnější pro VKZ než pro RZ. Z tohoto důvodu, i když výrobní struktura RZ a VKZ a jejich vzájemný vztah bezprostředně nepůsobí na tvorbu

¹⁾ Viz následující tabulka I.

světové ceny, má vliv na změny poptávky a především nabídky na světovém trhu, což se nakonec projevuje i ve světové ceně.

Struktura výroby v zemědělství RZ je z valné části zaměřena na zajištění potřeb VKZ. První skupina produktů, která zahrnuje mj. suroviny zemědělského původu — kaučuk, bavlnu, kůži atd. — které vyrábějí a vyvážejí především RZ, je určena pro vývoz, protože v těchto zemích nenachází plný odbyt a není jej možno realizovat na vnitřním trhu. Důvodem je omezenost vnitřního trhu a objektivně existující obtíže, mnohdy zesilované zahraničními vlivy, které brzdí budování vlastního zpracovatelského průmyslu. Právě tak je tomu i ve druhé skupině produktů, která zahrnuje kakao, kávu, čaj apod., protože z hlediska naturální struktury a nabídky nenacházejí svoji realizaci na vnitřním trhu. Obě uvedené skupiny produkce RZ jsou závislé především na světovém kapitalistickém trhu, na jeho různých výkyvech, vlastních tomuto trhu. Je to dáno tím, že ve struktuře ekonomiky RZ nebyly v tomto směru vytvořeny podmínky jako u VKZ, tj. že značná část společenského produktu je realizována na vnitřním trhu. Proto do současné doby téměř neexistuje přímý vztah mezi první a druhou skupinou společenského produktu jak v hodnotovém, tak i v naturálním vyjádření.

Tato okolnost u většiny RZ často vytváří jednostranné vztahy závislosti vůči VKZ a jakákoliv snaha RZ o prosazování rovnoprávné a ekvivalentní směny zboží

na základě světových cen končí neúspěchem.

Struktura některých druhů zemědělské výroby RZ, kterou se v letech 1964—65 podílely na celkové kapitalistické produkci, vypadala takto: u přírodního kaučuku, kávy, kakaa, palmového oleje, kopry a juty plnými sto procenty. U podzemnice olejné činil tento podíl 95 %, u rýže 97,5 %, u čaje 82 %, u vlny 78 %, u bavlny 60 % a u tabáku 55 %.

Negativní jednostranná struktura zemědělství se v rozvojových zemích projevuje především v tom, že žádná z nich není výrobně zaměřena na potřeby výživy svého obyvatelstva. Tím značnou část devizových prostředků, získaných monokulturním zemědělstvím, musí věnovat na dovoz potravin. Tato úzká specializace má za následek, že převaha nabídky na světovém trhu vede k poklesu cen výrobků, vyvážených z rozvojových zemí.

Výroba a vývoz zemědělských surovin a potravin ve VKZ nepodléhá nabídce a poptávce na světovém trhu a převážnou část produkce (až na výjimky např. v USA a Kanadě u pšenice) realizují tyto státy na vnitřním trhu, chráněném různými dovozními poplatky. Z tohoto důvodu jejich vnitřní cena nemůže podstatně ovlivnit světovou cenu těchto výrobků.

Vnitřní hospodářská politika převážně většiny VKZ na úseku zemědělství se v posledních desetiletích zaměřuje na zvyšování a přiblížení úrovně důchodů zemědělského obyvatelstva pracovníkům z ostatních odvětví národního hospodářství, jmenovitě pracovníkům průmyslu. Vládní programy z jedné strany přímo

I. Struktura nabídky (vývozu) a poptávky (dovozu) u potravin a zemědělských surovin VKZ a RZ v r. 1960—1966 v mil. \$

Skupina zboží:	1960	1961	1962	1963	1964	1965	1966	Podíl vývozu VKZ + RZ v r. 1966 v %
Potraviny a tabák								
VKZ do RZ	2960	2950	2900	3140	3510	3420	3850	33,9
RZ do VKZ	6230	5890	6260	7050	7460	7290	7520	66,1
								100 %
Suroviny (mimo paliva)								
VKZ do RZ	950	960	990	1060	1240	1310	1300	16,8
RZ do VKZ	5750	5620	5450	5680	5930	6130	6440	83,2
								100 %

Pramen: Monthly Bulletin of Statistics, UN, March, 1968

prostřednictvím subvencí a různých podpor zaručují určitou cenovou úroveň a na druhé straně nepřímo prostřednictvím systému ochrannářských opatření zabranují vlivu a dopadu světových cen na ceny vnitřní. Z tohoto důvodu jsou ceny zemědělských produktů, vyrobených ve většině VKZ, na vyšší úrovni, než ceny na světovém trhu. Naproti tomu poptávka a ceny monokulturních zemědělských surovin se vyvíjejí jinak než přesně podle zákona poptávky a nabídky. Světové monopoly znemožňují, aby RZ vyráběly výhodnější produkty a svobodně rozšířily a užívaly zákonitostí zboží peněžních

vztahů. Ve všech RZ existuje vedle tržního hospodářství poměrně rozšířená naturální směna. Monopoly zároveň znemožňují výrobcům organizovat výrobu i vývoz v závislosti na pohybu cen. RZ se snaží udržet příjmy ze zahraničního obchodu tím, že zvyšují objem výroby a vývozu natolik, aby vykompenzovaly ztráty, vzniklé poklesem cen, zvýšením nabídky, a tak udržely příjmy ze zahraničního obchodu na co možná nejstabilnější úrovni. V důsledku klesající poptávky při nezměněné nebo dokonce zvýšené nabídce klesají ceny zemědělských výrobků rychleji.

II. Přehled o podílu vývozu některých RZ na celkové produkci v % u hlavních druhů vývozního zemědělského produktu (v roce 1958—1963)*

Země	Druh zboží	Podíl rozhodující položky v %	Podíl rozhodující a dalších položek v %
Latinská Amerika:			
1. Brazílie ^{b)}	káva	53	—
2. Kolumbie ^{b)}	káva	68	—
3. Guatemala ^{b)}	káva-banány	51	84
4. Nicaragua	bavlna, káva	39	77
5. Kuba	cukr	76	—
6. Panama	banány	68	—
7. El-Salvador ^{b)}	káva-bavlna	49	89
8. Uruguay	vlna-maso	63	78/1961
9. Ecuador	banány-káva	56	75
10. Honduras	banány-káva	56	71
11. Kostarika	káva-banány	55	84
12. Dominikánská rep. ^{b)}	cukr-kakao	58	79
13. Paraguay	dřevo-maso	29	53
14. Haiti	káva	74	—
Asie:			
15. Barma ^{b)}	rýže	63	—
16. Cejlón ^{b)}	čaj-kaučuk	66	81
17. Pákistán ^{b)}	juta-bavlna	37	76
18. Malajská fed. ^{b)}	kaučuk	48	—
19. Jižní Vietnam	kaučuk-rýže	65	91
20. Thajsko ^{b)}	rýže-kaučuk	36	56
21. Filipíny	kokos-cukr	36	59
22. Indonésie	kaučuk	45	—
23. Sýrie	bavlna	58/1961	—

Země	Druh zboží	Podíl rozhodující položky v %	Podíl rozhodující a dalších položek v %
Afrika:			
24. SAR (Egypt) ^{b)}	bavlna	53	—
25. Gambie ^{a)}	arašidy	87	—
26. Sudán ^{b)}	bavlna	58	—
27. Zanzibar ^{a)}	hřebíček	77	—
28. Ghana ^{b)}	kakao-dřevo	70	80
29. Etiopie ^{b)}	káva-kůže	50	65
30. Senegal ^{b)}	arašidy a výrobky z nich	74	—
31. Dahome ^{a)}	palmový olej	70—75	—
32. Pobřeží Slonoviny ^{b)}	káva-kakao-dřevo	43	90
33. Kamerún ^{a)}	kakao	50	—
34. Alžírsko ^{a)}	víno	60	—
35. Malgašská rep.	vanilka-káva		65
36. Libérie ^{a)}	kaučuk	47	—
37. Čad ^{a)}	bavlna	80	—
38. Angola ^{a)}	káva	50/1959	—
39. Niger ^{a)}	dobytěk-kůže	71	97
40. Uganda ^{b)}	káva	50	—

a) rok 1961; b) rok 1963

*) Přehled je sestaven z těchto materiálů:

1. Soutěžení socialismu a kapitalismu, Orbis, Praha 1961

2. Stav a perspektivy hospodářského rozvoje HMVZ, VÚZO, Praha 1961

3. Přehled ekonomiky afrických zemí, VÚNHP, Praha 1961

4. HIZZ

5. International financial statistics, July 1966

Jistým činitelem nepružnosti nabídky výrobků zemědělského charakteru a potravin na světovém trhu je také nižší stupeň koncentrace jejich výroby v RZ v porovnání s VKZ. Možnost přizpůsobení se nabídky změnám cen je velmi omezená.

U mnoha drobných výrobců v RZ, úzce specializovaných na výrobu a vývoz zboží, existují podmínky pro malou nebo vůbec žádnou pružnost z hlediska změny výrobního zaměření. Možnost změn při vývozu je v takových podmínkách velmi omezena v důsledku toho, že nejsou schopni vyrobené zboží ponechávat ve skladech. Vliv takovýchto opatření jednotlivých vývozních zemí je nepříliš velký a omezuje se obvykle jen na reakce cen na burzách.

Velký počet zemí vyvážejících potraviny a zemědělské suroviny způsobuje, že nabídka tohoto zboží se na světovém trhu může velmi obtížně přizpůsobit rychle se měnícím podmínkám.

Strukturu nabídky (vývoz) a poptávky (dovoz) u potravin a zemědělských surovin ukazuje tabulka I.

Podíl vývozu potravin a tabáku z RZ do VKZ činí 66,1 % a u surovin bez paliva 83,2 %, největší podíl ve vývozu VKZ do RZ naproti tomu představují u stejných položek 33,9 % a 16,8 %.

Při struktuře nabídky (vývozu) surovin a potravin z RZ je nutno mít na zřeteli i důsledky pronikání zbožně peněžních vztahů z VKZ do RZ v rámci příslušných transakcí. Monopolní kapitál rozkládal daleko účinněji než v období ka-

pitalistické volné konkurence existující předkapitalistické výrobní vztahy v bývalých koloniích a závislých zemích. V tomto procesu sehrál velkou úlohu vývoz kapitálu do RZ, který vedl k naprosté jednostrannosti výroby a vývozu. Důsledkem toho bylo, že vývoj některých hospodářských odvětví byl naprosto oddělen od vnitřního vývoje ekonomiky RZ. Určitý úsek jejich hospodářské činnosti, který byl závislý na obchodu se zahraničím, se stával součástí ekonomiky VKZ. Ostatní úseky hospodářské činnosti země byly omezovány tak, že ještě dosud existuje obšinné vlastnictví i naturální hospodářství, i když v deformované podobě.

Tržní vztahy existují převážně jen mezi výrobcí surovin a potravin v RZ a výrobcí zpracovatelských odvětví VKZ. Taková orientace výrobní struktury a vývozu v RZ má za následek, že zahraniční obchod je pro RZ nejdůležitějším článkem národního hospodářství.

Výše uvedená tabulka II o podílu vývozu z celkové produkce jednotlivých RZ ukazuje, že u více než 29 RZ představuje vývoz zemědělského produktu přes polovinu celkového vývozu.

Nepříznivým důsledkem takové struktury vývozu (nabídky) RZ je ta skutečnost, že celá ekonomika země je potom závislá na světových trzích. Monokulturní výroba a vývoz vedl a neustále vede ke zhoršování obchodních podmínek RZ. Tento stav je úzce spojen s cenou vyvezeného zboží. Struktura zahraničního obchodu VKZ a RZ, jakožto projev nabídky a poptávky po zboží na světovém trhu, rozhoduje o charakteru mezinárodní směny.

Přestože značná část vyrobeného zboží RZ je určena na vývoz, jejich hodnota je velmi nízká a činila v roce 1959—1961 pouze 22 % celkového světového obchodu. Naproti tomu VKZ, které mají rozsáhlý vnitřní trh, se podílely na světovém obchodu v téže době 66 %.

Uvedená výrobní struktura a rozsah

vývozu RZ vede k tomu, že jejich ekonomika je snadno zranitelná a k tomu, že i sebestačí cenové změny monokulturního produktu mají dalekosáhlé důsledky pro celé hospodářství těchto zemí. Tyto okolnosti jsou zvláště důležité proto, že vývoz představuje hlavní zdroj financování dovozu strojního zařízení i spotřebního průmyslového zboží.

V současné době světové ceny většiny zemědělských surovin a potravin neovlivňují vnitřní ceny stejného zboží hlavních dovožících zemí — VKZ, neboť vnitřní zemědělský trh zemědělskými produkty v těchto zemích je regulován a vnitřní ceny nejsou přímo ovlivňovány světovými cenami. Vnitřní ceny většiny zemědělských surovin a potravin ve VKZ jsou vyšší, než je tomu u stejného zboží na světovém trhu. Vývozci dostávají na vyvážené zboží subvence nebo přémie od státu, aby mohli konkurovat na světovém trhu.

Státními intervenčními zásahy ve VKZ se vyrovnávají rozdíly mezi vyšší vnitřní a nižší světovou cenou, a to v souladu s předem určenými vývozními kvótami zemědělských produktů. V případě poptávky (dovozu) se přizpůsobují ceny zemědělských produktů úrovni vnitřních cen prostřednictvím tzv. vyrovnávacích příplatků, které představují (zejména pro země EHS, kde jsou ceny zemědělských produktů ve srovnání s cenami světovými v průměru nejméně o jednu třetinu vyšší) značné příjmy pro státní pokladnu.

Lze očekávat, že budoucí trend rozvoje ekonomiky VKZ s ohledem na proces integrace dosáhne ještě rychlejšího tempa rozvoje výrobních sil a zahraničního obchodu. Z tohoto důvodu jsou VKZ i nadále hlavním dovozcem zemědělských surovin a potravin, takže mohou ovlivňovat ceny tohoto zboží na světovém trhu. Naproti tomu v RZ pokračuje živelný a jednostranný rozvoj ekonomiky, což ovlivňuje charakter jejich směny a tím i světových cen zemědělských produktů. To vše prohlubuje propast mezi VKZ a RZ.

Ing. Ali T a b a s s i, CSc., laborator cen VŠE, Na bojišti 3, Praha 2

VEDECKÁ KONFERENCIA K ŠTRUKTURÁLNYM PROBLÉMOM ROZVOJA EKONOMIKY SLOVENSKA

V dňoch 21. 22. a 23. januára 1969 sa na VŠE v Bratislave konala vedecká konferencia o štrukturálnych problémoch rozvoja ekonomiky Slovenska. Aktuálne zameranie konferencie vyplýva okrem iného z federatívneho usporiadania nášho štátu. Na konferencii sa venovala pozornosť takmer všetkým odvetviám národného hospodárstva. Našu pozornosť chceme upriamiť k predneseným referátom a diskusným príspevkom zameraným na poľnohospodárstvo. Na zasadnutiach poľnohospodárskej sekcie sa zúčastnilo viac než 50 zástupcov vysokých škôl ekonomických i poľnohospodárskych, SAV, výskumných ústavov, ústredných úradov, stredných poľnohospodárskych škôl a poľnohospodárskych i potravinárskych podnikov.

Východiskom pre diskusiu v poľnohospodárskej sekcii bol referát prof. Ing. Felixu Hutníka, CSc. (Vysoká škola ekonomická, Bratislava). Vyberáme z jeho referátu niektoré základné myšlienky.

Svoju pozornosť zameriaval na štruktúru výrobných faktorov a agrárny hospodársky program Slovenska. Poukázal na to, že slovenské poľnohospodárstvo je životaschopný element národnej ekonomiky, čo dokázalo výsledkami hlavne v posledných rokoch. Tento úspech by sa však nemal preceniť. K vytvoreniu racionálneho agrárneho hospodárskeho programu za východiskovú podmienku považuje zaujať voči poľnohospodárstvu výsostne národnohospodárske pozície. Poľnohospodárstvo sa musí integrovať do národnej a federálnej ekonomiky. V ďalšej časti uvažoval o štrukturálnych premenách výrobných faktorov. Uviedol, že agrárna svetová ekonomická teória zovšeobecňujúca vývin ktorý prekonávajú vzťahy medzi pôdou, živou prácou poľnohospodárov a kapitálom, pozná niekoľko štádií poľnohospodárstva. Podľa tejto teórie obmedzuje výrobu potravín nerozmnožiteľná pôda. Jej nedostatok sa z počiatku nahrádza živou prácou. Expanzia priemyslu však prudko začína obmedzovať nahrádzovanie nedostatku pôdy živou prácou a do popredia sa dostáva kapitál (mechanizačné prostriedky, priemyselné hnojivá, závlahy, nová technológia apod.). ČSSR sa nachádza asi v strede tejto etapy. Aj naše poľnohospodárstvo zaznamenalo ur-

čité kroky v nahrádzaní pôdy kapitálom. No pokrok napriek značným investíciám (pohltili ich predovšetkým hosp. budovy a stroje) bol neúmerne. Túto etapu však už máme za sebou a vstupujeme do obdobia, kedy absolútna väčšina kapitálu bude smerovať k prostriedkom s priamou účinnosťou na rast hektárových úrod a úžitkovosti zvierat. Tieto vklady by mali byť vysoko efektívne. Počítá sa, že na Slovensku do r. 1980 finančný objem výrobných faktorov nahrádzujúcich pôdu by mal byť v rozsahu 14 mld Kčs.

V ďalšej časti uviedol, že osud poľnohospodárskej prvovýroby je už dnes z väčšej časti v rukách tzv. inputových odvetví. Z prvovýroby vychádzajú silné impulzy pre rozvoj inputových odvetví, čo treba využiť pri projektovaní štruktúry národnej a federálnej ekonomiky. Poukázal ďalej na vysoký stupeň dôchodkovej parity poľnohospodárov s pracovníkmi ostatných odvetví v Československu. Dosiahnutý stav by však nemal zmraziť ďalší rast pracovných dôchodkov poľnohospodárov. Mala by sa podporovať tendencia, aby sa v najbližších 2—3 rokoch dosiahla skutočná dôchodková parita. Usudzuje, že dosiahnutie dôchodkovej parity vyplýva z potreby dosiahnuť rovnováhu v rozmiestnení pracovných síl v odvetvovej štruktúre národného hospodárstva.

Prof. Hutník hovoril ďalej o sebestačnosti vo výrobe a spotrebe potravín v našom štáte. Dosiahnuť vyrovnanú se-

bestačnosť do r. 1980 je ilúziou, treba ju posunúť do ďalších desaťročí. Treba uvažovať o schopnosti Slovenska, aby svojou prípadnou prebytkovosťou prispievalo k plneniu tejto úlohy.

Z diskusných príspevkov vyberáme:

Doc. Ing. Ondrej T a t a r k a (Výskumný ústav poľn. ekonomiky, Bratislava) venoval hlavnú pozornosť cenovej problematike. Zdôraznil, že poľnohospodárstvo má primát v podieli mimocenových ekonomických nástrojov. Prestavba VOC výrobkov smerujúcich do poľnohospodárstva znamenala nepriaznivý dopad pre poľnohospodárstvo v hodnote 5 mld Kčs. Tento sa ani z polovice nemohol vyriešiť novými nákupnými cenami poľnohospodárskych výrobkov. Bránila tomu silná bariera MOC potravín. Zdôraznil, že vysoký podiel mimocenových nástrojov nevytvára opravdivé trhové vzťahy so všetkými náležitými atribútmi. Súčasnosť vyžaduje vyjasniť a realizovať novú tvorbu, funkcie a kategorizáciu cien v poľnohospodárstve. Polemizoval, či by mali v budúcnosti platiť ceny voľné či limitované. Postavil otázku, na akej báze by sa mali tvoriť? Podľa jeho názoru i v budúcnosti by mala platiť kombinácia cien pevných a voľných. Pevné ceny by mali byť stanovené aspoň u nasledovných základných výrobkov: pšenica, mäso bravčové a hovädzie, mlieko a vajcia. U ostatných výrobkov voľná tvorba cien s tým, že u niektorých vybraných technických plodín by bol stanovený spodný limit. Ďalej sa zamýšľal nad otázkou, či bude možné v budúcnosti úplne odstrániť mimocenové ekonomické nástroje. Uviedol, že ich odstránenie by vyvolalo rast nákupných cien poľnohospodárskych výrobkov asi o 60 %. Tým, že by sa ceny tvorili na základe relatívne najhorších podmienok, nákupné ceny by sa zvýšili o ďalších 20 %. Ak by sa do nákladov započítavala i cena pôdy, znamenalo by to ďalšie zvýšenie o 15 %. Zdá sa, že takéto úvahy o ich realizácii sú z hľadiska silného narušenia cenových okruhov nereálne. Domnieva sa preto, že i v budúcnosti sa nevyhne kombinácia ceny s mimocenovými, doplnkovými, ekonomickými nástrojmi. Zostáva však otvorenou otázkou ich konštrukcia, aby ich pôsobenie bolo čo najúčinnnejšie a dlhodoboplatné.

Prof. Dr. Štefan Fišera (Vysoká škola ekonomická, Bratislava) zaujal stanovisko k predpokladaným štrukturálnym pohybom. Zdôraznil, že v posledných rokoch rast poľnohospodárskej produkcie bol 3krát rýchlejší než rast obyvateľstva na Slovensku. Tento rast sa dosiahol ešte pomerne pri značných rezervách možnosti zvyšovania intenzity výroby. Nadpro-

dukcia Slovenska v budúcnosti sa bude zvyšovať. Na štruktúru poľnohospodárskej výroby na Slovensku bude v budúcnosti silne pôsobiť medzinárodná delba práce. V ďalšej časti svojho vystúpenia zaujal stanovisko k bilancii dovozu a vývozu poľnohospodárskych výrobkov. V bilancii objem dovozu značne prevyšuje vývoz. Trend zblížovania bude závislý od premysleného prevádzania exportnej a antiimportnej politiky. To vyvolá samozrejme adaptáciu štruktúry a zvyšovanie intenzity výroby. Záverom načrtol najdôležitejšie smery — štrukturálnych pohybov v návaznosti na medzinárodnú delbu práce: Zvyšovať objem exportu poľnohospodárskych výrobkov hlavne do vyspelých krajín. Zamerať sa pri tom na výrobky, u ktorých VN sa približujú k svetovým cenám (slad, marhuľa a iné). Prevádzať antiimportnú politiku u tých výrobkov, pre ktoré sú u nás dobré výrobné podmienky (tabak, zelenina a iné). Prispôbovať sa celoštátnemu trhu. Dodávať však do českých krajín finálne výrobky a nie polotovary. Z hľadiska prebytku pracovných síl uprednostňovať výrobky náročnejšie na prácu.

Doc. Ing. Ladislav K l i n k o, CSc. (ministerstvo poľnohospodárstva a výživy, Bratislava) oponoval názorom žiadajúcim zrušenie intervencionizmu. Vychádzal pritom z pozície nie výrobcov, ale spotrebiteľov. Výraznejšiemu pohnutiu MOC potravín bráni okrem iného i zabezpečenie optimálnej úrovne výživy u tkzv. hraničných spotrebiteľov (dôchodcov s príjmami cca 600 Kčs). Štát musí mať sociálno-politické ciele a preto musí i pri agrárnej politike vychádzať od výživy — od spotrebiteľa. Odstránenie intervencionizmu by vyvolalo silný, neudržateľný vplyv na rozkladenie mzdovo-inflačnej špirály. Odstránenie intervencionizmu nebolo by však ani v záujme výrobcov z dôvodu podstatne zhoršených podmienok udržiavania dôchodkovej parity. Nie je zanedbateľná ani hrozba otvárania cenových nožníc. Celý systém cenový i intervenčný treba však rekonštruovať. Záverom poukázal na racionalizáciu cenového systému a intervencionizmu a jeho prebudovanie z doterajšieho dôchodkového typu na typ produkčný.

Ing. Jozef S l a b á k, CSc. (JRD Svodín) rozoberal niektoré čiastkové, ako i globálne ciele agrárnej politiky. Všetky ciele musia smerovať k základnej úlohe zabezpečiť optimálnu úroveň výživy obyvateľstva. V ďalšej časti venoval pozornosť potencionálnym možnostiam rozvoja ekonomiky poľnohospodárstva na Slovensku.

Ing. G. B r h l o v i č, CSc. (SAV — Ekonomický ústav, Bratislava) poukázal na

systém intervencionizmu vo vyspelých štátoch, kde má funkciu len ako doplnok trhového mechanizmu. Tkzv. „dôchodkový“ typ ceny u nás má prevážne len charakter sociálnej spravodlivosti, no súčasne je jej charakter protiracionalistický.

Doc. Ing. J. Navrátil (ministerstvo poľnohospodárstva a výživy, Bratislava) upriamil pozornosť na prevádzanie antiimportnej politiky pri dovoze tabaku a tabakových výrobkov. Vysokointenzívna plodina — tabák, má na Slovensku výhodné prírodné podmienky. No pritom dnes dovážame až 68 % spotreby tabaku a tabakových výrobkov. Poukázal na nízku úroveň šľachtenia tejto plodiny, na nedostatočný domáci sortiment výrobkov, ich kvalitu a nízku úroveň v obalovej technike.

Doc. Ing. Juraj Bobaľa, CSc. (Vysoká škola ekonomická, Bratislava) pripomenul, že súčasný systém výpočtu VN

znemožňuje prevádzať správnu exportnú a antiimportnú politiku. Ďalšiu pozornosť venoval otázkam racionalizácie a efektívnosti výroby.

Ing. J. Almássy (Výskumný ústav závlahového hospodárstva, Bratislava) poukázal na to, ako tvorba cien ovplyvňuje investičnú politiku. Dnešný systém cien stavia do nesprávnej polohy efektívnosť závlahových investícií. Vykazuje sa nižšia rentabilnosť než v iných odvetviach, čo v skutočnosti nie je pravda.

V diskusii vystúpilo s drobnejšími príspevkami ešte ďalších 9 účastníkov zasadnutia poľnohospodárskej sekcie.

Na záver zasadnutia vyslovili účastníci spokojnosť nad zdarným priebehom konferencie a želanie častejšieho stretávania na takomto fóre. S potešením bolo konštatované, že spojenie vedy a praxe nadobúda správnu polohu.

Ing. Elemír Líška, Vysoká škola ekonomická, Bratislava

PUBLIKACE K PROBLÉMŮM CENOVÉ TVORBY V ZEMĚDĚLSTVÍ

Koncem roku 1968 vyšla kniha „Tvorba cien v poľnohospodárstve“.¹⁾ Napsal ji vědecký pracovník Výzkumného ústavu zemědělské ekonomiky v Bratislavě doc. ing. A. Tatařko, CSc, který v této publikaci zveřejnil dosavadní výsledky svého výzkumu v této oblasti.

Publikace má šest kapitol, v nichž se autor zabývá otázkami plánovitého řízení zemědělství, teoretickou problematikou nákupních cen a metodickými otázkami jejich tvorby, různými soustavami nákupních cen, konstrukcí doplňkových nástrojů k cenám a odvodům, subvencováním a úvěrováním zemědělství a nakonec i cenovou politikou a státním intervencionismem v některých kapitalistických státech s úspěšným zemědělstvím. Již tento stručný přehled ukazuje, že autor chápe problematiku nákupních cen v širších souvislostech, než jak by vyplývalo ze samotného názvu publikace, a že správně spojuje problematiku tvorby cen s problematikou celé soustavy ekonomických nástrojů řízení.

Autor správně ukazuje na to, že vypracování soustavy ekonomických nástrojů plánovitého řízení zemědělství je velmi náročným vědeckým úkolem a že teoretické diskuse kolem nových zásad plánování a ekonomické regulace nelze považovat za uzavřené.

Chce proto přispět k objasnění teoretických zásad tvorby ekonomických nástrojů v zemědělství a poskytnout pracovníkům zemědělské praxe a posluchačům vysokých škol ucelený pohled na tvorbu cen zemědělských výrobků, na funkci jednotlivých ekonomických nástrojů a na faktory, jimiž jsou tyto nástroje kvantitativně determinovány.

První kapitole dal autor název „Plánovité řízení zemědělství“. Zabývá se v ní hlavními cíli plánovitého řízení zemědělství a ukazuje na to, že ekonomická teorie rozlišuje v podstatě dva modely řízení národního hospodářství — model centralizovaného a model decentralizovaného (ekonomického) řízení. Tyto modely se však, jak autor poznamenává, v praxi nevyskytují ve své „čisté“ podobě.

Poté popisuje základní charakteristické znaky administrativně příkazovacího modelu. Ukazuje, jak nepříznivé a v čem se projevovalo uplatňování tohoto modelu a s ním spjatého systému plánování v zemědělství a dochází k závěru, že základním předpokladem pro odstranění nakupeňských disproporcí je změna způsobu řízení. Charakterizuje pak hlavní teoretické zásady modelu ekonomického řízení. Autor se v podstatě drží formulace, obsažené v učebnici prof. V. Pavlendy a kol. (Politická ekonomia socializmu, Bratislava 1965). Tato formulace (viz. str. 15 recenzované publikace) není příliš výstižná a je poznamenána obdobím, v němž vznikla. Daleko lépe vyjadřuje cíle soustavy ekonomického řízení autor recenzované publikace sám.

Autor zastává názor, že tvorba nákupních cen hlavních zemědělských výrobků má být trvale v rukou centra a uvádí pro to řadu společenských, výrobních a sociálních důvodů.

Autor chápe vztah plánu a trhu dialekticky, považuje plán za základní

¹⁾ Doc. ing. Andrej Tatařko, CSc: „Tvorba cien v poľnohospodárstve“, vydalo Slovenské vydavateľstvo pôdohospodárskej literatúry v Bratislave v roce 1968 v edici Poľnohospodárska ekonomika — Veda na pomoc poľnohospodárskej veľkovýrobe — 193 stran

nástroj řízení i v soustavě ekonomického řízení. Spojení plánu s tržním mechanismem musí být podle autora takové, aby vedlo k posílení plánovitosti. Upozorňuje na základní nedostatky trhu a ukazuje na to, které funkce trh plnit nemůže. Trh je ovlivňován plánem, ale sám také plán ovlivňuje, nemůže však být ani jediným, ani hlavním regulátorem proporcí společenské výroby. Tvorba ekonomických nástrojů je organickou součástí plánování a realizace plánu se zabezpečuje nikoliv direktivním rozpisem, nýbrž soustavou ekonomických nástrojů, hlavně nákupními cenami (str. 20—21).

Poslední část první kapitoly je věnována problému ekvivalentnosti směny, jejíž zabezpečení autor považuje za základ fungování zbožné peněžní vztahů. Autor ji chápe především jako výměnu „za ceny, opírající se o množství nutné práce, vynaložené na směňované výrobky“.

Druhá, a z celé publikace nejrozsáhlejší kapitola je věnována vlastní problematice nákupních cen zemědělských výrobků a je těžištěm celé práce.

Hlavní funkcí nákupní ceny podle autora je vyjadřovat a objektivně měřit nutné množství práce, vynaložené na výrobu zemědělských produktů. Uvádí pro to řadu důvodů, např. možnost racionální ekonomické volby, reálných ekonomických propočtů meziodvětvových vztahů apod.

Autor staví do popředí funkci úhrnné nákupní ceny (sumy cen) a teprve v druhé řadě funkci nákupních cen jednotlivých výrobků (str. 45) a vidí v tom jednu z odlišností soustavy nákupních cen od ostatních cenových soustav (okruhů). Považuje úhrnnou sumu cen za rozhodující.

Za další funkci nákupní ceny autor považuje funkci rozdělovací, kterou nelze oddělovat, podceňovat ani vylučovat a ukazuje, v čem se tato funkce nákupní ceny projevuje. Stručně poukazuje i na racionalizační a evidenční funkci ceny.

Již předtím autor uvádí, že „využívat zákon hodnoty neznamená jen všeobecně vyznávat nějaké principy, ale především respektovat objektivně nutné vlastní náklady výroby a uhrazovat je nákupní cenou“ (str. 46). Zabývá se proto otázkou, jaké vlastní náklady mají být základem pro určování hladiny nákupních cen a dochází k závěru, že to mají být objektivní vlastní náklady za celé odvětví, tj. vlastní náklady průměrné.

To však vyžaduje podrobně se zabývat problematikou jednotlivých cenotvorných složek, ovlivňujících hladinu cen, tj. fon-

dem úhrady, fondem odměn a fondem akumulace. Těmto otázkám autor věnuje další části své publikace.

Dříve, než se jimi budeme zabývat, všimněme si blíže autorova názoru na diferenciální rentu. Za diferenciální rentu považuje autor rozdíl mezi individuální hodnotou produkce v lepších než průměrných podmínkách a společenskou hodnotou, určenou průměrnými podmínkami (str. 43). Naproti tomu na jiném místě se dívá na diferenciální rentu jako na rozdíl mezi cenovou hladinou na základě odvětvových (průměrných) vlastních nákladů a cenovou hladinou, stanovenou na základě nákladů v relativně nejhorších podmínkách (str. 51). Na první pohled je zřejmé, že v první formulaci autor operuje kategorií hodnoty, zatímco ve druhé formulaci kategorií ceny (vlastní náklady). Tento dvojí a rozdílný přístup k této významné teoretické otázce signalizuje, že by publikaci prospělo, kdyby autor věnoval diferenciální rentě jako ekonomické kategorii více místa.

Vycházejí z toho, že podíl nakupovaných výrobních prostředků, prací a služeb na vlastních nákladech na zemědělskou výrobu přesahuje 60 %, autor poukazuje na značný vliv materiálových nákladů na hladinu nákupních cen a váže tento jejich vliv na jejich užitnou hodnotu - produkční účinnost (str. 53). S použitím

$$R = \frac{M}{I_r \pm F_o}$$
 autor

dokazuje ztrátovost rozvojových investic v minulých letech. Vidí hlavní příčinu neefektivního vývoje v nevyhovující kvalitě a skladbě výrobních prostředků pro zemědělství a požaduje, aby této skutečnosti byl přiznán charakter společenské podmínky s promítnutím do hladiny nákupních cen (str. 60).

Základní příčinu neuspokojivého stavu v pracovních silách vidí autor v nízké úrovni osobní hmotné zainteresovanosti pracovníků v zemědělství a uvádí řadu přesvědčivých argumentů pro nutnost zabezpečit „společensky přiměřenou peněžní odměnou za práci“ v družstevním sektoru a „zavést společensky zaručenou výši základní odměny družstevníka“, jejíž minimální výše by měla být zaručena zákonem (str. 72—73).

Autor oprávněně považuje konstrukci a velikost čistého důchodu v hladině nákupních cen za jednu z nejsložitějších otázek cenové tvorby. Zabývá se stručně v teorii tvorby cen dnes již obecně známými typy ceny (hodnotová, nákladová, výrobní, dvoukanálová, důchodová cena), správně považuje tyto typy ceny pouze

za určitý ekonomický základ pro tvorbu konkrétních cen, které se budou podle dalších objektivních kritérií od svého základu odchylovat. Správně poukazuje na to, že v zemědělství vlastně doposud nelze mluvit o určitém typu ceny.

Tvrzení autora, že „pro nákupní ceny nelze vytvářet jiný model (jiný typ) ceny, než platí v ostatních „odvětvích“, se zdá být předčasné. Tato otázka není ještě dostatečně prozkoumána, např. z hlediska specifické úlohy meziprojektu, z hlediska vytváření a realizace masy hrubého a čistého důchodu, z hlediska odchylek konkrétních cen od jejich ekonomického základu apod. Nelze například uvádět si možnost odchylek tržních cen od jejich ekonomického základu a současně tvrdit, že bez jednotného typu ceny nelze objektivně hodnotit činnost jednotlivých podniků (str. 78—79).

Autor ukazuje na souvislost mezi typem ceny (hodnotová, výrobní cena) a typem hmotné zainteresovanosti (na hrubém důchodu, na zisku) a dospívá k závěru, že „specifické podmínky zemědělské výroby a její postavení v každé společenské formaci vyžadují jinou konstrukci ceny než v ostatních odvětvích národního hospodářství“ (str. 82). Tento závěr se zdá být v rozporu s tvrzením autora, že „pro nákupní ceny nelze vytvářet jiný model (jiný typ) ceny, než platí v ostatních odvětvích národního hospodářství“ (str. 78).

Z textu není zcela jasno, zda autor, mluví-li o typu ceny, má na mysli hladinu cen v zemědělství jako celku, nebo zda má na mysli tvorbu cen jednotlivých výrobků.

Autor pak přechází ke konkrétní problematice stanovení čistého důchodu pro zemědělství (zabezpečení rozšířené reprodukce, společenská spotřeba apod.) a čistého důchodu pro centralizované zdroje. Přimlouvá se za financování rozvoje z vlastních zdrojů podniku a považuje úvěr pouze za doplňkový a přechodný finanční zdroj akumulace.

S autorovým názorem na úvěr jako na přechodný nástroj lze polemizovat, právě tak jako s jeho jednoznačným odsouzením subvencování investic.

Autor poté ukazuje na některé metodické možnosti výpočtu akumulace pro stanovení hladiny cen (Němčinov, Romančenko) a správně ukazuje na to, že závislost mezi růstem zemědělské produkce a základními fondy není zatím výzkumně vyřešena.

Poté se A. Tatarko zabývá problematikou čistého důchodu pro centralizované zdroje (daně z obrátu) a staví

otázku, zda lze v národním hospodářství předpokládat pouze jedinou hladinu cen, zahrnující i nákupní ceny (místo dosa-
vadních tří cenových hladin) a přesvěd-
čivě dokazuje, že to v současné době není
možné a že je tedy i nadále třeba počítat
s odlišnou hladinou nákupních cen (str.
91).

Za nejsložitější otázku tvor-
by nákupních cen autor pova-
žuje „určení hladiny a celkové
sumy nákupních cen“. Celkový ob-
jem potřeby finančních prostředků pro
zemědělství k úhradě objektivně nutných
vlastních nákladů a čistého důchodu pro
potřeby odvětví považuje autor za „vý-
chozí základnu při tvorbě nákupních cen“
(str. 92).

Tento odlišný metodický přístup zdů-
vodňuje autor biologickým charakterem
zemědělské výroby a existencí sdruže-
ných, navzájem na sebe navazujících vý-
robních, což vede k tomu, že v zeměděl-
ství zpravidla nelze tvořit nákupní ceny
jednotlivých výrobků izolovaně. Považuje
proto za rozhodující nikoliv rentabilitu
jednotlivých výrobků (aniž by její vý-
znam podceňoval, nýbrž především ren-
tabilitu podniku jako celku (str. 93—94)
a zabývá se poté jedním z klíčových
problémů tvorby cen v zemědělství: do
jaké míry se mají na celkové sumě úhra-
dy podílet nákupní ceny, a do jaké míry
ostatní ekonomické nástroje.

Považuje subvencování oběž-
ných prostředků za neslučitelné
s ekonomickou soustavou řízení a má za
to, že jak úhrada provozních nákladů,
tak úhrada nákladů na rozšířenou repro-
dukci se má zabezpečovat nákupní cenou
(včetně příplatků k cenám). Proto také
úhrn nákupních cen považuje za prvořa-
dou otázku tvorby cen v našem země-
dělství. Tato pasáž nepůsobí jednoznačně
přesvědčivým dojmem, zejména tam, kde
autor — podle mého názoru příliš vy-
konstruovaně — vidí rozdíl v dopadu
subvencí na ekonomiku zemědělských
podniků v kapitalistických státech a
u nás v JZD. (str. 95—96).

Značnou pozornost věnuje autor plá-
nování cenového vývoje. Přimlouvá se za to, aby plánování cenové
hladiny a celkové sumy cen bylo zabezpe-
čováno současně s vypracováním plánu
rozvoje zemědělské výroby.

K problematice vlivu světových
cen jako kritéria racionálnosti
tuzemských cen zemědělských výrobků
přistupuje autor s jistotou — a podle mého
názoru oprávněnou — mírou opatrnosti.
Považuje problém ovlivňování tuzem-
ských cen světovými za nevyjasněný.
Světových cen zemědělských produktů

lze využívat podle autorova názoru pouze orientačně a informačně, a nelze je považovat za reálný ekonomický nástroj. Autor se proto dožaduje ochrany tuzemských zemědělských výrobců.

Ve třetí kapitole, nazvané „*Systémy nákupních cen jednotlivých zemědělských výrobců*“, se po stručném úvodu autor zabývá soustavou diferencovaných (pásmových) nákupních cen, soustavou dvojích cen, soustavou jednotných cen a konstrukcí jednotných nákupních cen a jejich relacemi. Autor vychází z toho, že při jakékoliv soustavě cen v podmínkách socialistického státu nejde o to, zda uhrazovat objektivně vzniklé vlastní náklady i v relativně horších podmínkách či nikoliv, nýbrž o to, jak a na jakém základě tyto náklady uhrazovat.

Nejdříve se autor zabývá systémem diferencovaných cen. Vyslovuje názor, že tento systém se teoreticky neliší od systému jednotných cen, opírajících se o relativně horší podmínky, a že jde spíše o praktické problémy uplatnění tohoto systému.

Za přednost diferencovaných cen autor považuje „*posílení aktivní funkce nákupní ceny, zejména vůči zemědělským podnikům v horších výrobních podmínkách*“. Současně však uvádí řadu nevýhod diferencovaných cen: jejich nepružnost (ostatní ekonomické nástroje jsou podle autora pružnější), stanovištní jednotky by bylo nutno agregovat, čímž by se původní účel diferencovaných cen narušil, výrobní podmínky nelze v současné době vědecky kvantifikovat, diferencované ceny upevňují monopol nákupní organizace a „*vyklučují uplatnění volných cen*“, narušuje se propojení cenových okruhů apod. Autor proto dochází k jednoznačnému závěru, že soustava diferencovaných cen našim podmínkám v současné době nevyhovuje. Rozsah recenze nedovoluje se o těchto otázkách podrobně rozepisovat. Podle mého názoru však lze proti výše uvedeným důvodům uvést řadu argumentů ve prospěch diferencovaných cen. Autor má však pravdu v tom, že tento systém není teoreticky (a já bych dodal — ani prakticky) u nás rozpracován (str. 114).

Za klad systému dvojích cen (nižších výkupních za povinné dodávky a vyšších nákupních za nákup nad dodávkovou povinnost), který u nás platil v období kolektivizace v letech 1953-1959, autor považuje vytvoření účinných hmotných stimulů pro růst hrubé a tržní produkce, diferenciaci cen podle nákladů na výrobu, a úspěšné regulování důchodů.

Za zápor tohoto systému považuje prohlubování diferenciace mezi slabými,

dobrymi a silnými družstvy a zvýhodnění záhumerkového hospodaření. Bylo by možné uvést i další nevýhody (růst průměrných realizačních cen aj.) této soustavy cen. Autor se však omezuje na konstatování, že by bylo „*potřebné zkoumat, o které pozitivní prvky by bylo účelné obohatit současný mechanismus jednotných nákupních cen*“ (str. 122).

Poté se zabývá systémem jednotných nákupních cen, upozorňuje znovu na teoretickou shodu mezi tímto systémem a systémem diferencovaných cen, váže účinnost jednotných cen na dodržení zásady ekvivalentnosti směny a nutnost existence objektivních doplňkových nástrojů k cenám. Z hlediska praktické aplikace považuje tento systém za „*administrativně nejjednodušší a racionalizačně nejúčinnější*“, zabezpečující pružnost cen, rozšiřování oblasti volných cen, svobodu trhu a svobodu volby kontraktační oblasti. I s těmito kategorickými závěry by bylo ovšem možno polemizovat.

Jednotná nákupní cena má být podle autora konstruována podle vzorce $p = (C + V) + m_1$, uplatnění určitého typu ceny nemá vylučovat vliv nabídky a poptávky a společenských preferencí na výši čistého důchodu v ceně obsaženého (diferenciace míry rentability), spodní hranice nákupní ceny je dána vlastními náklady, ekonomickým základem tvorby cen jednotlivých výrobků jsou objektivně nutné vlastní náklady v podmínkách, které byly vzaty za základ cenové hladiny.

Autor se rovněž zabývá stabilitou cen, v dlouhodobém průměru považuje požadavek stability cen za narušení zákona hodnoty. Kategorizaci cen autor jen stručně „*nařukává*“, avšak na škodu věci ji podrobně nerozvádí. Dochází k závěru, že „*se ukazuje správným ponechat a dále rozšířit systém dodávkových pohyblivých premií*“. Autor by měl říci jasněji, o jaké premie jde, a důvody, které jej vedou k tak jednoznačnému závěru.

Čtvrtá kapitola je věnována konstrukci cenových (diferenciálních) příplatků a odvodů, které jsou organickou složkou soustavy jednotných cen. Definuje pojem stanovištních jednotek a jejich soustavu, používanou na Slovensku. Poté se zabývá otázkou, co by mělo být objektivním kritériem rentních vztahů v zemědělství a dochází k závěru, že by to měl být realizovaný hrubý důchod, připadající na jednotku živé práce (str. 145), který by se měl stát základem pro stanovení velikosti doplňkových ekonomických nástrojů. V praxi

jde o hrubý důchod, připadající na jednoho „přepočteného pracovníka“. Autor poté vysvětluje funkci a konstrukci diferenciálních příplatků a konkrétní postup, jehož bylo při kvantifikaci příplatků použito, výhody použité konstrukce diferenciálních příplatků (podle prof. Krilka) a účel, konstrukci a způsob používání stabilizačních dotací. Přistupuje však k těmto otázkám málo kriticky, nemluví o nedostatecích v konstrukci a při uplatňování těchto nástrojů — což však souvisí s dobou, kdy byla práce napsána a kdy ještě nebylo dost praktických zkušeností s uplatňováním nové soustavy ekonomických nástrojů.

Poté se autor zabývá konstrukcí zemědělské daně a obou jejích částí — pevné a pohyblivé. Některé problémy opomíjí (např. skutečnost, že pevnou složku daně odvádějí i podniky v horších podmínkách výrobních, problematičnost pohyblivé části daně z hlédiska její účinnosti apod.); ne zcela přesné je tvrzení, že jde o daň z přírůstků (proložil L. S.) *hrubého důchodu* (str. 157–158). Prémie a decentralizovanými příplatky se autor v podstatě nezabývá, nýbrž odkazuje na publikaci jiného autora.

Kapitola pátá je věnována problematice subvencí a úvěru. Autor ukazuje správně na funkci subvencí jako nástroje, nezávislého na tvorbě a realizaci hodnoty a účelově zaměřeného na podporu progresivních směrů rozvoje zemědělství.

Ukazuje na používané formy subvencí a zabývá se pak stručně funkcí úvěru. Celá kapitola má jen popisný a informativní ráz.

Šestá kapitola je věnována cenové politice a státnímu intervencionismu v některých kapitalistických státech. Autor správně poukazuje na to, že intervencionismus je ve vyspělých zemích diktován podmínkami hospodářského růstu, je ochranou proti vlivu světového trhu a směřuje k zabezpečení přiměřených důchodů zemědělským výrobcům, i když jeho formy jsou velmi různé a složité. Informuje pak o společné zemědělské politice v zemích EHS, o tvorbě cen v USA, Anglii a Švédsku a o intervencování cen výrobních prostředků v západoevropských zemích. I tato kapitola má spíše informační, nikoliv teoretický význam.

Tatarkova kniha vyplnila dlouhou dobu trvající mezeru v literatuře o cenách zemědělských výrobků. Jejím těžištěm co do smyslu i co do obsahu a významu pro teorii i praxi je kapitola o nákupních cenách. Jednotlivé kapitoly nemají pro teorii i praxi stejný význam a některé z nich mají převážně informační charakter. To, že s některými teoretickými závěry lze polemizovat a že některé Tatarkovy teze jsou diskutabilní, nijak neoslabuje význam publikace. Její přínos pro teorii i praxi tvorby cen zemědělských výrobků a pro formování hospodářské a cenové politiky v zemědělství je nesporný.

Autor přináší řadu podnětů pro zaměření dalšího výzkumu v této oblasti. Jeho publikace má proto značný význam i pro rozvoj teoretického bádání. Bude jistě naší ekonomickou veřejností dobře přijata a uvítána jak vědeckými pracovníky, tak studenty vysokých škol i pracovníky hospodářské praxe.

Doc. Ing. Ladislav Sobotka, CSc., Výzkumný ústav ekonomiky zemědělství a výživy, Mánesova 75, Praha 2

ANOTACE

Malysz J.

Odliv pracovní síly ze zemědělství do nezemědělských podniků

Autor zkoumá mechanismus a důsledky migrace pracovní síly ze zemědělství na příkladu vyspělých kapitalistických zemí (Dánsko, Norsko, Švédsko). Rozbor má za cíl studium mechanismu migrace, kritické hodnocení působení tohoto mechanismu v podmínkách kapitalistického způsobu výroby, ulehčení studia mechanismu migrace pracovní síly v zemědělství v zemích s nižší úrovní rozvoje výrobních sil, než v zemích, jež jsou předmětem zkoumání. Rozbor důsledků živelné migrace pracovní síly umožňuje formulovat návrhy v oblasti politiky rozmisťování výrobních sil, jakož i sociální a demografické politiky v socialistickém hospodářství.

— 1968, *Ekonomista* č. 5, str. 1109-1141

Rutkowska I.

Státní intervencionismus v zemědělství a ekonomická rovnováha na světovém trhu pšenice

Článek je věnován otázkám rovnováhy na světovém trhu pšenice po druhé světové válce. Výzkumy se dotýkají rovnováhy trhu (krátkodobé) i ekonomické rovnováhy (dlouhodobé). Tak byla zvážena nejen otázka rezervy přebytků pšenice, ale i problém světových cen pšenice a ekonomické rentability výroby tohoto obilí v hlavních evropských státech. Zvláštní pozornost je věnována vlivu zemědělské politiky vlád jednotlivých zemí na vytváření podmínek této rovnováhy (nabídka, poptávka, cena pšenice). Na základě rozboru dochází autorka k závěru, že politika protekcionismu ve vztahu k pšenici, prováděná v poválečném období mnohými státy, které ji importovaly i exportovaly, namísto aby zmírňovala disproporci mezi poptávkou a nabídkou pšenice na světovém trhu, naopak prohlubovala nesnáze při obnovení rovnováhy.

— 1968, *Ekonomista*, č. 6, str. 1363-1377

Bajlov F.

Výrobní fondy a fondová náročnost jednotky produkce v zemědělství a normy rentability

V práci jsou řešeny základní a metodologické otázky tvorby objemu základních výrobních fondů, přičemž zvláštní pozornost je věnována jejich nejvhodnějšímu poměru k jednotlivým produktům. Dále byly rozpracovány oběžné výrobní fondy. Byl stanoven a zdůvodněn počet obrátů za rok podle jednotlivých druhů a pro roční produkt. Navrhuje se řešení pro vytváření ročních normativů podle skupin oběžných fondů. Na závěr je zkoumána celková struktura výrobních fondů, fondová náročnost jednotky produkce a základní ukazatelé při využívání výrobních fondů v TKZS a na státních statcích, spojené s rentabilitou.

— 1968, *Ikonomika na selskoto stopanstvo*, č. 6, str. 33-45

Halabuk L., Hulyák K.

Vliv počasí na dynamiku zemědělské výroby

Článek se zabývá výzkumem vlivu počasí na výrobní výsledky pomocí statistických a matematických metod. Při zkoumání bylo použito tři metod. Jako neefektivnější se ukázala „metoda kritických faktorů“. Byly učiněny tyto závěry: vliv počasí na zemědělství je prokazatelný, a to z hlediska dynamiky výroby deseti hlavních kultur i z hlediska vývoje hodnoty zemědělské produkce; funkce zemědělské výroby je nevyhovující, jestliže se nepřihlíží k působení počasí; kdyby původní období výzkumu z let 1949—1963 bylo prodlouženo do roku 1967, vliv počasí na výrobní výsledky by byl slabší, ale nadále významný.

— 1968, *Statistikai szemle* č. 11, str. 1115-1135

Tom E.

Mezidružstevní stavební podniky v zemědělství

V souvislosti s upevňováním zemědělských výrobních družstev a růstem objemu investic vzrostly i úkoly v oblasti stavebnictví. Státní a družstevní stavební organizace nestačily pokrýt rostoucí požadavky a nemohly je řešit ani stavební brigády zemědělských družstev, a to pro nízkou úroveň používané technologie i nedostatek vhodného stavebního materiálu. Od roku 1963 docházelo ke slučování brigád v mezidružstevní organizace, čímž byly dosavadní obtíže odstraněny. V roce 1967 bylo v těchto organizacích již 6912 pracovníků. V závěrečné části se autor zabývá produktivitou práce a vývojem výrobních nákladů a zisku.

— 1968, *Statistikai szemle*, č. 12, str. 1214-1220.

Ivanka L., Mechířová A.

Statistické zhodnocení vybavenosti JZD kolovými traktory a využívání těchto traktorů podle výrobních oblastí

Autoři příspěvku zkoumají vztah mezi počtem kolových traktorů a výměrou půdního fondu JZD podle výrobních oblastí za čtyřleté období 1962—1965 i rozdíl ve využívání těchto traktorů. Číselné podklady z pěti JZD v každé výrobní oblasti jsou hodnoceny korelačním počtem a analýzou rozptylu. Výsledky rozboru ukazují, že traktory je třeba přednostně vybavovat zemědělské podniky s větší výměrou půdního fondu, odstupňovanou podle výrobních oblastí a současně signalizují nedostačité využívání kolových traktorů v JZD.

— 1968, *Acta operativo-oeconomica*, XVI Nitra, str. 57-71

VÝBĚR ČLÁNKŮ Z ČASOPISŮ

Zahraničí

Ekonomika selského chozjajstva (SSSR)

11/68. Kazancov N.: Základy pozemkového zákonodárství SSSR a sovětských republik. — Udačin S., Rodin A.: Zemědělství na úroveň současných úkolů. — Borisov V., Snimščíkov N.: Cesta kolchozu k zemědělsko-průmyslovému sdružení. — Moisejev M.: Lenínův družstevní plán a jeho uvedení v život. — Kočetkov L.: Kontraktace jako základní forma nákupu zemědělských produktů. — Grušin S.: Pět let vnitropodnikové kalkulace. — Chramova A., Minin M.: Zdokonalovat odměňování

za práci vedoucích pracovníků a specialistů v sovjchozech a kolchozech. — Volosenkov G.: Jak provádět ekonomické oceňování zemědělských půd. — 12/68. Malofeev T., Leontěv A.: Organizace prvotního zpracování zeleniny v kolchozech. — Lavrentěv V.: V. I. Lenín a výstavba sovjchozů v SSSR. — Korjagin A.: Reprodukce pracovní síly na vesnici. — Fedinin V.: Lenínské principy spojení materiálních a morálních stimulů v rozvoji zemědělství. — Levin M., Terentěva L.: Korelační analýza vlastních nákladů u vajec. — Mitrochin M.: Experiment klade otázky (k hospodářské reformě). — Makejenko M.: Základní principy řízení pracov-

ních kolektivů. — Karpenko I.: Zdokonalování mezipodnikových družstevních spojení v zemědělství NDR.

Ekonomičeskije nauki (SSSR)

11/68. Azev S.: Struktura výrobních fondů a jejich využití v sovchozech. — Kondakov M.: Koncentrace a centralizace kolchozní výroby. — Buch M.: Intenzifikace zemědělské výroby v ostatních evropských socialistických zemích. — Sochaň I.: Rozpory a omezení kapitalistické zemědělské integrace. — 12/68. Žicharev F.: Efektivnost specializace zemědělských podniků. — Afanasjev L.: Agrární vztahy a zbídačování rolnictva za imperialismu.

Voprosy ekonomiki (SSSR)

12/68. Florentěv L.: Některé otázky specializace a koncentrace zemědělské výroby. — Kassirov L.: Metodologické otázky čistého důchodu a rentability zemědělské produkce.

Ikonomika na selskoto stopanstvo (BLR)

6/68. Petrov E.: Ekonomická efektivnost investic do živočišné výroby v TKZS. — Bajlov F.: Výrobní fondy a fondová náročnost na jednotku produkce v zemědělství a normy rentability. — Mladenov N.: Základní faktory a jejich vliv na úroveň vlastních nákladů a rentabilitu v chovu ovcí. — Damjanov K.: Otázky materiální zainteresovanosti při rozdělování hrubého důchodu v TKZS. — 7/68. Alexandrov N.: Specializace zemědělské výroby v SSSR. — Dukov N., Lozanova C.: Metodika stanovení ekonomické efektivnosti základních výrobních fondů v zemědělství. — Bolašnikov S.: K otázce úrovně a vztahu nákupních cen obilí a produktů živočišné výroby v Bulharsku. — Ikonov B.: Organizace práce na zavlažovaném pozemku při zalévání cukrovky a přírodních luk. — Vyrbanov C.: Ekonomická efektivnost použití herbicidů při setbě kukuřice na zrno a na siláž bez zavlažování. — Barov V., Kynčev T.: Stoupající logická funkce — přesný prognostický určovací klíč časových řad v zemědělské ekonomice.

Statisztikai szemle (MLR)

10/68. László G.: Ekonomické a výrobní otázky chovu prasat. — 11/68. Halabuk L., Hulyák K.: Působení počasí na výsledky v zemědělství. — 12/68. Tom E.: Mezidružstevní stavební podniky v ze-

mědělství. — Sebestyén J.: Mezinárodní seminář o matematických modelech rozhodování a plánování v zemědělství.

Nowe drogi (PLR)

11/68. Cholaj H.: O vývoji zemědělství v lidovém Polsku.

Ekonomista (PLR)

5/68. Malysz J.: Odliv pracovní síly ze zemědělství do nezemědělských podniků. — Woś A.: Vliv zprůmyslnění oblasti na zemědělské hospodářství. — 6/68. Lewandowski J.: Rozdělení výrobních zdrojů mezi zemědělskou a nezemědělskou výrobní sférou. — Rutkowska I.: Státní intervencionismus v zemědělství a ekonomická rovnováha na světovém trhu pšenice.

Československo

Acta operativo-oeconomica Universitatis agriculturae (Nitra 1967)

XVI. Špyrka K., Vácen J.: O problematice rozdělování výsledkov hospodárenia v JRD. — Valášek F., Repka I.: Príspevok k súčasnej úrovni organizácie pracovných procesov v chove kráv (I. časť). — Benický L.: Príspevok k niektorým otázkám reprodukcie základných prostriedkov. — Hrmov V., Winkler O.: Oblasti a faktory z hospodárnovania odchovu teliat. — Ivanková L., Mechírová A.: Štatistické zhodnotenie vybavenosti JRD kolesovými traktormi a využívania týchto traktorov podľa výrobných oblastí. — Hrubý J.: Faktory zdôvodňujúce nevyhnutnosť komplexného zisťovania zberových strát pri obilninách. — Grófik R.: K otázke použitia diskriminačnej analýzy. — Bakala J., Sliacki J.: Príspevok k štúdiu vplyvu pracovnej úrazovosti a chorobnosti na hospodárske výsledky JRD v okrese Nitra v roku 1965. — Slovák I.: Príspevok k sociálnej štruktúre súčasnej dediny na Slovensku. — Rjabinin O., Palka T.: Integrácia poľnohospodárstva v ekonomickej stratégii Európskeho hospodárskeho spoločenstva.

Finance a úvěr

12/68. Novotný V.: Seminář k problematice centrální regulace cen hlavních zemědělských produktů v roce 1967/68.

Plánované hospodářství

12/68. Parkan M., Janeba V.: K vývoji československého zemědělství.

Statistika

10/68. Glaserová J.: K průběhu reprodukce pracovních sil v zemědělství.

Studijní informace ÚVTI

(řada: Zemědělská ekonomika)

11/68. Horák V.: Spotřeba práce při pěstování a sklizni některých plodin v za-

hraničí. — 12/68. Navrátil J.: Stanovení ekonomické efektivity zemědělských investic.

(řada: Všeobecné otázky v zemědělství)

8/68. Kebort Z.: Zemědělský úvěr v kapitalistických státech s vyspělým zemědělstvím.

Rukopis odevzdán tiskárně dne 21. února 1969 —

Podepsáno k tisku dne 4. května 1969

OBSAH

Šilar J.: Růst hmotných nákladů jako důsledek substituce pracovních sil v zemědělství a efektivnost této substituce z hlediska zemědělství a národního hospodářství	183
Ružička A.: Vplyv redistribučných nástrojov na hodnotu PJ v družstvách na Slovensku voči českým krajom	191
Bruthans J., Hustopecký J., Novák J.: Použití korelační a regresní analýzy pro ekonomický rozbor pěstování brambor	201
Kosař J., Dvořáček M., Rohlíček J.: Ekonomika výkrmu skotu s využitím cukrovky a syntetických doplňků	211
<i>Diskuse</i>	
Myslivoček F.: O některých teoretických otázkách hmotné zainteresovanosti v socialistických zemědělských podnicích	221
<i>Ze zahraničí</i>	
Tabassi A.: Tvorba cen zemědělských surovin a potravin na světovém trhu	229
<i>Z vědeckého života</i>	
Liška E.: Vedecká konferencia k štrukturálnym problémom rozvoja ekonomiky Slovenska	235
<i>Recenze</i>	
Sobotka L.: Publikace k problémům cenové tvorby v zemědělství	238
<i>Bibliografie</i>	243

СОДЕРЖАНИЕ

Шилар Й.: Рост материальных расходов как результат субституции рабочей силы в сельском хозяйстве и эффективность этой субституции с точки зрения сельского и народного хозяйства (183). — Ружичка А.: Влияние перераспределительных рычагов на величину трудодней в кооперативах Словакии по сравнению с чешскими областями (191). — Бртганс Я., Густопецки Й., Новак Я.: Применение анализов корреляции и регрессии для экономической оценки возделывания картофеля (201). — Кошарж Й., Дворжачек М., Рогличек Й.: Экономика откорма крупного рогатого скота с использованием сахарной свеклы и синтетических веществ (211). — Дискуссия: Мысливечек Ф.: О некоторых теоретических вопросах материальной заинтересованности в социалистических сельскохозяйственных предприятиях (221). — Из-за границы: Табасси А.: Ценообразование сельскохозяйственного сырья и пищевых продуктов на мировом рынке (229). — Из научной жизни: Лишка Е.: Научная конференция по проблемам структуры развития экономики Словакии (235). — Рецензии: Сobotка Л.: Публикация о проблемах ценообразования в сельском хозяйстве (238). — Библиография (243).

CONTENT

Šilar J.: Growth of Material Costs as a Result of Substitution of Manpower in Agriculture and the Effectiveness of this Substitution from the Viewpoint of Agriculture and National Economy (183). — Ružička A.: The Effect of Redistribution Tools on the Value of Working Units in Slovak Co-operatives in Comparison with those in Bohemica and Moravia (191). — Bruthans J., Hustopecký J., Novák J.: The Application of Correlation and Regression Analysis to the Economic Examination of Potato-Growing (201). — Kosař J., Dvořák M., Rohlíček J.: The Economics of Cattle-Fattening Using Sugar Beet and Synthetic Complements (211). — Discussion: Mysliveček F.: On Some Theoretical Questions of Material Interest in Socialist Agricultural Enterprises (221). — From

Abroad: Tabassi A.: Price Control in Agricultural Natural Products and Food Supplies in the World Market (229). — From Scientific Life: Liška E.: Scientific Conference on the Structural Problems of the Development of the Economics of Slovakia (235). — Review: Sobotka L.: On the Problem of Price Control in Agriculture (238). — Bibliography (243).

INHALT

Šilar J.: Der Anstieg der materiellen Kosten als Folge der Substitution der Arbeitskräfte in der Landwirtschaft und Effektivität dieser Substitution vom Gesichtspunkt der Land- und Volkswirtschaft (183). — Ružička A.: Einfluß der Redistributionsinstrumente auf den Wert der Arbeitseinheit in den Genossenschaften der Slowakei gegenüber tschechischen Gebieten (191). — Bruthans J., Hustopecký J., Novák J.: Anwendung der Korrelations- und Regressionsanalyse für die ökonomische Kartoffelbauanalyse (201). — Kosař J., Dvořáček M., Rohlíček J.: Ökonomie der Rindermast mit Ausnützung der Zuckerrübe und synthetischer Ergänzungen (211). — Diskussion: Mysliveček F.: Über einige theoretischen Fragen der materiellen Interessiertheit in den sozialistischen landwirtschaftlichen Betrieben (221). — Aus dem Ausland: Tabassi A.: Preisbildung der landwirtschaftlichen Rohstoffe und Nahrungsmittel am Weltmarkt (229). — Aus dem wissenschaftlichen Leben: Liška E.: Wissenschaftliche Konferenz zu den strukturellen Problemen der Entwicklung der Ökonomie in der Slowakei (235). — Rezension: Sobotka L.: Publikation zu den Problemen der Preisbildung in der Landwirtschaft (238). — Bibliographie (243).